

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

1 MART TEZKERESİ VE TÜRK AMERİKAN İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Latif Pınar

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. M. Nail ALKAN

Ankara 2008

JÜRİ ÜYELERİ'NİN İMZA SAYFASI

Latif Pınar'a ait "1 Mart Tezkeresi ve Türk Amerikan İlişkileri" adlı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Yrd. Doç. Dr. M. Nail ALKAN

Tez Danışmanı

Bu çalışma jürimiz tarafından oybirliği ile Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: : Prof. Dr. Haydar ÇAKMAK

Üye : Yrd. Doç Dr. M. Seyfettin EROL

Üye :Yrd. Doç Dr. M. Nail ALKAN

Bu tez Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

ÖNSÖZ

İkinci paylaşım savaşı sonrası dünya yeniden şekillenmeye başlamış, uluslar arası dengeler değişmiş ve eski kıtanın önemi tekrar artmıştır. İşte tam bu noktada eski ile yeninin buluştuğu, devlet geleneği ve geçmişle tüm İslam dünyası ve Türk dünyasında ağırlığı tartışılmayacak olan Türkiye'nin önemi daha da artmıştır.

İpek yolunun yerini alan enerji geçiş koridoru Türkiye'yi bu bölgede parlayan yeni yıldız konumuna getirmiştir. Eski kıta Avrupa'nın yeniden şaşalı günlerine geri dönüşü ve yoğun enerji ihtiyacı ve bu doğrultuda var olan enerji kaynaklarının Avrupa'ya geçişini sağlayacak en avantajlı ve güvenli ülkenin Türkiye olması bu durumu açıklamaya yetmektedir.

Sahip olduğu uluslar arası stratejik önemin her geçen gün artmasına karşın, bulunduğu coğrafyada meydana gelen önemli siyasi olaylardan büyük ölçüde etkilenen Türkiye, ulusal ve uluslar arası menfaatlerini korumak amacıyla gerek söz konusu coğrafyada gerekse uluslar arası arenada cereyan eden gelişmelere karşı sürekli duyarlı olmak ve etkili politikalar izlemek zorundadır.

Bu doğrultuda tarihi unutmayan Türkiye Büyük Millet Meclisi bazı değerlerini her şeyin üstünde tutarak 1 Mart Tezkeresi ile Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetler unsurlarının kendi toprakları üzerinden Irak'a geçişine izin vermemiştir. Türkiye, büyük devlet olmanın, binlerce yıllık geçmişin ve tarihi misyonunun gereğini yapmış, doğru ya da yanlışlığı tartışılmaksızın bu tezkereye hayır diyerek ulusal bağımsızlığının her şeyin üstünde olduğunu göstermiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin hesaplayamadığı en önemli ayrıntı, Türkiye'nin büyük devlet olmaktan ileri gelen ve ulusal bağımsızlığı tüm maddi çıkarlardan önde tutan hassasiyetlerini hesaplayamamalarıdır. Bu da kendilerinin kontrolünde olan bazı ülkelere davranışlarından alışageldikleri tutumlardan kaynaklanmaktadır.

Bu çalışma 1 Mart Tezkeresi'ni bir milat olarak görmekte ve Türkiye'nin geleceğe yönelik dış politikası hakkında birtakım ayrıntıları içermektedir. Günümüzde 1 Mart Tezkeresi'ne ilişkin bir takım konular hala tam olarak aydınlatılmış değildir.

Çalışmada elde edilen bulgular neticesinde karanlıkta kalan birtakım konular hakkında çeşitli analizler yapılmış ve çeşitli sonuçlar elde edilmeye çalışılmıştır.

Bu tezde, ilgili konuların en iyi şekilde değerlendirilmesini sağlama amacı güdülmesine rağmen konuya ilişkin bazı eksikler bulunabilir. Bunların hoşgörü ile karşılanmasını ve olumlu tenkitlerin beni daha da güçlendireceğini belirtmek isterim.

Bu çalışmamda emeği geçen saygıdeğer hocam Yrd.Doç.Dr. M. Nail ALKAN'a tezin her aşamasında desteğini esirgemeyen sevgili amcam Ş. Sarp PINAR'a ve yol arkadaşım H. Ece BULGU'ya teşekkürlerimi sunuyorum.

Latif PINAR

Aralık/2008

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
TÜRK AMERİKAN İLİŞKİLERİ’NİN KISA TARİHİ VE AMERİKAN’NIN DIŞ POLİTİKASINA YÖN VEREN DOKTRİNLER.....	4
1. TÜRK AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN KISA TARİHİ.....	4
2. 1945 SONRASI ABD’NİN DIŞ POLİTİKA TEORİLERİ	9
2.1. Truman Doktrini	9
2.2. Eisenhower Doktrini	10
2.3. Kennedy Doktrini	11
2.4. Johnson Doktrini.....	12
2.5.Nixon Doktrini (Guam Doktrini).....	12
2.6. Carter Doktrini.....	13
2.7. Reagan Doktrini.....	13
2.8. Clinton Doktrini.....	14
2.9. Bush Doktrini	15
İKİNCİ BÖLÜM.....	17
   SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRK AMERİKAN İLİŞKİLERİNDE MEYDANA GELEN BUNALIMLAR	17
   3. 1945 SONRASI TÜRK AMERİKAN İLİŞKİLERİNDE Kİ DÖNÜM NOKTALARI.....	17
3.1. Truman Doktrini ve Türkiye	17

3.2. NATO İttifakı	18
3.3. Bağdat Paktı	19
3.4. Süveyş Krizi, Eisenhower Doktrini ve Türkiye	20
3.5. Suriye Krizi	20
3.6. Bağdat Paktı'nın Sona Ermesi.....	21
3.7. Küba Krizi	22
3.8. Johnson Mektubu ve Sonrası Türk Dış Politikasında Meydana Gelen Değişmeler	25
3.9. Haşhaş Sorunu	26
3.10. Kıbrıs Çıkarması ve Türk Amerikan İlişkilerine Etkisi	30
3.11. 1980 SEİA (Savunma Ekonomik İşbirliği Anlaşması)	31
3.12. Türkiye'de Demokrasi Anlayışı, Serbest Piyasa Ekonomisine Geçiş ve Türk Amerikan ilişkileri.....	32
3.13. Türk Yunan Anlaşmazlıkları ve Amerika'nın Tutumu.....	33
3.14. Söзде Ermeni Soykırımı İddiaları ve Türk Amerikan İlişkilerine Yansıması .	34
3.15. Körfez Krizi.....	34
3.16. 11 Eylül Saldırıları ve Bu Saldırının Türk Amerikan İlişkilerine Yansıması .	39
3.17. Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye	41
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	46
1 MART TEZKERESİ.....	46
4. 11 EYLÜL SALDIRILARI VE YENİ DÜNYA DÜZENİ.....	46
5. 1 MART TEZKERESİ	47
5.1. Müzakere Süreci.....	49
5.2. Müzakereler Sırasında İki Taraf Arasında Anlaşmakta Güçlük Çekilen Noktalar	51
5.2.1. Türk Askerinin Kuzey Irak'a Girmesi.....	51

5.2.2. Kürt Grupların Kuzey Irak'taki Konumu ve Desteklenmesi.....	54
5.2.3. Türkmenlerin Durumu ve Korunması.....	55
5.2.4. Göç Sorunu.....	56
5.3. Mart Tezkeresi Öncesi İki Ülke Arasında Varılan Askeri Mutabakat.....	57
5.4. Müzakerelerdeki Hukuki ve Teknik Konular.....	59
5.4.1. Hukuki ve Adli Konular.....	59
5.4.2. Müzakerelerdeki Teknik Konular.....	62
5.4.2.1. Yaka Kimlik Kartı Sorunu.....	62
5.4.2.2. Vergi Muafiyeti ve Yakıt Ücreti Sorunu.....	62
5.4.3. Siyasi Belge ve Ekonomik Yardım Paketi.....	63
5.4.3.1. Siyasi Belge.....	63
5.4.3.2. Ekonomik Yardım Paketi.....	65
5.5. TBMM'de 1 Mart Oturumu.....	66
5.6. 1 Mart Sonrası Durum ve Türkiye'nin Irak'a Girme Çabaları.....	67
5.7. 1 Mart Tezkeresi'nin Kabul Edilmemesinin Olası Nedenleri.....	75
5.8. Tezkerenin Reddinin Sonuçları ve Irak'taki Mevcut Durum.....	81
5.9. 1 Mart Tezkeresi'nin TBMM Tarafından Kabul Edilmemesinin Amerikan Basınındaki Yansımaları.....	877
SONUÇ.....	988
EKLER.....	105
KAYNAKÇA.....	1067
ÖZET.....	12020
ABSTRACT.....	12121

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği (The European Union)
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler (United Nations)
BOP	: Büyük Ortadoğu Projesi
CENTO	: Central Treaty Organization (Merkezi Anlaşma Örgütü)
CENTKOM	: Central Command (Merkez Kuvvet Komutanlığı)
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DÇP	: Irak Yeniden Yapılanma Partisi
G-8	: Group of Eight (Sanayileşmiş Zengin Ülkelerin Oluşturduğu Grup)
GOKAP	: Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi
IMF	: International Monetary Fund (Uluslar arası Para Fonu)
İ.İ.B.F.	: İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Savunma Paktı)
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
PÇDK	: Kürdistan Demokratik Çözüm Partisi
SAM	: Surface to Air Misilse (Karadan Havaya Füze Savunma Sistemi)
SEATO	: South East Asia Treaty Organization (Güneydoğu Asya Anlaşma Teşkilatı)
SEİA	: Savunma Ekonomi İşbirliği Anlaşması
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TTK	: Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

20. yüzyılda yaşanan ve küresel düzeyde etki oluşturan iki büyük savaşın meydana getirdiği yıkım, uluslar arası sistemde yer alan aktörlerin savaş konusundaki hassasiyetlerinin azami şekilde artmasına neden olmuştur. Gösterilen bu hassasiyete rağmen, dünya 21. Yüzyıla da savaş ve çatışma ortamı içerisinde girmiştir.

Özellikle yaşanan 11 Eylül terör saldırıları sonrası, başta ABD olmak üzere birçok ülkenin ulusal güvenlik anlayışlarında önemli sayılabilecek değişiklikler meydana gelmiştir. Küresel sistemde, ülke içerisinde teröre karşı alınacak tüm tedbirlerin yetersiz kaldığı gerçeği ile karşılaşan ABD, sorunun çözümünü ülke dışında arama yoluna gitmiştir. Nitekim ABD, söz konusu saldırılar sonrası Ortadoğu coğrafyasına yönelmiş, Afganistan ve Irak'a askeri müdahalede bulunmuştur. Ancak bu anlayış, var olan sorunu çözmekten öte, sorunun daha da karmaşık bir boyut kazanmasına sebep olmuştur. Küresel terörün uluslar arası sistemde meydana getirdiği kaos ve çatışma ortamı, ABD'nin Afganistan ve Irak müdahalesi sonrası daha da genişlemiş ve çok daha büyük bir coğrafyayı etkileyen bir hal almıştır.

Bu etki alanı içerisinde yer alan Türkiye, özellikle Ortadoğu bölgesinde meydana gelen irili ufaklı tüm çatışmalardan önemli ölçüde etkilenmektedir. Yakın geçmişte yaşanan Irak savaşı, Türkiye'nin bölge istikrarının bozulmasından ne derecede etkilendiği açıkça göstermiştir. 1 Mart Tezkeresi süreci, Türkiye'nin bölgesinde cereyan eden gelişmelere ne derecede müdahalede bulunabildiğini ve bu bağlamda söz konusu olayların kendi üzerindeki olumsuz etkilerini ne ölçüde azaltabildiğini göstermek açısından önem arz etmektedir. Nitekim bu çalışma konusu, Ortadoğu bölgesinde yüzyıllar boyunca hâkimiyetini sürdürmüş bir İmparatorluğun mirasçısı olan Türkiye'nin, bu bölgedeki gücü ve etkinliğinin belirlenmesi amacıyla seçilmiştir.

Türkiye geçmişten günümüze ABD ile çok yakın bir ilişki içerisinde olmuştur. Öyle ki söz konusu bu ilişkide taraflar birbirlerine karşı stratejik müttefik söylemini kullanmaktan kaçınmamışlardır. Nitekim taraflar arasında yapılan ittifaklar ve ikili anlaşmalar Türk Amerikan ilişkilerinin boyutlarını açıkça ortaya koymaktadır. İkili ilişkilerdeki bu samimiyet doğrultusunda ABD, Irak'a yapacağı askeri müdahalede

Türkiye'nin desteğini almak istemiş ve bu yöndeki taleplerini Türk yetkililere bildirmiştir. Türkiye, ABD'nin söz konusu talepleri üzerine gerekli değerlendirmeleri yapmış ve bu konuda müttefikini yalnız bırakmaya niyetli olmadığını açıkça beyan etmiştir. Türkiye'nin sergilemiş olduğu bu tutum sonrası iki taraf bir araya gelerek Irak savaşına yönelik öngörülerini ortaya koymuşlar ve aralarında gerçekleştirecekleri işbirliğini hukuki bir zemine oturtmaya çalışmışlardır. Nihayetinde taraflar arasında yapılan müzakereler sonrası üzerinde mutabık kalınan metin, 1 Mart 2003 tarihinde TBMM tarafından reddedilmiştir.

ABD'nin Irak'a yönelik olarak gerçekleştireceği askeri müdahale ve söz konusu müdahalede Türkiye'nin oynayacağı role ilişkin iki taraf arasında yürütülen müzakereler gibi bu müzakereler sonucunda üzerinde anlaşma sağlanan metnin TBMM tarafından reddedilmesi de, uluslararası düzeyde olduğu kadar ulusal düzeyde de büyük bir yankı uyandırmıştır ve birtakım tartışmalara sebebiyet vermiştir.

Bu süreçte kamuoyunun bilgilenmekte kullandığı başlıca kaynaklar, doğal olarak gazeteler ve diğer basın organları olmuştur. Ancak topluma bilgi sunmakla görevli basın organları bu süreci yaşarken Irak sorunu ve tezkere tartışmalarını kendi algılayış biçimlerine göre değerlendirmişler ve kamuoyuna bu şekilde yansıtmışlardır. Çalışmada Türk basınının tezkere öncesinde savaşa ilişkin sorunu algılayış biçimi, tezkere sonrasında Türkiye'nin karşılaştığı olası sorunların değerlendirilmesi ve çözüm önerilerinin geliştirilmesi ile basının kamuoyunu ne şekilde yönlendirdiği tartışılacaktır.

Bu doğrultuda birinci bölümde, Türk Amerikan ilişkilerinin kısa tarihi, 1945 sonrası Amerika'nın dış politikasına yön veren ve Amerikan başkanlarının adıyla anılan doktrinler anlatılacaktır.

İkinci bölümde, soğuk savaşın başlangıcından günümüze Sovyet Rusya ve ABD çekişmesi ekseninde şekillenen Türk Amerikan ilişkilerinde ortaya çıkan bunalımlar ve soğuk savaş sonrası ilişkilere yön veren önemli olaylar tartışılacaktır.

Üçüncü bölümde ise 1 Mart Tezkeresi öncesi Türk basının sorunu algılayış biçimi ve tezkere sonrası Türkiye'nin karşılaştığı olası sorunlar ile bu sorunların basınca ne şekilde değerlendirildiği ve kamuoyunun ne derecede aydınlatıldığı incelenecektir.

Burada farklı siyasi görüşe sahip gazetelerden yararlanılarak 1 Mart sürecine ilişkin değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu bağlamda 1 Şubat 2003 ile 30 Mayıs

2003 tarihleri arasındaki Milliyet, Radikal, Yeniçağ, Cumhuriyet ve Zaman gazetelerinden yararlanılarak, eleştirel haber söylem ve analizlere yer verilmiştir. Çalışmanın sonucunda Irak savaşına ilişkin Türkiye'nin karşılaştığı sorunlara yönelik sonuçlar elde edilmeye çalışılmıştır. Yine bu bölümde Amerikan basınında yer alan haberlerde ayrıntılı olarak incelenerek, konuya daha geniş bir pencereden bakılmak istenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN KISA TARİHİ VE AMERİKA'NIN DIŞ POLİTİKASINA YÖN VEREN DOKTRİNLER

1. TÜRK AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN KISA TARİHİ

Türk Amerikan ilişkileri Türkiye'nin geleceğe yönelik dış politikasında temel belirleyici unsurlardan en önemlisidir. İlişkiler genel anlamda Osmanlı İmparatorluğu döneminde başlamış, 1945 sonrası müttefik olarak devam etmiş ve günümüze kadar gelmiştir. İçinde bulunduğumuz dönemde, ABD'nin gerek Avrupa gerek Asya ve özellikle Ortadoğu siyasetinde vazgeçilmez bir partner olan Türkiye, bu konumuna Osmanlı İmparatorluğu'nun birikimi ile gelmiştir.

Yaklaşık iki yüz yıla yakın bir zamandır devam eden Türk Amerikan ilişkileri, 2. Dünya harbine kadar genel olarak ekonomik boyutta, 2. Dünya harbinden sonra ABD'nin dünya üzerinde ekonomik bir güç olarak ortaya çıkmasıyla birlikte siyasi bir görünüm kazandığı genel olarak kabul edilen bir görüştür. Ancak ilişkilerin başlangıcı olarak kabul edilen Osmanlı dönemi Türk Amerikan ilişkilerini yalnızca ekonomik boyutta ele alarak ilişkileri gayri siyasi¹ olarak nitelendirmek, Amerika'nın Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki siyasi faaliyetlerini, amaçlarını, arzularını görmezlikten gelmek büyük yanlgı olacaktır.

Bu nedenle Türk Amerikan ilişkilerinin başlangıç dönemini hem ekonomik hem de siyasi yönden değerlendirmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

1783'te bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkan ABD, uluslar ararsı ticari faaliyetlere önem vermiş ve bu doğrultuda o dönemde dünya ticaretinde çok büyük öneme haiz olan Akdeniz'e yönelmiştir. Akdeniz'de söz sahibi olan Cezayir beyliğinin kendisinden habersiz Akdeniz sularında dolaşan iki Amerikan gemisini ele geçirmeleri ABD'yi bu beylikle anlaşma yapmaya zorunlu kılmıştır.1795'te ABD, Cezayir beyliği

---

¹ Fahir Armaoğlu, **Belgelerle Türk Amerikan Münasebetleri**, Ankara, TTK Yayınları, 1991, s.9.

ile anlaşma yapmış ve hemen ardından birer yıl arayla Trablus ve Tunus'la da anlaşma imzalamıştır². Cezayir, Tunus ve Trablusgarp ile yapılan anlaşmalar ABD'nin Akdeniz'e açılmasında önemli rol oynamıştır. O dönemde Tunus, Cezayir ve Trablus beylikleriyle yapılan anlaşmalarla birlikte Türk Amerikan ilişkileri dolaylı olarak başlamıştır³.

Gerek Akdeniz ticaretin de söz sahibi olma isteği, gerek Osmanlı İmparatorluğu'nun üç kıtada sürdürdüğü hâkimiyet gerek İmparatorluğun taşıdığı jeoekonomik, jeososyal, jeokültürel, jeopolitik önem, ABD açısından Osmanlı İmparatorluğu ile ilişki içerisine girmeyi zorunlu hale getirmiştir. Akdeniz ticareti bu ilişkilerin başlamasına zemin hazırlamış ve iki devleti karşı karşıya getirmiştir.

ABD'nin Anadolu'yu ilk ziyaretleri de ticari amaçlar çerçevesinde gerçekleşmiştir. Amerikalılar Osmanlı tebaasına çeşitli ticari ürünler satmışlardır. Amerikan ticaret gemileri ilk kez 1776 yılında İstanbul'u 1797'de İzmir'i⁴, 1800 yılında ise İskenderiye'yi ziyaret etmişlerdir. İlk resmi ziyaret ise George Washington harp gemisinin yapmış olduğu ziyarettir.

1827 yılında Osmanlı donanmasının Navarin'de İngiliz, Fransız ve Ruslar tarafından yakılması Türk Amerikan ilişkilerine yani bir boyut kazandırmıştır. Özellikle 1828-1829'lar da Osmanlı Rus savaşı yaşanmış ve bunun neticesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun aldığı yenilgi, İmparatorluğu yeni dostluk arayışlarına sürüklemiştir. Bu doğrultuda ABD ve Osmanlı arasında çeşitli görüşmeler cereyan etmiş ve bu görüşmeler sonucunda da Osmanlı ABD Ticaret ve Seyrisefain Anlaşması 7 Mayıs 1930 tarihinde imzalanmıştır.⁵ Bu anlaşma dokuz maddeden oluşup ABD'ye "en ziyade müsaadeye mazhar millet" statüsü verilmiştir.⁶ Verilen bu statü sayesinde ABD'nin, daha önce bu statünün tanındığı devletlerin yararlandığı sosyal ve ticari haklardan yararlanması sağlanmıştır. Anlaşmada yer alan diğer hükümlerde iki ülke arasında siyasi ve diplomatik ilişki kurulması, Amerikan gemilerinin boğazlardan kolaylıkla

---

² Çağrı Erhan, **Türk Amerikan İlişkileri'nin Tarihsel Kökenleri**, Ankara, İmge Kitapevi Yayınları, 2001, s.s. 50-55.

³Yavuz Güler, "Osmanlı Devleti Dönemi Türk Amerikan İlişkileri (1795-1914)," **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 6, Sayı 1, (2005), s.231.

⁴ Orhan Koloğlu, "Türk'le Amerikalının Tanışması," **Tarih ve Toplum**, Sayı 163, (Temmuz 1997), s.17.

⁵ Bilal Şimşir, **Ermeni Propagandası'nın Amerika Boyutu Üzerine**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1984, s.49.

⁶ Fahir Armaoğlu, **Belgelerle Türk Amerikan Münasebetleri**, s.1-4.

geçebilmesi, Osmanlı topraklarında suç işleyen Amerikan vatandaşlarının tabi olacakları hukuki rejimler gibi konularda düzenlenmiştir⁷. Ayrıca bu anlaşmada ABD’de Osmanlı donanması için gemiler yapılması ve İstanbul Tersanesi’nde Amerikalı mühendislerce gemi inşa edilmesi için teknik yardımı öngören gizli bir maddede bulunmaktadır⁸. Her ne kadar bu madde Amerikan senatosunca kabul edilmese de dolaylı yollardan gemi yapımıyla ilgili teknik yardım ABD tarafından yapılmıştır. Bu doğrultuda Osmanlı İmparatorluğu ABD’den United States adlı savaş gemisini 150.000 dolara satın almıştır. İlerleyen dönemde Amerikalı mühendislerce Osmanlı donanması için 10’un üzerinde gemi inşa edilmiştir. Yine bu dönemde Amerikan iş adamlarının Osmanlı topraklarında çeşitli ticari faaliyetler yaptıkları görülmektedir. Amerikan iş adamları Osmanlı topraklarında çeşitli madenlerin aranması ve Amerikan pamuğu yetiştirilmesi gibi faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Osmanlı ve Amerika arasında imzalanan ikinci ticaret anlaşması ise 13 Şubat 1962 tarihli Seyrisefain ve Ticarete dair antlaşmadır⁹. Bu antlaşma ile ABD’ye yeni imtiyazlar verilmiştir. Yeni anlaşma ile ABD’ye verilen hakların sınırları genişletilmiş, ticari konulara yönelik olarak verilen imtiyazlar ayrıntılı olarak düzenlenmiş ve gümrük vergi oranlarında indirimle gidilmiştir. Bunların yanı sıra 1930 antlaşmasında yer alan ateşli silah ticaretiyle ilgili yasak kaldırılmıştır. Yapılan bu anlaşmada en ziyade müshadeye mazhar ülke statüsü yeniden kabul edilmiştir.

Türk Amerikan ilişkilerindeki bu olumlu hava gerek Osmanlı’nın yaşadığı bunalımlar gerekse batılı devletlerin Osmanlı’ya yönelik tutum ve davranışlarının değişmesi sonucu yerini çekişme ve anlaşmazlıklara bırakmıştır.

İmparatorluğun yaşadığı ekonomik bunalımlar ve bu doğrultuda Kırım savaşı sonrası imparatorluğun ilk defa dış borç alması, Eflak Boğdan gibi çok önemli toprakların kaybı, doksan üç harbi mağlubiyeti sonrası batılı devletlerin Osmanlı’ya karşı yürüttüğü siyasetin değişmesine yol açmıştır.

İmparatorluğa karşı Avrupalı devletler başta olmak üzere dünya devletlerinin genel tutumlarının değiştiği bu dönemde ABD, başta elde etmek istediği imtiyazları

---

⁷ a.g.e. s.5.

⁸ Akdes Nimet Kurat, “Türkiye ile ABD Arasındaki Münasebetlere Dair Arşiv Vesikaları,” **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 5, (1967), s.334.

⁹ Anlaşma Metni İçin Bakınız: Hasan Tahsin Fendoğlu, **Modernleşme Bağlamında Osmanlı Amerika İlişkileri**, Ankara, Beyan Yayınları, 2002, s.327.

koparmak olmak üzere çeşitli siyasi ve ekonomik kaygılarla ermeni haklarını müdafaaya başlamıştır¹⁰. Ermeni lobilerinin de etkisi ile Amerikan senatosunda Osmanlı İmparatorluğu aleyhine çeşitli kararlar alınmıştır. Bu kararlar ve bu kararlara müteakip yürütülen ermeni siyaseti dünya kamuoyunda olumsuz Türk imajının oluşmasına sebep olmuştur.

İlerleyen dönemlerde ABD'nin uluslar arası ilişkilerin düzenlenmesinde başvurduğu temel yöntemlerden birisi olan savaş gemisi yollama yöntemi Osmanlı İmparatorluğu'na karşıda uygulanmış ve bir tehdit unsuru olarak kullanılmıştır. Yine bu dönemde ABD'nin İmparatorluk üzerinde uyguladığı diğer bir siyaset olarak misyonerlik faaliyetleri göze çarpmaktadır.

Amerika'nın bu Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik olumsuz tutumları ve dünya siyasi konjonktürünün yeni bir boyut kazanması, Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya yanında savaşa girmesi ve diğer çeşitli sebeplerle Türk Amerikan ilişkileri 1917'de kesilmiştir¹¹.

Kuruluşunu takiben dünya üzerinde güçlü bir devlet olma amacını güden ABD, bu amacını gerçekleştirmek amacıyla uluslara arası ticarete son derece önem vermiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasından faydalanmak istemiştir. Nitekim özellikle ticari alanda bu mirastan faydalanmıştır. Ancak gerek Ermeni meselesi gerek misyonerlik faaliyetleri ve bunları kullanarak ABD'nin istediklerini elde etme kaygısı, gerekse dünyadaki siyasi atmosferinin gitgide değişmesi ve ivme kazanması, Türk Amerikan ilişkilerinin yavaşlamasına neden olmuştur.

Milli mücadele dönemine bakıldığında Türk Amerikan ilişkileri dönemin ABD başkanı Woodrow Wilson'un 8 Ocak 1919'da yayınladığı Wilson İlkeleri doğrultusunda gerçekleşmiştir¹². Amerika'nın kendini dünya siyasetinden izole etme çabası Anadolu'daki milli mücadeleyi yürüten hareketin amaçlarına ters düşmemiştir. Ancak bu dönemde Anadolu da tartışılan ve çeşitli Türk aydınlarının şiddetle savunduğu Amerikan mandası olma düşüncesinin ağırlıklı olarak savunulduğu dönemler olmuştur.

¹⁰ Çağrı Erhan, **Türk Amerikan İlişkileri'nin Tarihsel Kökenleri**, s.s. 302-318.

¹¹ Fahir Armaoğlu, **Belgelerle Türk Amerikan Münasebetleri**, s.19. ; John De Nova, **Amerikan İntrest and Policies in the Middle East 1900-1939**, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1963 s.106.

¹² Fahri Yetim, "Atatürkçü Dış Politika Bağlamında 1919- 1922 Dönemi Türk Dış Politikası," **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 8, Sayı3 (Atatürk Özel Sayısı), s.215.

Ancak bu sav Sivas kongresinde tamamen reddedilerek Türk milletinin iradesi ortaya konulmuştur.

Milli mücadele sonrası 1923 Lozan sulh görüşmelerinde iki devlet arasındaki ilişkiler, ne bir dostluk ne de bir karşıtlık meydana getirebilecek tarzda olmuştur. Her ne kadar bu dönemde iki ülke arasında çeşitli ticari ve dostluk anlaşmaları imzalsansa da Lozan anlaşması Amerikan senatosunca uzun süre onaylanmamıştır. Dolayısıyla Amerika, Türkiye ile diplomatik ilişkiye girmek istememiştir. 1917’de kesilen Türk Amerikan ilişkileri, her ne kadar iki ülke Lozan’da karşılasa da Lozan Sulh Anlaşması’nın imzalanmasından yaklaşık üç buçuk yıl sonra 13 Şubat 1927’de iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin resmen başlamasının açıklanmasıyla başlamıştır¹³. Bu tarihten sonra iki ülke arasında ilişkiler gelişerek devam etmiştir. Özellikle iki ülke arasında anlaşmalarla yürütülen ekonomik ilişkiler taraflarca memnuniyet verici bir şekilde gelişmiştir. Bu dönem içerisinde iki ülke arasındaki ilişkiler olgun ve olaysız devam etmiştir.

İlerleyen yıllarda ABD’nin izolasyonist politikaları, 1929 ekonomik krizi ve bunun sonucunda tırmanan uluslar arası gerginlik, bunun yanı sıra Türkiye’nin, yaşadığı ekonomik bunalımlar, kendi coğrafyasında siyasi ilişkilerini güçlendirme çabaları Sovyet Rusya ve Avrupalı devletlerle ilişkilerini geliştirme çabaları Türk Amerikan ilişkilerinin gelişmesinin önüne geçmiştir. Özellikle Avrupa’da 1. Dünya Savaşı sonrası, 1925-1929 yılları arasında oluşan yumuşama döneminin büyük ekonomik buhran ile birlikte sona ermesi, bu coğrafyadaki devletlerinin daha da içe kapanmasına neden olmuştur. İşte bu dönemde Türkiye diğer Avrupalı devletler gibi var olan bunalımları kendi çıkarlarına kullanmaya çalışmamış aksine kolektif barış ve güvenliğin önemli savunucularından olmuştur. Bu durum gerek Avrupa gerekse ABD ile ilişkilere doğal olarak yansımıştır.

İkinci dünya savaşı sırasında Türk dış politikasının temel amacı savaşa katılmadan Türkiye’nin toprak bütünlüğünü korumaktı. Bu nedenle Türkiye savaş boyunca bir tarafsızlık politikası izlemiştir¹⁴. Ancak savaşın sona ermesine yakın kazanan tarafın neredeyse kesinleşmesiyle savaş boyunca sürdürülen tarafsızlık politikası terk edilmiş

¹³ Ahmet Özgiray, “Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Siyasi İlişkiler (1923-1938),” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 15, Sayı 43 (Mart 1999) s.s. 53-75.

¹⁴ Edward Weisband, **İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye**, Çev.:M. A. Kayabağ ve Örgen Uğurlu, İstanbul Örgün Yayınevi, 2002, s.57.

ve İngiliz ve ABD'nin başını çektiği müttefiklerin safında yer almaya çalışılmıştır. Bu tutumdaki temel sebep savaş sonrası kendini gösterecek olan Sovyet tehdidi olarak gösterilebilir. Bu doğrultuda Türkiye ABD ve İngiltere ile ilişkilerin geliştirilmesine çalışmıştır.

Nitekim savaş sonrası sona ermesiyle birlikte başlayan soğuk savaş dönemi Türk Amerikan ilişkilerinin şekillenmesinde temel belirleyici unsurlardan biri olmuştur.

2. 1945 SONRASI ABD'NİN DIŞ POLİTİKA TEORİLERİ

2.1. Truman Doktrini

Truman Doktrini, ABD'de Sovyet tehdidi algılamasının büyümesi sonucu ortaya konulmuş bir teoridir. ABD'nin 33. Başkanı Truman tarafından 12 Mart 1947'de ilan edilmiştir¹⁵. Ardından da dünyaya ilan edilen bu doktrin ve ifadesi olan söylemin içerisini dolduracak girişimlere ağırlık verilmiştir.

Bu doktrin, Sovyet Rusya'nın, kapitalist dünya toplumlarını ortadan kaldırıp yerlerine komünist rejimler getirmek için uzun vadeli stratejiler geliştirmekte olduğu ifade edilerek, bu teşebbüse fırsat vermemek için sabırlı fakat kesin ve dikkatli bir biçimde set çekmek şeklinde uzun vadeli bir strateji geliştirmek amacıyla ortaya konulmuştur¹⁶.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'nin yeryüzü ölçüsünde izlediği genel stratejik amaçlardan biriside, Sovyetler Birliği'ne karşı bir savunma gücü oluşturmak, kısaca bu devleti çevrelemektir (Containment Policy)¹⁷. Truman Doktrini, NATO, CENTO ve SEATO bu mantığın ürünleridir¹⁸.

ABD'nin izleyeceği politikada, SSCB'nin oluşturduğu tehdide set çekme yani çevrelenmesi temel hedefti. Bu politikanın uygulanmasında ise Foster Dulles¹⁹ ismi ön planda olacaktı. Dulles'in bakanlığı döneminde set çekme stratejisi tam anlamıyla

---

¹⁵ Fahir Armaoğlu, **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, s.152–157.

¹⁶ George F. Kennan, **The Sources of Soviet Conduct**, içinde **American Diplomacy**, Chicago, The University of Chicago, 1984, s.107–128.

¹⁷ Maxime Lefebvre, **Amerikan Dış Politikası**, Çev: İsmail Yerguz, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2005, s. 37- 43.

¹⁸ Oral Sander, **Türkiye'nin Dış Politikası**, Ankara, İmge Kitap Evi, 1998, s.107.

¹⁹ Set çekme siyasetine ve politik gerekçelerine dair ilk elden kaynak için Bkz. John Fuster Dulles, **War or Peace**, Newyork, The Macmillan Company, 1957.

işlerlik kazanacak ve bu amaçla bir takım kurumsal yapılanma da meydana getirilecektir. Bu kurumlardan bazılarında Türk Amerikan ilişkilerinin şekillenmesine yönelik belirleyici fonksiyonlar da yüklenmiştir.

ABD, Türkiye'nin toprak bütünlüğünün korunmasının Ortadoğu'nun düzeninin korunması için bir zorunluluk olduğu belirtilmiş ve Türkiye ile Yunanistan'ın durumlarının birbirine bağlılığını ifade etmiştir. Yunanistan'ın silâhlı bir azınlığın kontrolüne düşmesinin, Türkiye için çok ciddi sorunları beraberinde getireceği belirtilmiş böyle bir durumda meydana gelebilecek karışıklık ve düzensizlik bütün Ortadoğu'ya yayılacağına kanat getirilmiştir²⁰.

ABD, Truman Doktrini çerçevesinde geliştirdiği siyasi açılımları kolaylaştırıcı en önemli unsurlardan biri olan bir ekonomik yardım programı da yapılandırmıştır. Bu ekonomik yardım programı doktrinle beraber açıklanmıştır. Söz konusu program, Batı Blok'u ülkelerinin kalkındırılması amacına hizmet etmiştir. Uygulama bakanının isminden dolayı Marshall Yardım Programı olarak isimlendirilmiştir. Bu yardım programı, hem Avrupa nezdinde hem de Türk kamuoyu nezdinde, Amerikan'ın dış politik açılımlarına meşruiyet kazandıran bir özellik taşıması nedeniyle önemlidir. Bu programı, Batı Avrupa ülkelerinin savaş sonrası yaşamış oldukları yıkımın ortadan kaldırılması ve Amerikan sermaye kesiminin de ürettiği malları alabilecek seviyeye gelmelerinin sağlanması amacını gütmektedir.

2.2. Eisenhower Doktrini

ABD Sovyet çekişmesinin Ortadoğu'daki yansımaları üzerine ortaya atılmış bir Amerikan teorisidir. Özellikle Süveyş buhranı sonrasında ABD'nin Ortadoğu konusundaki görüşlerinin değişmesi sonucunda ortaya konulmuştur.

Süveyş buhranı sonrasında batının prestiji Arap dünyasında iyice zedelenmişti. Bunun sonucunda Ortadoğu'da meydana gelen boşluk Sovyet Rusya tarafından doldurulabilirdi. Sovyetler, Batının Ortadoğu'daki siyasi kontrolüne sona vererek kontrolü ele geçirmek ve Ortadoğu'ya asker sokmak amacını gütmekteydiler.

---

²⁰ Hüseyin Bağcı, **Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar**, Ankara, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2001, s.s. 5-8.

Var olan bu noktalardan hareket eden Başkan Eisenhower, 5 Ocak 1957'te Kongre'ye gönderdiği ve Eisenhower Doktrini adını alan²¹ mesajda bütün bu hususları açıkladıktan sonra, Kongre'den şu hususlarda kendisine yetki verilmesini istedi.

1.Bağımsızlığını korumak için ekonomik kalkınma çabası içine giren Ortadoğu ülkelerine ekonomik yardım yapmak.

2.Bunlardan isteyen ülkelere askeri yardım yapmak.

3.Bu ülkelerin istemeleri şartıyla, milletlerarası komünizmin kontrolü altında bulunan bir ülkeden gelecek açık silahlı saldırılar karşısında, Amerikan silahlı kuvvetlerinin kullanılması.

Temsilciler Meclisi, büyük oy çoğunluğu ile Eisenhower Doktrini'ni kabul ederek, Başkan'a istediği yetkileri vermiştir.

Eisenhower Doktrini Amerikan dış politikası açısından iki mühim gelişmeyi ifade etmekteydi. Birincisi, Amerika'nın Ortadoğu ile bağlantı alanını bir hayli genişletmesidir. Her ne kadar Amerika, Ortadoğu ile ilgisini ilk defa Truman Doktrini ile göstermişse de, Truman Doktrini sadece Türkiye ve Yunanistan'a askeri yardım yapılmasını öngörmekteydi. Buna karşın Eisenhower Doktrini, bütün bir Ortadoğu bölgesini içine alıyor ve Amerikan askerinin kullanılması suretiyle, bölgedeki ülkelerin komünizme karşı savunulması misyonunu da üzerine alıyordu. İkinci olarak, bu doktrin ile Amerika, İngiltere ve Fransa'nın Ortadoğu'da bıraktıkları boşluğu bizzat doldurmak üzere harekete geçiyor ve aynı zamanda, bölgede Sovyet Rusya'nın karşısına dikiliyordu. Amerika ve Sovyet Rusya ilk defa olarak Ortadoğu'da karşı karşıya gelmeye başlıyordu.

2.3. Kennedy Doktrini

Esnek karşılık doktrini olarak da adlandırılan Kennedy Doktrini ABD'nin tam anlamıyla yaşamsal çıkarlarının söz konusu olduğu durumlarda güvenliğini nükleer

---

²¹ Onur Abay ve Orhan Baykan, "Büyük Ortadoğu Projesi ve Su Politikaları" **TMMOB Su Politikaları Kongresi Bildiriler Kitabı 2. C. : 21-23 Mart Karayolları Genel Müdürlüğü Toplantı Salonu**, Ankara, TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası, 2006, s. 461.

silahlarla koruyacağı, öteki durumlarda ise savunmanın geleneksel silahlarla yapılacağı anlayışına dayanıyordu. Kısacası, ABD kendisine yöneltilen silahlarının niteliğine göre karşılık verilecekti.

Soğuk savaşın hızlı bir ivme kazanmasıyla birlikte her iki tarafın kıtalar arası balistik füze geliştirmeye başlaması üzerine taraflar arasındaki tansiyon yeniden yükselmiştir. Sovyetler Birliği'nin kıtalararası balistik füze sistemlerine sahip olmasıyla birlikte, ABD doğrudan Sovyet saldırısına açık hale gelmiştir. Avrupa'ya yönelik muhtemel bir Sovyet saldırısı karşısında, hemen nükleer güçle yanıt verilmesi halinde, Amerikan toprakları da bir nükleer saldırı tehlikesi altında kalabilirdi. Böyle bir durumla karşılaşmamak için esnek bir strateji izlenmesi yoluna gidilmiştir. Bu doğrultuda Kennedy Doktrini ortaya konulmuştur.

2.4. Johnson Doktrini

Komünizmin saldırılarına karşı Amerika'nın kararlılığını göstermesini ve bu saldırılara karşı koymada, asker kullanma da dâhil her türlü tedbirin alınacağını öngören ve bu konuda başkanı yetkilendiren teoridir²². Bu doktrinle ABD, dünyanın her yerindeki komünist olaylara müdahale etme hakkı olduğunu vurgulamıştır. Nitekim komünizmle mücadelede askeri güç kullanma yolu Vietnam da denenmiş ve çok ağır bedeller ödenmiştir.

2.5. Nixon Doktrini (Guam Doktrini)

Amerika'nın 37. Başkanı Nixon, 1969 Temmuzunda Pasifik bölgesinde yaptığı bir gezi sırasında, Guam adasında düzenlenen basın toplantısında, Guam Doktrini veya Nixon Doktrini denilen görüşlerini ortaya attı. "İşbirliği Yolu ile Barış"²³ (Peace Through Partnership) prensibine dayanan bu görüşlere göre, Amerika bundan böyle dünyanın neresinde olursa olsun, Vietnam örneği savaşlara girmeyip müttefiklerine Amerikan askerini kullanarak değil, ekonomik ve askerî yardım suretiyle destek olacaktı. Nixon Doktrini, bir bakıma, 1957 tarihli Eisenhower Doktrini'nin tersi oluyordu. Çünkü Eisenhower Doktrini Amerikan askerinin kullanılması esasına

---

²² Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, İstanbul, Alkım Yayınevi, Cilt 1-2, Baskı 16, s.s. 676.

²³ a.e.g., s.s. 678.

dayanmaktaydı. Dolayısıyla yaşanan Vietnam savaşı ve bunun sonucunda alınan ağır yenilgi Amerika'nın dış politik açılımlarının değişmesine neden olmuştur.

2.6. Carter Doktrini

Özellikle İran Körfezinde ki Sovyet yayılcılığı engellemek amacıyla ortaya atılmış bir doktrindir. Ocak 1980'de Başkan Carter tarafından, bir dış gücün Körfez'i ele geçirmesini engellemek amacıyla gerekirse askeri güç kullanacağını ifade eden "Carter Doktrini" ilan edilmiştir²⁴.

Körfez'in sahip olduğu geniş petrol alanlarının korunması, ABD'nin menfaatleri açısından çok büyük bir önem arz etmekteydi. Ayrıca körfez bölgesinde bulunan ülkelerin güvenini sağlamak, bir nebze Sovyetlerin bölgedeki etkinlik çabalarına darbe vurmak anlamına gelmekteydi. İşte bu noktadan hareketle söz konusu doktrin ilan edilmiş ve doktrin çerçevesinde faaliyetlere girişilmiştir.

ABD'nin Körfez bölgesindeki çıkışlarının tümünün ardında Carter Doktrini ifadesini bulmaktadır. Carter söz konusu doktrininde "Bir dış gücün Körfezi kontrole kalkışması ve petrol akışını kesintiye uğratması ABD'nin yaşamsal çıkarlarına saldırıdır ve askerî güç dâhil her yolla engellenecektir"²⁵ ifadesini kullanıyordu. Çünkü ABD, Ortadoğu'dan gelen petrol akışının korunmasının kendileri açısından hayati öneminin farkındaydı ve bu nedenle ABD, çıkarlarını korumak için askeri güç kullanılması dâhil, uygun olan her türlü eyleme girişeceğini belirtiyordu.

2.7. Reagan Doktrini

Reagan doktrini, demokratik rejimin ortadan kalktığı bir ülkede demokrasinin yeniden kurulabilmesi veya bu tür rejimin o ülkeye bizzat empoze edilmesi için askeri güç kullanımı dâhil olmak üzere her türlü yardımda bulunmanın ABD'nin hakkı

---

²⁴ Stephen R. Shalom, **İmperial Alibis**, Boston, South End Press, 1993, s.s. 67-70.

²⁵ Halil Mutioğlu ve Abdullah Özdemir, "Tarihsel Süreç İçerisinde Afganistan'ın Konumu, Günümüzde Afganistan'ın Yeniden Yapılandırılmasında Uluslar arası Boyut ve Türkiye," **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Genel Kurmay Basın Evi, Ankara (2008), Sayı: 11, s.108.

olduğunu savunmaktadır²⁶. Reagan'a göre, bir devlet hukuka aykırı hareket ederse, diğer devletlerden kendilerini hukukla bağlı saymaları beklemek hata olacaktır.

Soğuk savaşın sonlarına doğru Sovyetlere karşı uygulanan çevreleme politikası bırakılarak, sertlik politikası uygulanmış, bu doğrultuda da Reagan Doktrini yürürlüğe konmuştur²⁷. Bu sayede özellikle üçüncü dünyada Sovyetlerin var olan nüfuzu kırılmaya çalışılmıştır.

2.8. Clinton Doktrini

Soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte ABD'nin savunma anlayışında bir takım değişiklikler meydana gelmiştir. Bu doğrultuda soğuk savaş sonrası dış politik konuların daha da belirginleştiği bir dönemde ABD yeni bir savunma doktrini ortaya koymuştur.

ABD'nin yeni savunma doktrini, 1997 yılında ABD Başkanı Demokrat Bill Clinton'un başkanlığı sırasında belirlenmiş ve benimsenmiştir. Clinton yönetimi sırasında hazırlanan dört yıllık "Savunma Değerlendirme Raporu" ile belirlenen yeni Ulusal Güvenlik Stratejisinde tehdit merkezli askeri savunma doktrininden (önleme), olanak-olasılık (ön alma-önleyici ilk vuruş) merkezli bir askeri-politik yaklaşıma geçilmiştir²⁸. ABD, kendisine yönelebilecek tehditleri daha oluşmadan ortaya kaldırmaya yönelik bu stratejiyi 1997'den itibaren uygulamaya koymuştur. Niyetinde şüphelendiği bölgeye ya da ülkelere önleyici operasyon yapabilecek şekilde askerlerini konumlandırmaya başlamıştır.

Bu doktrinle ABD, savaşmaya ve ülke dışına gönderilmeye her an hazır bir silahlı kuvvetle güvenliği sağlamak ve bunun yanı sıra ABD'nin iktisadi canlanmasını hızlandırmak ve ülke dışında demokrasiyi teşvik etmek amacını gütmüş, ABD'nin dünya liderliğinin daha önce hiç olmadığı kadar gerekli olduğunu vurgulamıştır²⁹.

---

²⁶ Nejat Doğan, "Uluslar arası İlişkilerde Güç Kullanımı ve New Haven Ekolu: Eleştirel Bir Giriş," **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, (2006), s.s. 103-111.

²⁷ "ABD'nin Yakın Dönem Avrasya Politikası" (<http://www.tusam.net/print.asp?id=1032&tbl=MAKALELER&fld=makale>)

²⁸ "ABD'de Yeni Muhafazakârların Yükselişi" (<http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=272&sayfa=43>)

²⁹ Çağrı Erhan, "ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı," **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 56 Sayı 4, s.s. 78-92.

Büyük alanlarda istikrarı sağlamanın küçük alanlarda ki istikrarın sağlanmasına bağlı olduğunu savunan ABD her yere müdahale edebileceğini bu doktrinle açıkça belirtmiştir.

2.9. Bush Doktrini

11 Eylül 2001 terör saldırılarından hemen sonra küresel terörizme karşı savaş başlatan ABD, soğuk savaş döneminde benimsemiş olduğu “çevreleme” stratejisinden vazgeçtiğini açıklayarak, teröristler ve haydut devletlere karşı bir “önleyici savaş/pre-emptive war” doktrinini kabul etmiştir³⁰.

11 Eylül 2001’de meydana gelen terör saldırısının ve Irak’tan algılanan tehdidin sonucu olarak, 20 Eylül 2002 tarihinde “Amerika Birleşik Devletleri’nin Ulusal Güvenlik Stratejisi” başlıklı yeni ulusal güvenlik stratejisi yayınlanmıştır³¹. Bu stratejinin amacı, dünyayı daha güvenli hale getirmenin yanı sıra, aynı zamanda daha iyi yapmaktır. Bush Doktrini olarak isimlendirilen yeni Amerikan ulusal güvenlik stratejisi uluslararası ilişkileri hem teorik hem de pratik olarak değiştirecek radikal unsurlar içermektedir³².

Doktrin en çarpıcı yönü, soğuk savaş döneminde güvenlik amacına hizmet eden caydırıcılık ve çevreleme politikalarının, uluslar ötesi teröristler ve kitle imha silahları tarafından karakterize edilen 21.Yüzyılın yeni tehdit ortamında yetersiz kaldığına işaret edilerek, bu politikaların yetersizliğini gidermek için uluslararası hukukla ihtilafli bir doktrin olan preemptive/sezgisel meşru müdafaa hakkına dayanmış olmasıdır³³.

George W. Bush ile beraber Amerikan dış politikası daha saldırgan bir özellik kazanmıştır. 11 Eylül saldırıları ise Amerikan dış politikasının bu anlamda netleşmesine ve hedeflerinin tamamen açıklık kazanmasına yol açmıştır. Amerikan yönetimi artık tek başına hareket edeceğinin sinyallerini vermiş ve kendi güvenliği söz konusu olduğunda küresel işbirliğinden kaçınarak çok taraflı girişimler yerine, tek taraflı olarak harekete geçmeyi tercih edeceğini belirtmiştir. ABD, bu bağlamda terörizme karşı birlikte

---

³⁰ Fatma Taşdemir, “11 Eylül Sonrası Dönemde Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı” (<http://www.usakgundem.com/makale.php?id=150>)

³¹ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2006, s.s. 192-204.

³² Tayyar Arı, “Türk Amerikan İlişkileri: Sistemdeki Değişim Sorunu mu?,” **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, Cilt 4, Sayı 13, (2008), s.s. 17-35.

³³ a.g.e., s.s. 17-35.

harekete geçme konusunda diğer devletlere bir çağrıda bulunmakta ve “ya bizimle berabersiniz ya da bizim karşımızda” diyerek, bir anlamda kendi algısı çerçevesindeki tehdit tanımlaması ekseninde yarattığı dūřman kavramının diğer uluslar tarafından da benimsenmesini istemekte ve onları mutlak bir tercihe zorlamaktaydı³⁴.

Bush doktrini ile birlikte ABD artık faal bir global lider rolüne soyunmuř ve Ortadoęu’daki siyasi dūzene yeni bir řekil verme çabasına girmiřtir.

---

³⁴ Tayyar Arı, **Irak, İnan, ABD ve Petrol**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2007, s.s. 39-40.

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRK AMERİKAN İLİŞKİLERİNDE MEYDANA GELEN BUNALIMLAR

3. 1945 SONRASI TÜRK AMERİKAN İLİŞKİLERİNDE Kİ DÖNÜM NOKTALARI

İkinci Dünya Savaşı sonrası gerek ABD'nin, gerekse Türkiye'nin dış politik açılımlarında büyük değişiklikler meydana gelmiştir. ABD kurulduğu günden itibaren izlediği izolasyonist politikaları bırakarak dünya coğrafyasındaki çeşitli meselelerle ilgilenmeye başlarken, Türkiye'de savaş boyunca yürüttüğü denge politikasını bırakarak, özellikle askeri ve siyasi alanlarda dış politik girişimlerini geliştirmeye başlamıştır.

Bu doğrultuda iki devlet arasındaki ilişkiler gelişerek devam etmiştir.

3.1. Turuman Doktrini ve Türkiye

Soğuk savaş ile birlikte Sovyetler, dünya üzerinde yayılcı bir politika izlemiştir. Bu politika kendisini özellikle Ortadoğu bölgesinde göstermiştir. Bu durum ABD'yi rahatsız etmiş³⁵ ve bölgeye yönelik uygulamalarında birtakım değişikliklere sebep olmuştur. Önceleri Ortadoğu'yu İngilizlerin etkisi altında gören ABD, Sovyetlerin Doğu Avrupa'yı ele geçirmesi sonrası bu görüşünden vazgeçmiş ve Ortadoğu ile yakından ilgilenmeye başlamıştır. Çünkü Sovyetlerin Ortadoğu'nun hâkimiyetini ele geçirmesi, Amerika'nın dünya liderliği amacının yok olması anlamına gelmekteydi.

Sovyetlerin Ortadoğu'daki faaliyetleri karşısında ABD, birtakım önlemlerin alınması gerektiği yönünde bir zorunluluk hissetmiş ve bu yönde birtakım çalışmalar yapmıştır.

---

³⁵ Oral Sander, **Türk Amerikan İlişkileri 1947-1964**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, No:427 1979 s. 12.

Bu doğrultuda ABD, Yunanistan, Türkiye ve İran'a yönelik yardım paketini içeren Truman Doktrini'ni uygulamaya koymuştur. Paket 12 Temmuz 1947'de Türkiye ve ABD arasında resmileştirilmiştir³⁶. Bu paket çerçevesinde ABD Türkiye'ye ekonomik, askeri, teknik, altyapı vb alanlarda birtakım yardımlarda bulunmuştur.

Truman Doktrini sonrası ABD büyük savaşta çok büyük yıkıma uğrayan Avrupa'nın yeniden yapılandırılması amacıyla Marshall planını devreye sokmuştur. Ancak Türkiye savaşa fiilen katılmadığı için bu yardıma dâhil edilmemiştir. Daha sonra Türkiye Marshall yardımlarından yararlanma konusunda ABD'yi ikna etmiş ve Türkiye'nin Amerikan yardımlarından yararlanmasını öngören anlaşma 4 Temmuz 1948'de imzalanmıştır³⁷.

3.2. NATO İttifakı

NATO, Sovyetlerin Avrupa'daki ilerleyişini durdurmak amacıyla ABD tarafından kolektif bir mücadele için 4 Nisan 1949'da kurulmuştur³⁸. Temel felsefesi askeri ilişkilerin geliştirilmesine dayanmaktadır.

Türkiye gerek Sovyet tehdidine karşı bir kalkan olacağı³⁹, gerekse başta askeri olmak üzere siyasi ve ekonomik alanda gelişmesine çok fazla katkı sağlayacağı düşüncesi ile NATO üyeliğine büyük önem vermektedir.

Bunun yanı sıra;

- NATO'nun güney kanadının düşman güçlerine karşı korunması,
- Sovyet saldırganlığı ve yayılmacılığının sınırlandırılması,
- NATO'nun caydırma gücüne katkı sağlanması,
- Türkiye'nin Ortadoğu'da stratejik konumundan faydalanılması,

gibi konularda, Türkiye'nin NATO üyeliği ABD açısından da büyük faydalar sağlayacaktı⁴⁰.

---

³⁶ Burcu Bostanoğlu, **Türkiye- ABD İlişkilerinin Politikası**, Ankara, İmge Kitapevi Yayınları, Baskı 2, Ocak 2008, s.s. 265-270.

³⁷ Serkan Tuna, "Cumhuriyet Ekonomisinin İlk Develüasyonu: 7 Eylül 1946," **Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi**, Sayı:13, (2007), s.s. 86-121.

³⁸ Saime Yüceer, "Tarihsel Perspektif İçinde Türkiye'nin NATO'ya Girişi ve Meclisteki Yankıları," **Uludağ Üniversitesi Atatürkçü Bakış Dergisi**, Sayı 1, (2002), s.s.71-89.

³⁹ Bernard Lewis, **Recent Developments in Turkey**, International Affairs Londra, No. XXV11, July 1951, s.323.

Türkiye, NATO'ya üyelik amacını gerçekleştirme uğruna Kore Savaşına katılmış ve gösterdiği kahramanlıkla tüm dünyanın takdirini toplamıştır. Nitekim 18 Şubat 1952'de TBMM'de alınan kararın ardından 20 Şubat 1952'de Lizbon'da yapılan imza töreni ile NATO'ya resmen katılmıştır⁴¹. Türkiye'nin NATO üyeliği sonrası iki ülke arasındaki askeri ilişkiler bu kuruluş zemininde gerçekleştirilmiştir.

3.3. Bağdat Paktı

ABD Sovyet yayılcılığı karşısında Ortadoğu'da yeni arayışlar içerisine girmişti. Amerikalılara göre Sovyetlerin Ortadoğu'daki gücünün kırılması gerekmektedir. ABD, Sovyetleri çevreleme politikasına yeni eklentiler yapmalıydı. Bu konuda atacağı adımlarda da, Türkiye her zamanki stratejik önemi ile ABD'nin karşısında durmaktaydı.

Bu doğrultuda Türkiye ile Pakistan arasında bir dostluk anlaşması imzalanmıştır. Daha sonra bu politikaya yönelik olarak ikinci bir adım atılmış ve 24 Şubat 1955'te Türkiye ve Irak arasında Bağdat Paktı'nı kuran anlaşma imzalanmıştır⁴². Bu pakt ile iki devlet güvenlik ve savunma alanlarında işbirliğine gitmekteydiler. İlerleyen dönemde bu pakta İngiltere, Pakistan ve İran'da katılmıştır⁴³. Bu katılımlarla pakt bölgesel bir örgüt haline gelmiştir.

Bağdat Paktı'nı ortaya atan ve kurulmasını destekleyen ABD idi. İngiltere pakta Ortadoğu'da kendi menfaatlerini düşünerek girmişti. İngiltere hariç diğer üyeler ABD'nin pakta katılmasını istiyorlardı. ABD pakta katılmadı ancak bu gruplaşmanın dışında da durmadı. Gerek mali gerekse fiili açıdan pakta destek oldu. Nihayetinde pakt bölgede Amerikan çıkarlarına hizmet edecekti.

Ancak pakt istenilen amaçlara ulaşamadı. Sovyet yayılcılığını engelleme amacı, aksi bir gelişme gösterdi. Arap dünyasını ikiye böldü ve Sovyetlerin bölgedeki

---

⁴⁰ Nasuh Uslu, **Türk Amerikan İlişkileri**, Ankara, 21. Yüzyıl Yayınları, 2000, s.99.

⁴¹ Ercan Haytoğlu, "Kore Savaşı ve Denizli Kore Şehitleri ile Gazileri," **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 11, (2002), s.s. 76-114.

⁴² Yılmaz Bingöl ve Şener Akgün, "Demokratiklikten Muhafazakâr Demokratlığa: Demokrat Parti ile Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Karşılaştırmalı Bir Analizi," **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (2005) Sayı 9, s.s.1-33.

⁴³ Yüksel Kaştan, "İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye- Irak Siyasi İlişkileri," **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:19, (2008), s.s. 313-326.

konumunu güçlendirdi⁴⁴. Pakt istenilen amaçlara ulaşamasa da Türk Amerikan ilişkileri açısından bir gerçeği ortaya koymaktaydı. Pakt Türkiye'nin ABD'ye sadıklığını ispatlamasını sağladı. Bu durum da Türkiye'nin daha fazla Amerikan yardımı almasına zemin hazırladı.

3.4. Süveyş Krizi, Eisenhower Doktrini ve Türkiye

1956 yılında İsrail ve Mısır arasında meydana gelen savaş ve bu savaşa İngiltere ve Fransa'nın bölgeye asker indirerek katılması Bağdat Paktı'nın varlığına büyük bir darbe vurdu. Çünkü paktın üyelerinden biri, bölge içerisinde ki bir savaşa aktif olarak katılmaktaydı. Dolayısıyla zaten pakta şüphe ile bakan Arap dünyasında paktın hiçbir güvenilirliği kalmadı. Bu durum Ortadoğu'daki Sovyet çıkarlarına hizmet etmekteydi. İngiltere'nin bölgedeki nüfuzunu kaybetmesi Ortadoğu'daki Amerikan çıkarlarına tersti. Çünkü İngiltere bölgede etkili ve Sovyetler karşısında ABD'nin müttefiki konumundaydı. İngiltere'nin bölgedeki etkinliğini Mısır'a karşı savaşa girerek kaybetmesi Ortadoğu'da büyük bir boşluğun oluşmasına sebep olacaktı. Eğer bu boşluk Sovyetlerce doldurulursa ABD'nin bölge hâkimiyeti amacı suya düşebilirdi.

Bu durum ABD'yi çok rahatsız etti. Bu endişeler Eissenhower Doktrini'nin doğmasına yol açtı. Bu doktrin ile ABD Ortadoğu bölgesini savunmak için askeri güce başvurabileceğini beyan ediyordu⁴⁵. Doktrin Türkiye tarafından büyük bir memnuniyetle karşılandı. Çünkü Türkiye bölgenin bir parçasıydı ve Sovyetlerin yakın tehdidi altındaydı. Eissenhower Doktrini ile Türkiye'nin güvenliği de garanti altına alınıyordu.

Görülmektedir ki ABD'nin bölgedeki menfaatleri doğrultusunda almış olduğu önlemlerden Türkiye'nin sağlamış olduğu kazançlar, Türk Amerikan ilişkilerinin daha da yakınlaşmasına neden olmaktadır.

3.5. Suriye Krizi

Suriye krizi, Türkiye'nin Bağdat Paktı'nın kurulmasından sonra batı karşıtı bir Arap ülkesiyle çatışma olasılığı bulunan, çok ciddi bir olaydır.

---

⁴⁴ Oral Sander, **Türk Amerikan İlişkileri 1947-1964**, s. 134.

⁴⁵ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s.s. 903-905.

Suriye'nin Türkiye ve ABD'yi kendi iç işlerine karışmakla suçlaması bölgede tansiyonun artmasına sebep olmuştur. Giderek artan gerginlik Türkiye'nin Suriye sınırına asker yığmasına kadar ilerlemiştir. Bu olay gerek NATO gerek BM gerekse Varşova Paktı'nın devreye girmesiyle uluslar arası bir boyut kazanmıştır⁴⁶.

Bir tarafta Sovyet destekli Suriye, diğer tarafta ABD destekli Türkiye'nin bulunduğu kriz, doğu ile batıyı karşı karşıya getirmekteydi. Kriz doğrultusunda Sovyetler Türkiye'ye karşı sertleşen bir politika izliyordu. Türkiye'nin Suriye'ye yönelik bir müdahalesi karşısında, kendisine yönelik bir Sovyet müdahalesi kaçınılmaz gözükiyordu. Ayrıca Arap ülkeleri de Suriye ve Sovyetleri destekliyordu. Türkiye'nin tek destekçisi ise ABD gözükmekteydi. Öyle ki ABD, Avrupa'da bazı hava üstlerinde bulunan savaş uçaklarını Türkiye'ye gönderdi ve olası bir savaş durumunda NATO'nun Türkiye yanında yer alarak fiilen savaşa gireceğini beyan etti⁴⁷. Ancak korkulan olmadı ve bir savaş gerçekleşmedi.

Bu olay 50'li yıllarda Türk Amerikan ittifakının ne derecede ileri boyutta olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Yine bu dönemde yaşanan Irak devrimi, Ürdün ve Lübnan olaylarında Türkiye, ABD çizgisinde hareket etmiştir.

3.6. Bağdat Paktı'nın Sona Ermesi

1950'li yıllar Irak'ta bir devrime şahitlik etmişti. Bu devrim bölgedeki dengeleri değiştirecek kadar önemli bir olaydı. Bu olay gerek Türk Amerikan ilişkilerine gerekse bölgede her iki ülkenin Arap dünyası ile olan ilişkilerine etki etmekteydi.

Irak'ta yaşanan devrim sonrası öncelikli olarak Bağdat Paktı'nın varlığı tehlikeye düştü. Irak pakttan devrim sonrası hemen çekilmese de, ilerleyen dönemde ayrılmasına kesin gözüyle bakılıyordu. Zaten pakt üyesi İngiltere'nin bölge içerisinde bir savaşa girmesi Arap dünyasında paktın güvenilirliğini iyice sarsmıştı. Bu nedenle pakt üyeleri ABD'ye gruba katılması konusunda baskı uygulamaktaydı. Ancak ABD Ortadoğu'daki dengeleri dikkate alarak pakta katılmadı. Nitekim beklenen oldu ve 1958'de Irak

---

⁴⁶ Nasuh Uslu a.g.e., s.125.

⁴⁷ Public Papers of the President of the United States, Dwight D.Eisenhower, 1960, s.772.

pakttan çekildi⁴⁸. Irak pakt açısından çok büyük bir kayıptı. Ancak üyeler pakta son vermediler. Paktın adını ve misyonunu değiştirdiler.

Görülen oydu ki paktın sona ermesi, üyelerin ve özellikle de ABD'nin menfaatlerini etkileyecekti. Bağdat Paktı genel itibariyle güvenlik çıkarlarını korumaya yönelik bir oluşumdu. Yaşanan olaylar paktın güvenlik boyutunu sarsmıştı ve değişik açılımlara ihtiyaç vardı. Tüm bunların sonucunda, üyeler bir araya gelerek pakta ekonomik bir çerçeveye oturtmaya çalıştılar. Bu doğrultuda paktın adını CENTO (Central Treaty Organization-Merkezi Anlaşma Örgütü) olarak değiştirdiler⁴⁹.

Bu yıllarda Türkiye, ABD'nin isteği doğrultusunda Bağdat Paktı'nın kurulmasına öncülük ve liderlik etmiştir. Ancak bu girişim Türk Arap ilişkilerine zarar vermiştir. Arap dünyasında batı yanlısı bir Türkiye imajı oluşmasına neden olmuştur. Bu durum ikili ilişkilerin Türkiye'ye verdiği bir zarar olarak gözükmektedir. Ancak diğer taraftan Türkiye'nin kazanımları da mevcuttur. Öyle ki Türkiye başta Truman ve Marshall planı çerçevesinde olmak üzere ABD den çeşitli yardımlar almıştır. Ayrıca Suriye krizinde ABD'nin desteği Türkiye'nin kendisini güvende hissetmesini sağlamıştır.

3.7. Küba Krizi

Küba Krizi Sovyetler ile ABD'yi silahlı bir çatışmanın, hatta nükleer bir savaşın eşiğine getiren önemli bir olaydır. Bu kriz Türkiye'nin güvenliğini yakından ilgilendiren mühim bir meseledir ve Türk Amerikan ilişkilerinde önemli bir dönüm noktasıdır.

Küba Krizi 1962'de Amerikan U2 casus uçaklarının Küba toprakları üzerinde Sovyet yapımı SAM Füzelere keşfetmesi ve hemen ardından Amerikan başkanı Kennedy'nin Küba'yı gemilerle abluka altına almasıyla patlak vermiş ve dünyanın gündemine oturmuştur⁵⁰.

Soğuk savaş psikolojisi içerisinde her iki süper gücün silahlanma yarışı dünyayı çok büyük bir buhranın içerisine soktu. Öyle ki Sovyetlerin nükleer alanda Amerika'nın önüne geçtiği düşüncesi batı bloğunda bir korku ve paniğe neden oldu. Bu olumsuz havayı ortadan kaldırmak amacıyla ABD, çevreleme politikası çerçevesinde NATO

⁴⁸ Anıl Çeçen, "Yeni Bir CENTO," 2023 Dergisi, Sayı: 65, (Eylül 2006), s. 23.

⁴⁹ a.g.e., s. 23.

⁵⁰ Nasuh Uslu a.g.e., s.137.

ülkelerine nükleer silah yerleştirmeyi amaçladı. Ancak NATO ülkeleri bu fikri onaylamalarına rağmen Sovyet korkusu ile kendi topraklarına füze yerleştirilmesini istemediler. Yalnızca Türkiye, İtalya ve İngiltere füze almayı kabul etti⁵¹.

Bu doğrultuda Jüpiter adı verilen füzeler Türkiye'ye konuşlandırıldı. Amerika'nın bu hamlesi sebebiyle Sovyetler oldukça rahatsız olmuş ve ABD'ye karşı bir çevreleme hareketiyle Küba'ya nükleer füze yerleştirme kararı almış ve uygulamaya koymuştur.

Karşılıklı olarak yapılan füze hamleleri sonucu her iki güç kendi güvenliklerinin tehlike altında olduğunu düşünmeye başlamıştır. Sovyetler özellikle Türkiye'deki füzeleri büyük bir tehdit unsuru olarak algılamaktaydı.

Dünya nükleer bir savaşın eşiğindeydi. Türkiye ise bu savaşın tam ortasında en büyük riski taşıyan ülke olarak bulunmaktaydı. Bu krizde başta Türkiye olmak üzere diğer NATO ülkelerinin kaderlerinin Amerika'nın eline bırakılması, gerçekten olayın ne derece ciddi olduğunu ortaya koymaktaydı. Özellikle Türkiye her an bir Sovyet müdahalesine maruz kalabilirdi.

Kriz süreci uzadıkça her iki gücün rahatsızlığı artmaktaydı. Taraflarca atılacak yanlış bir adım telafisi zor zararlar doğurabilirdi. Bu nedenle sorunun barışçı yollarla çözülmesi gerekiyordu. Bu doğrultuda iki güç karşılıklı olarak füzelerin çekilmesi yönünde anlaşma sağlamaya çalıştı. Ancak taraflar hem birbirlerine güvenmiyorlardı, hem de bu kriz dönemini minimum zararlarla atlama istiyorlardı. Bu kriz döneminde Sovyetlerin en büyük kaygısı Türkiye'deki füzelerdi⁵². Sovyetlerin Türkiye'deki füzelere karşı Küba'daki füzeleri pazarlık konusu yapması⁵³ Türkiye'nin güvenlik politikaları açısından önemli bir sorun doğurabilecek husustu. Çünkü Türkiye Sovyetlere karşı en büyük tehdit olarak Amerika'nın Jüpiter füzelerini görmekteydi. Her ne kadar füzelerin ateşlenmesinde çift kontrol sistemi kullanılsa da bu füzeler Sovyetlere karşı caydırıcı bir etki yapıyordu.

---

⁵¹ Ayşegül Sever, "Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye," **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 52, No:1-4, (Ocak-Aralık 1997) s.s. 647-660.

⁵² Mustafa Kibaroglu, "Kitle imha Silahlarının Gelişim Süreci, Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Yapılan Çalışmalar ve Geleceğin Güvenlik Tehditleri," **2023 Dergisi**, (Kasım 2002), s.s 1-24.

⁵³ Susan Strange, **Cuba and After**, The Yearbook of World Affairs, 1963, s 1 ; Metin: Documents on American Foreign Relations, 1962, s.s. 396-397.

Her Şeye rağmen taraflar krizi barışı yollarla cözme konusunda istekliydiler. AnlaŐmak için karşılıklı olarak adımlar atmaya calıŐıyorlardı. Sovyetler ve Amerikalılar arasında yapılan pazarlıklar neticesinde füzelerin karşılıklı olarak çekilmesi konusunda anlaŐıldı⁵⁴.

Küba Krizi'nin ortaya çıktığı andan itibaren Türkiye en ufak bir tereddütte bulunmaksızın, savaş riskini bile göze alarak, ABD'nin yanında yer aldı ve ABD'nin tüm girişimlerine destek oldu. Çünkü ABD'nin desteklenmesi NATO çatısı altında ki Türk Amerikan ittifakının bir geređiydi⁵⁵. Buna karşılık ABD anlaşma sağlayabilmek için Türkiye'deki füzeleri çekeceğine dair Sovyetlere söz vermişti. Ayrıca bu durumdan Türkiye dâhil hiçbir NATO ülkesinin haberi yoktu. İlerleyen dönemde iki ülke arasındaki karşılıklı pazarlıklarda Türkiye'deki füzelerin Amerika tarafından pazarlık konusu yapıldığının dünya tarafından öğrenilmesi, Türk Amerikan ilişkilerine büyük bir darbe vurdu. Özellikle bu konu hakkında Türk hükümetine haber verilmeden adım atılması Türkiye'de derin bir rahatsızlığa sebep oldu. Bu kriz çerçevesinde ABD kendi çıkarlarını korumak amacıyla Türkiye'nin çıkarlarını hiçe saydı⁵⁶. Bu durum neticesinde Türkiye'de Amerika'nın güvenilirliği sarsıldı.

Nihayetinde ABD Sovyetlere verdiği söze sadık kalarak Türkiye'deki füzeleri geri çekti. Her ne kadar geri çekilen füzelerin yerine bir takım güvenlik önlemleri alınarak Türkiye'ye bir takım konvansiyonel silah sözü verilse de bu durum Türkiye'yi memnun etmedi.

Küba krizi Türk Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktasıdır. Türkiye'nin ABD'yi koşulsuz olarak destekleme dürtüsü bu krizle birlikte sorgulanmaya başlamıştır. Bu kriz ABD'nin kendi çıkarları söz konusu olduğunda tereddüt etmeksizin Türkiye'yi yalnız bırakabileceğini gösterdiği önemli bir olaydır.

---

⁵⁴Murat Silinir, "ABD'nin Gücünün Geleceği", (Master Tezi, T.C. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslar arası İlişkiler Anabilim Dalı Ankara 2007), s.61.

⁵⁵ Nasuh Uslu a.g.e., s.161.

⁵⁶Tayyar Arı, "Türkiye'nin Ortadoğu Politikası ve ABD İle İlişkileri: Politik İkilem", **Doğudan Batıya Dış Politika ve Ak Partili Yıllar**, der. Zeynep Dağı, Ankara, Orion Yayınevi, 2006, s.s. 115-140.

3.8. Johnson Mektubu ve Sonrası Türk Dış Politikasında Meydana Gelen Değişmeler

Johnson Mektubu, Türk Amerikan ilişkilerinde çok önemli dönüm noktalarından birisidir. Çünkü bu mektupla ABD kendi çıkarları uğruna Türkiye'yi terk edebileceğini bir kez daha göstermiştir. Kıbrıs meselesinde Sovyet tehdidi altında NATO üyesi olan iki ülkenin çatışması durumunda, bölgede çok ciddi bir boşluğun oluşması ve bu boşluğun Sovyetleri nemalandırması hususunda endişe duyan ABD, Türkiye karşıtı bir tutum içerisine girmiştir.

Kıbrıs'ta yaşanan çatışmaların artması ve Rum tarafının silahlanma kararı alması üzerine 2 Haziran 1964 tarihinde Türk hükümeti Kıbrıs'a çıkarma yapma kararını açıkladı ve gerekli hazırlıklara başladı. Yunanistan ve Kıbrıs Rum Kesimi'nde de askeri hareketlilik artmaya başlamıştı. Yaşanan gelişmelerden rahatsızlık duyan ABD, bölgede çıkacak bir savaşı kendi stratejik çıkarlarına aykırı bulmaktaydı. Bu nedenle ABD devreye girme ihtiyacı duydu. Başkan Johnson tarafından imzalanan ve daha sonraları "Johnson Mektubu" olarak tarihe geçen ünlü mektup 5 Haziran 1964'te Türkiye Başbakanı İnönü'ye iletildi⁵⁷.

Mektup hem Türk kamuoyunda hem de Türk dış politikasında yarattığı etki ile büyük önem taşımaktadır. Mektup çok sert ve kaba bir üslupla yazılmış, küçük düşürücü ifadelerle yer vermiştir. Bir süre kamuoyundan gizlenen mektup hem yönetim kademelerinde hem de Türk halkında büyük hayal kırıklığı yaratmıştır. Ayrıca Türk Amerikan ilişkilerinde ve Türk dış politikasında bazı önemli değişikliklerin habercisi olmuştur. O dönemde Batı Bloğu içerisinde yer alan Türkiye, bu mektup sayesinde kendi ulusal çıkarlarının Batı Bloğu'nun, özellikle de blok lideri ABD'nin çıkarlarıyla çeliştiği noktada bağımsız politikalar geliştirme konusunda sıkıntılar yaşanabileceğini görmüş, ABD'nin kimi zaman kendisini yalnız bırakabileceğini anlamıştır. Nitekim bu tarihten sonra bloklar arasındaki ilişkilerin yumuşamaya başlamasının da etkisi ile Türkiye çok yönlü politikalar izlemeye başlamıştır. Dış politikada ABD'ye olan bağımlılık azalmış hatta en düşük seviyeye inmiş, Sovyetler Birliği ile yakınlaşma süreci başlamıştır.

⁵⁷ Arzu Azer, "Küreselleşmenin Kıbrıs Durağı," **Jeopolitik Dergisi**, (Ocak 2007), s.s. 7-9.

ABD Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale etmesine karşı çıkmaktaydı. Bu müdahalenin sonuçları ABD'nin bölgedeki menfaatlerini zedeleyebilirdi. Ancak Kıbrıs Türkiye için önemli bir meseleydi. Türk toplumunun milli meselelerdeki hassasiyetini gösteren Kıbrıs konusunda, Türk yöneticilerinin ABD'ye boyun eğmesi söz konusu olamazdı.

Türk ordusu o dönemde sadece Amerikan silahları ile donatılmıştı ve Türkiye'de silah portföyü açısından Amerikan tekeli vardı⁵⁸. Bu durum Türk yetkilileri oldukça düşündürüyordu. Çünkü ABD, Kıbrıs müdahalesinde kendi silahlarının kullanılmasına izin vermemektedir⁵⁹. Bunun yanı sıra ABD, Kıbrıs'a müdahale durumunda NATO'nun Türkiye'nin yanında yer almayacağını açıkça ifade ediyordu⁶⁰. ABD böyle bir adımı atarken, Türkiye'nin dış politikasında istenmeyen birtakım değişikliklerin olabileceğinden de endişe etmekteydi⁶¹.

Bu durum Türkiye'de bir şok etkisi yarattı. Çünkü Türkiye başta ABD ve Batılı müttefiklerden beklediği desteği alamadığı gibi birde bu unsurların karşısında yer almasını kabullenememişti. Dolayısıyla Türkiye dış politik açılımlarını değiştirmek zorunda kalmış ve bu doğrultuda Doğu Blok'u ve üçüncü dünya ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Bu dönemde Türkiye ve Doğu Blok'u ülkeleri arasında birçok resmi ziyaret yapılmış hatta Türkiye Sovyetlerden yardım almıştır⁶². Ayrıca Türkiye nezdinde NATO ittifakı sorgulanmış ve güvenlik alanında kendi ayakları üzerine durabilme gerekliliği ortaya çıkmıştır.

3.9. Haşhaş Sorunu

Amerikan yönetimi bir yandan soğuk savaşın diğer aktörü SSCB ile uluslar arası arenada mücadele ederken, diğer yandan ülke içerisindeki sorunlarla mücadele etmekteydi. Ülke içerisindeki mücadele alanlarından en önemlisini Amerikan gençlerini ve dolayısıyla Amerika'nın geleceğini tehdit eden uyuşturucu belası oluşturmaktaydı.

---

⁵⁸ N. Selcen Korkmazcan, "Truman Doktrini ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri", (Yüksek Lisans Tezi, T.C Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Ankara 2005), s. 82.

⁵⁹ Baskın Oran, "Uluslar arası ve İç Hukukta Çekiç Gücün Yasal Dayanakları Sorunu," **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 50, Sayı 3, (2001) s.260.

⁶⁰ Celalettin Yavuz, "NATO'dan Ayrılmak," **2023 Dergisi**, Sayı:68, (Aralık 2006), s.38.

⁶¹ Congressional Hearings, 89 th Congress Ist Session on Foreign Assistan ve Act of 1965, February 1965 Part 2, s.s. 188-190.

⁶² Nasuh Uslu a.g.e s.180.

Amerikan gençleri arasında uyuşturucu kullanımı gün geçtikçe artmaktaydı⁶³. Bu durum Amerikan yönetimini çok rahatsız etmekteydi ve hemen bir önlem alınmalıydı. Bu dönemde uyuşturucu meselesi ABD'nin iç politikası haline geldi. Kendi içerisinde uyuşturucu ile mücadele edemeyen ABD uyuşturucu ile mücadelede dış politik yaklaşımlar geliştirdi. İşte Türkiye ve Amerika arasındaki haşhaş sorunu da bu noktadan hareketle ortaya çıktı.1960'ların sonu ve 1970'ler de haşhaş konusu Türk Amerikan ilişkilerinde en önemli sorunlardan biri oldu.

Özellikle 1970'ler de uyuşturucu bağımlılığı Amerika'nın toplumsal huzurunu bozan çok ciddi bir sorundu. Ancak ABD, uyuşturucu sorununun çözümünü ülke içinde değil ülke dışında görmekteydi. Amerikalılara göre Amerikan gençlerini zehirleyen unsur, illegal yollarla ülkeye sokulan haşhaş ve bundan elde edilen eroini. Dolayısıyla suçlu, haşhaş üreten ülkelerdi. Bu ülkelerin başında ise Türkiye vardı. Çünkü Türkiye dünyada en kaliteli haşhaşın üretildiği ülkeydi ve ABD'ye haşhaş en çok Türkiye'den gitmekteydi⁶⁴. Mücadele alını belliydi ve sorun kaynağında çözülmeliydi.

Amerikan başkanı Nixon seçim kampanyası çalışmalarında uyuşturucu ile mücadele hususuna büyük önem vermiş ve bu sorunu çözeceğine dair Amerikan halkına söz vermişti. Seçilmesinin hemen ardından uyuşturucu alışkanlığı sorununa, uluslar arası arenada haşhaş üretimine karşı bir kampanya başlatarak çözüm aramaya çalıştı. Bu doğrultuda ilk hedef olarak Türkiye'yi seçti. Türkiye'den haşhaş üretimini derhal durdurmasını istedi ve isteğinin yerine getirilmemesi durumunda Türkiye'yi ekonomik yaptırım uygulamakla tehdit etti. Ancak Türkiye yaptırım tehditlerine sert bir tepki gösterdi. İki ülke arasında bu şekilde başlayan haşhaş sorunu ilişkileri germekteydi.

Oysa Türkiye uyuşturucu problemini dikkate almakta ve bu mesele ile ilgili olarak elinden geleni yapmak istemekteydi. Çünkü bu durum Türkiye'nin uluslar arası prestijine zarar vermekteydi. Türkiye'deki illegal ekim gerçekten sorun teşkil etmekteydi. Ancak Türk tarımında çok önemli bir yere sahip olan haşhaş ekiminin yasaklanması sektöre zarar verecekti. Diğer yandan Türk kamuoyunda artan Amerikan aleyhtarlığı karşısında hükümet Amerika'ya taviz vermek istemiyordu.

---

⁶³ Çağrı Erhan, **Türk Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu**, Ankara, Bilgi Yayınları/Bilgi Dizisi:107, Ekim 1996, s.76.

⁶⁴ Jonh İngersoll, "Report to the U:N Narcotics Commission," **U:S: Departman of State Bulletin**, (26 October 1970), s. 492.

Tüm bunlara rağmen Türk hükümeti haşhaş konusunda birtakım düzenlemeler yaptı⁶⁵ ancak bu düzenlemeler yürürlüğe konamadı. Daha sonra 12 Mart 1971’de Türkiye’de asker destekli Erim hükümeti iktidara geldi. Haşhaş ekimi, yeni hükümetin öncelikli konusuydu. Nitekim bu hükümet bir önceki hükümetin haşhaşla ilgili olarak hazırladığı sertifika kararnamesini 1971 yılı içerisinde yayımladı ve aynı yıl içerisinde haşhaş ile ilgili yasakları ihlal edenlere çok ağır cezalar getiren tasarıyı yasalaştırdı⁶⁶. ABD açısından Türkiye’deki haşhaş ekimi çok ciddi bir konuydu. Bu nedenle Türkiye bu konuya önlem almak zorundaydı. Ancak dönemin koşulları haşhaş ekiminin yasaklanmasını zorlaştırmaktaydı. Nihayet asker destekli hükümet bu yasağı gerçekleştirdi. Bu yasakla Erim hükümeti Türk Amerikan ilişkilerinin kötüye gitmesini engelleme amacı gütmekteydi, çünkü Türkiye bu dönem içerisinde ABD’nin ekonomik askeri ve siyasi desteğine ihtiyaç duymakta idi.

Türkiye’deki haşhaş ekiminin yasaklanması durumunda ABD, Türk tarım sektöründe oluşabilecek boşluğu doldurmak amacıyla ekonomik, teknik vb alanlarda yardımda bulunmayı taahhüt ediyordu⁶⁷. Çünkü Türkiye, alternatif ürünler geliştirmeliydi ve bu ancak Amerikan yardımı ile mümkün olabilirdi. Bu yardıma dayanarak Türk hükümeti haşhaş yetiştirmenin yasaklandığı yerlerde zarar uğrayanlara tazminat ödeneceğini, ifade etmiş ve bu yönde kararlar almıştı⁶⁸. Ancak alternatif ürünlerin geliştirilmesi yönünde atılan adımlar başarılı olmadı. Türk tarımında haşhaş üretimi yapanlar için hiçbir ürün haşhaşın yerini tutmadı. Ayrıca illegal haşhaş üretim miktarı arttı. Haşhaş yasağı Türk kamuoyunda da ağır bir şekilde eleştirilmeye başlandı. Kamuoyuna göre haşhaş yasağı Türk hükümetinin Amerikan halkının çıkarlarını Türk halkının çıkarlarına tercih ettiği anlamına geliyor ve Türkiye’yi ABD’ye bağımlı göstererek rencide ediyordu⁶⁹.

İlerleyen yıllarda Türkiye açısından yeni bir dönem başlıyordu. Çünkü askeri hükümet yerini demokratik bir seçimle gelen hükümete bırakıyordu. Nitekim 1973’te seçimler yapıldı ve Ecevit hükümeti iktidara geldi. Seçim sürecinde özellikle haşhaş

---

⁶⁵ Mehmet Ö. Alkan, "Türkiye’de Amerikan İmajının Değişimi" **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Toplumsal Tarih Dergisi**, 2003, Sayı 1, (2003), s.s54-61.

⁶⁶ Çağrı Erhan, **Türk Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu**, s.121.

⁶⁷ T.C Tarım Bakanlığı, **Haşhaş Ekim Bölgelerinde Tarımsal Gelirin Geliştirilmesi**, Ankara, 1971

⁶⁸ T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi Başkanlığı, Bakanlar Kurulu Kararı, 29.06.1971, Karar Sayısı:712654

⁶⁹ Nasuh Uslu a.g.e., s. 242.

konusu seçim kampanyalarının en önemli konusu olmuştu. Ecevit hükümeti işbaşına gelince haşhaş yasağının kaldırılacağına dair vermiş olduğu sözü yerine getireceğini beyan etti⁷⁰. Haşhaş ekim bölgeleri başta olmak üzere halk haşhaş ekiminin serbest bırakılmasını istiyordu. Diğer yandan uluslararası ilaç firmaları afyon sıkıntısı yaşamaktaydı. Hatta Türkiye'deki ilaç firmaları dışarıdan afyon ithal ediyordu ve bu konuda sıkıntılar yaşıyordu.

Tüm bu koşullar Türk hükümetini konuyu yeniden gözden geçirmesi için ABD'ye teklif yapmak zorunda bıraktı. Ancak umulan olmadı. Nihayetinde 1974'te Türk hükümeti haşhaş ekimi yasağını kaldırdı⁷¹. Yasağın kaldırılmasını takiben ABD Türkiye'ye yapılan yardımlar konusunda geri adım attı ve bu konuda kısıtlamalar yaptı⁷². Çünkü Amerikalılara göre, Türkiye'de uygulanan haşhaş yasağı sonucunda Amerika'da uyuşturucu müptelalığı ve buna bağlı suçlarda azalma meydana gelmişti. Yani Türkiye'de haşhaş ekiminin yeniden serbest bırakılması Amerika'nın uyuşturucu konusunda elde ettiği kazanımları yok edecekti. Bu konuda ABD Türkiye'ye uyarılarda bulundu ve ikili ilişkilerin zarar göreceğini belirtti⁷³.

Her şeye rağmen Türkiye haşhaş ekiminin önündeki engelleri kaldırdı. Ancak bu konuda radikal düzenlemeler yapmayı da ihmal etmedi. Alınan önlemler neticesinde haşhaş kaçakçılığı büyük oranda azaltıldı. Bu önlemlerden en önemlisi, haşhaş bitkisinin çizilerek sakızının elde edilmesi işleminin halk tarafından yapılmasının yasaklanarak bu işlemin devlet fabrikalarında yapılmasını zorunlu hale getiren düzenlemeydi. Özellikle bu düzenleme o kadar işe yaradı ki haşhaş kaçakçılığında büyük azalma meydana geldi. Bu durum karşısında ABD yeni metodu uygulayan fabrikaların kurulması için Türkiye'ye yardımda bulundu.

Kısacası; haşhaş ekimi konusunda Amerika'nın Türkiye'ye yapmış olduğu baskılar Türk hükümetinin bu konuda bir düzenleme yapmasını sağladı. Ancak ilerleyen dönemde yasak Türkiye'nin ulusal menfaatleri göz önüne alınarak kaldırıldı. Yasağın kaldırılması ile birlikte bu konuda yapılan düzenlemeler işe yaradı ve haşhaş kaçakçılığı

---

⁷⁰ Bülent Ecevit, **Dış Politika**, Ankara, Ajans Türk Matbaacılık, 1975, s.24.

⁷¹ Mustafa Serdar Palabıyık, "ABD'deki Ermeni Soykırımı İddiaları Karar Tasarılarının Karşılaştırmalı Analizi (1975- 2007)," **Stratejik Analiz Dergisi**, (Ağustos 2007), s.s.63-71.

⁷² Erhard Franz, **Ege Denizi Kıta Sahaneliği Sorunu**, Çev: Selçuk Demirsoy, Madencilik, Cilt14, Sayı 1, s.s. 1-20.

⁷³ **Cumhuriyet**, 28.07.1984, Yalçın Doğan, "10. Yıldönümünde Kıbrıs Barış Harekatını Bülent Ecevit Anlatıyor", s.8.

büyük oranda önlendi. Tüm bunlara rağmen haşhaş meselesi Türk Amerikan ilişkilerinde derin yaralar açacak kadar önemli bir meseleydi. Ancak yine bu dönem içerisinde yaşanan Kıbrıs konusu haşhaş meselesinin önüne geçerek bu olayın büyümesini önlemiştir.

3.10. Kıbrıs Çıkarması ve Türk Amerikan İlişkilerine Etkisi

Türkiye'nin Kıbrıs çıkartması Türk Amerikan ilişkilerine etki eden ve yön veren önemli dönüm noktalarından birisidir. Öyle ki Kıbrıs müdahalesinde Amerika'nın iki müttefiki karşı karşıya gelmiş ve Amerika diğer müttefiki Yunanistan'dan yana bir tavır sergilemiştir.

Türkiye'nin 1974 Kıbrıs müdahalesi sonucu Amerikan Kongresi, Türkiye'ye yönelik askeri ambargo kararı almıştır. Ambargo kararının 5 Şubat 1975'te yürürlüğe girmesi ile Türk Hükümetine bütün askeri yardımlar, bütün savunma araçlarının ve hizmetlerinin satışı ve savaş araçlarının transferi ile ilgili lisanslar iptal edilmiştir⁷⁴.

Ancak Sovyet tehlikesinin varlığı ve bölgedeki Amerikan menfaatleri neticesinde ABD hükümeti Türkiye'ye yönelik silah ambargosuna karşı çıkmıştır. Türk hükümeti de bu ambargoyu kınamış ve Türk Silahlı Kuvvetleri'ne karşı bir davranış olarak kabul etmiştir. Öyle ki 1975'te Türk hükümeti, Türkiye ile ABD arasındaki 1969 tarihli Savunma ve İşbirliği Anlaşması ve ilgili bütün ikili anlaşmaların hukuki geçerliliğini yitirdiğini, Türkiye'deki bütün Amerikan tesislerinin Türk Silahlı Kuvvetleri'nin denetimine ve nezaretine geçtiğini ilan etmiş, yalnızca İncirlik üstünün NATO amaçlarıyla kullanılmasına izin vermiş ve Karamürsel, Sinop, Diyarbakır ve Belbaşı'ndaki istihbarat toplama merkezlerindeki faaliyetleri durdurmuştur⁷⁵.

Bunun üzerine Amerikan Kongresi ambargoyu kısmen kaldırmıştır⁷⁶. Ancak bu durum Türk hükümetince yeterli görülmemiştir. Daha sonra Amerikan Senatosu Türkiye'ye yönelik ambargo kararını durdurmuş ve Başkan Carter'in imzası ile

---

⁷⁴ İhsan Şerif Kaymaz, "Amerikan Devlet Sistemi ve Türk İmajı: Kıbrıs Barış Harekatı ve Silah Ambargosu Örneği," **İletişim**, Sayı 20, (Bahar 2005), s.s. 106-131.

⁷⁵ Nasuh Uslu, a.g.e., s.201.

⁷⁶ Bora Ünay, "Türk Yunan İlişkilerinde Temel Sorunlar ve 1999 Sonrası Yumuşama Dönemi", (Master Tezi, T.C. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Ankara, 2007), s.269 ; Mediha Akarlan, "Kıbrıs Uyuşmazlığı ve 1975 Silah Ambargosu" **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Cilt 113, No 340, (Nisan 1994) s.s. 3-10.

ambargo kaldırılmış ve bunun sonucunda da Türk hükümeti Türk topraklarındaki Amerikan tesisleri ve üstlerinde faaliyetlerin yeniden başlamasına izin vermiştir⁷⁷.

Türkiye'nin Kıbrıs müdahalesi sonrası Amerika'nın uyguladığı silah ambargosu, Türk Amerikan ilişkilerin de ciddi bir kesintiye neden olmuştur. Ayrıca Türkiye, Kıbrıs konusunda Amerika'ya taviz vermemiştir. Bu durum Türkiye'nin Amerikan kuklası olmadığının en önemli göstergesi olsa da, ikili ilişkilerde ABD'ye bağımlılıktan tam anlamıyla kurtulamadığı önemli bir gerçektir.

3.11. 1980 SEİA (Savunma Ekonomik İşbirliği Anlaşması)

1980'lerin ilk yarısı Türk Amerikan ilişkilerinde askeri ittifakın öne çıktığı yıllar olmuştur. Bu durumun en önemli kanıtı olarak 29 Mart 1980'de⁷⁸ iki ülke arasında imzalanan SEİA gösterilebilir.

SEİA ile birlikte ABD, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne savunma malzemesi, değişik hizmetler ve askeri eğitim sağlamayı taahhüt etmiştir⁷⁹. Buna karşılık olarak ABD, Türkiye üzerinde belirlenen tesislerde silahlı kuvvet bulundurma ve askeri faaliyet gerçekleştirilmesine izin verilmesini istemiştir. Yapılan bu anlaşma 5 yıl için geçerli olacaktır⁸⁰.

Aslında 1980'li yılların başlangıcı Türk iç siyasetinde sorunlu yıllardı. Çünkü 12 Eylül 1980'de bir askeri darbe yapılmış ve demokratik yönetim terk edilerek yerine teokrat bir yönetim iktidara geçmiştir. Ancak bu durum Türk Amerikan ilişkilerinde olumsuz bir durum meydana getirmemiştir. SEİA anlaşmasının askeri rejim tarafından uygulanması bu durumun en önemli kanıtıdır. Ayrıca Amerika'da askeri yönetimden çok fazla rahatsız olmamıştır. Avrupa'nın Türkiye'deki askeri rejimi eleştirmesine rağmen Amerika'nın bu durumu bir eleştiri konusu yapmaması bu durumun bir kanıtıdır.

---

⁷⁷ Nasuh Uslu, a.g.e., s.201

⁷⁸ DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, **Türkiye'nin Dış Ekonomik İlişkileri Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT:25-12 ÖİK:529 Ankara 2000

⁷⁹ T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye Amerika Birleşik Devletleri Siyasi İlişkileri" (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-amerika-birlesik-devletleri-siyasi-iliskileri.tr.mfa>)

⁸⁰ Baskın Oran, "Uluslararası ve İç Hukukta Çekiç Güç'ün Yasal Dayanakları Sorunu," s.262.

Askeri idare sonrası iktidara Özal Hükümeti geçmiştir. Yeni hükümetin SEİA'ya bakışında birkaç olumsuz nokta bulunmaktadır.

-ABD, Türkiye ve Yunanistan'a yapılan yardımı belirlerken haksız davranmaktadır;

-ABD Türkiye'ye yardım yaparken, Kıbrıs sorunu, Ermeni Soykırımı iddiası, insan hakları vb meseleleri gündeme getirerek Türkiye'ye baskı yapmaktadır;

-ABD Kongresinde Türkiye'ye yapılacak yardımlar ile ilgili konuların görüşülmesi esnasında yapılan yorumlar Türk kamuoyunu rahatsız etmektedir;

-ABD iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin geliştirilmesi hususunda herhangi bir adım atmamakta, hatta tekstil ürünlerine kota uygulayarak Türk ihracatını zora sokmaktadır⁸¹.

Türkiye ABD'ye rahatsız olduğu konular hakkında bilgi verdi ve gereğinin yapılmasını istedi. Türkiye'nin duyduğu rahatsızlıklar karşısında ABD hiçbir adım atmadı ve istekleri kulak arkası etti. Duyulan tüm rahatsızlıklara rağmen anlaşmada hiçbir değişiklik yapılmadı ve anlaşma 1990'a kadar uzatıldı⁸². SEİA konusundaki tüm rahatsızlıklara rağmen anlaşmanın uzatılması Türkiye'nin iki ülke arasındaki ittifakın devam etmesini istediğinin önemli bir göstergesiydi.

3.12. Türkiye'de Demokrasi Anlayışı, Serbest Piyasa Ekonomisine Geçiş ve Türk Amerikan İlişkileri

1980'ler Türkiye'nin iç siyasetinde buhranların yaşandığı yıllar olmuştur. Türk demokrasisi belirli bir süre kesintiye uğramıştır. İç siyasette yaşanan karmaşık durum Türkiye'nin dış siyasetine haliyle yansımış ancak Türk Amerikan ilişkilerine çok fazla etki etmemiştir.

Tüm bunlara rağmen ABD Türkiye'de parlamenter demokrasi anlayışının tam anlamıyla yerleşmesi ve gelişmesine taraftar olmuş ve bu yönde atılan adımları desteklemiştir. Çünkü ABD, Türkiye'nin İslam dünyasına model olacak bir yapıya kavuşmasını arzu etmekteydi. Soğuk savaşın sona yaklaşması ve bunu takiben Ortadoğu

---

⁸¹ Nasuh Uslu, a.g.e., s.260-261.

⁸² T.C. Dışişleri Bakanlığı, Türkiye Amerika Birleşik Devletleri Siyasi İlişkileri (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-amerika-birlesik-devletleri-siyasi-iliskileri.tr.mfa>)

bölgesine yönelik amaçları doğrultusunda ABD, yine bölgedeki müttefiki Türkiye'den yararlanmak istiyordu. Bu doğrultuda ABD Türkiye'yi yakından takip etmekte ve kendi çıkarları doğrultusunda ilişkilerini geliştirmekteydi.

Askeri darbe sonrası iktidara geçen Özal hükümeti Türk Amerikan ilişkilerine özel bir önem vermiş ve ilişkileri geliştirmeye çalışmıştır. Türkiye'nin ekonomik alanda dünya ile entegrasyonunu sağlamak amacıyla 24 Ocak Kararları alınmış ve Türkiye serbest piyasa ekonomisine geçmiştir⁸³. Türkiye'nin atmış olduğu bu adım Amerika tarafından da desteklenmiştir. Liberal ekonomiye geçiş doğrultusunda atılan adımlarla birlikte Türk Amerikan ilişkilerinin çehresi de değişmeye başlamıştır. Türkiye'nin ekonomik yardım beklentisi yerini ticaretin geliştirilmesi beklentisine bırakmıştır. Türkiye Amerikan pazarlarının Türk mallarına açılmasını istemiştir. Ancak bu beklenti başta tekstil olmak üzere çeşitli alanlarda karşılanmamıştır. Bu dönemde ABD, Türk tekstil ürünlerine kota uygulamıştır. Liberal ekonomik sisteme geçişle birlikte Türk ekonomisinde meydana gelen hızlı ilerleme Türkiye'nin kendine güven duymasını sağlamış ve bu güven dış ilişkilerine de yansımıştır. Türkiye'nin dış politik açılımlarını geliştirme zorunluluğu ortaya çıkmış ve bu doğrultuda adımlar atılmıştır.

3.13. Türk Yunan Anlaşmazlıkları ve Amerika'nın Tutumu

Türkiye ile Yunanistan arasındaki kara suları, kıta sahanlığının sınırları, hava sahasının kontrolü, deniz yüzeyinden geçiş, Yunan adalarının Türk sahillerine yakınlığı, Ege Denizi'ndeki petrol arama hakları gibi konularda meydana gelen anlaşmazlıklar Türk Amerikan ilişkilerini yakından etkilemekteydi⁸⁴.

Türkiye ile Yunanistan arasında meydana gelen krizlerde ABD'nin oynadığı rol çok önemliydi. Çünkü her iki ülke de NATO üyesi ve ABD'nin müttefikiydi. ABD ilişkilerde tarafsız olmalıydı. Hatta bazı konularda tarafsız kalması bile taraflarca hoş karşılanmayabiliyordu.

Mart 1987 'de Ege Denizi'nde petrol arama konusunda iki ülkenin karşı karşıya gelmesi ve ortaya çıkan çatışma riski ABD ve NATO'nun arabuluculuk yapmasına

---

⁸³ Salih Köse, "24 Ocak 1980 ve 5 Nisan 1994 İstikrar Programlarının Karşılaştırılması," **Planlama Dergisi**, Özel Sayı, (2002), s.s.119-122.

⁸⁴Nasuh Uslu, a.g.e., s.271.

neden oldu⁸⁵. Çünkü bölgede ABD menfaatleri söz konusu idi ve iki ülkenin birbirlerine karşı düşmanca faaliyetleri bu menfaatlere zarar vermekteydi. Yaşanan Kıbrıs olayı ve bu olaydan sonra meydana gelen çekişmeler sonucu iki ülke silahlanma yarışına girdi. ABD'ye göre iki ülke, gerek ellerindeki kaynakları gerek enerjilerini gerekse zamanlarını yanlış hedefe karşı harcıyorlardı. Oysa soğuk savaş sona yaklaşmıştı ve yanlış bir adım atılmaması gerekiyordu.

Bu doğrultuda Türkiye ve Yunanistan arasındaki gerginlik her iki ülkenin ABD ile olan ilişkilerine zarar vermiştir.

3.14. Sözde Ermeni Soykırımı İddiaları ve Türk Amerikan İlişkilerine Yansımaları

1980'li yıllarda Türk Amerikan ilişkilerini etkileyen diğer bir önemli faktörde Sözde Ermeni Soykırımı iddiasıdır. Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalan sözde ermeni soykırımı iddiaları ve bu yönde oluşturulan kamuoyu ABD'yi de etkilemekteydi. Zaten ABD içerisinde ermeni lobisi etkili konumdaydı. Bu doğrultuda Amerikan kongresi sözde ermeni soykırımı konusunda Türkiye aleyhinde birtakım kararlar aldı. Alınan kararlarla ilgili olarak Türkiye'nin tepkisini çekmemek için alınan kararları bağlayıcı nitelikte olmadığı ve hiçbir şekilde Amerikan dış politikasının amaç ve fikirlerinden biri haline gelmediğini vurguladılar⁸⁶. Her şeye rağmen bu konu Türkiye açısından rahatsız ediciydi ve ilişkileri olumsuz yönde etkilemekteydi.

Sözde ermeni soykırımı iddiaları geçmiş yıllarda olduğu gibi günümüzde de geçerliliğini korumakta ve Türkiye açısından rahatsız edici bir konu olarak gündemde bulunmaktadır. ABD geçmişte olduğu gibi günümüzde de sözde ermeni soykırımı iddiasını Türkiye üzerinde bir baskı aracı olarak kullanmaktadır.

3.15. Körfez Krizi

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle beraber genel olarak Türk tarafınca düşünülen nokta, Türkiye'nin stratejik öneminin azalacağı kaygısında toplanmaktaydı. Bunun tabii sonucu olarak, Batı'dan daha az askerî ve ekonomik yardım alınacağı endişeleri bulunmaktaydı.

---

⁸⁵ Bora Ünay, "Türk Yunan İlişkilerinde Temel Sorunlar ve 1999 Sonrası Yumuşama Dönemi", s.s.146-147.

⁸⁶ Nasuh Uslu, a.g.e., s.273.

Fakat 1991'deki Birinci ABD- Irak Savaşı Türkiye'nin stratejik önemini tekrar ön plana çıkartmıştır.

Körfez Krizi soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte, Türk Amerikan ilişkilerinde meydana gelen değişimi yansıtan önemli bir olaydır.

Soğuk savaşın sona ermesi ABD'nin dünya arenasında rakipsiz bir güç olarak bırakmıştır. Bu doğrultuda ABD dünyayı kendi çıkarları doğrultusunda yeniden şekillendirmek istemiştir. ABD yenedünya düzeni olarak lanse ettiği bu amacı gerçekleştirmenin yegâne yolu olarak Ortadoğu bölgesine hâkim olmak gerektiğini savunmuş ve bunu gerçekleştirmek için körfez bölgesine yönelmiştir.

Enerjinin dünya politikasında ki en önemli unsur olduğu gerçeği akla geldiğinde, dünyadaki enerji kaynaklarına hâkim olmak, bir nevi dünyaya hâkim olunması anlamına gelmektedir. Bu gerçek ABD'nin yenedünya düzeninin oluşturulmasına temel teşkil etmekte ve Amerikan dış politikasına şekil vermektedir. Bu bağlamda Körfez bölgesi petrollerine hâkim olmak ABD açısından hayati bir öneme sahiptir. İşte bu amaç çerçevesinde ABD tarafından atılan ilk adım 1990'lı yıllarda Irak'a yapılan müdahale olmuştur.

Aslında 1980'li yılların özellikle son dönemlerinde ABD, gerek bölgesel politikalarında zaman zaman meydana gelen ABD aleyhtarlığı, gerekse batı dünyasıyla yaşadığı fiziksel ve fiili çekişmelere rağmen Irak'ı aşırı bir biçimde desteklemekteydi. Irak'a yönelik olarak bu zaman dilimi içerisinde yapılan askeri, ekonomik ve siyasi yardımlar bu durumu kanıtlamaktaydı⁸⁷. Çünkü bu dönemde Irak, her şeye rağmen Amerikan menfaatlerine hizmet etmekteydi.

Ancak İran ve Irak arasında cereyan eden ve yaklaşık sekiz yıl kadar süren savaşın⁸⁸ ardından bölgedeki dengelerde birtakım değişiklikler meydana gelmekteydi. Yaşanan savaş her iki devleti yıpratmıştı. Dolayısıyla savaşın ardından bu iki devlet zararlarını çeşitli yollarla tanzim etme yoluna gittiler.

Özellikle Irak yaptığı savaşın Arap dünyasına hizmet ettiğini düşünmekteydi. Dolayısıyla bölge ülkelerinin zararına ortak olacağını ummaktaydı. Bu düşünce ile Irak,

---

⁸⁷ Nasuh Uslu, a.g.e., s.s. 278-279.

⁸⁸ Hicran Kazancı, "ABD'nin askeri, İran'ın Siyasi İşgali"
(<http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=373&sayfa=48>)

bölge devletlerinden yardım talebinde bulundu ancak beklediği karşılığı alamadı. Bu paradoks Irak'ı farklı arayışlar içine itti. Bunun sonucunda da Irak, uzun zamandır Irak ve Kuveyt arasında yaşanan sınır anlaşmazlığını gündeme getirdi. İlerleyen dönemde de bu sorunu bahane ederek Kuveyt'e askeri müdahalede bulundu⁸⁹. Bu durum bölgedeki ABD menfaatlerine uymuyordu. Ayrıca soğuk savaş sonrasında ABD bölgede güçlü bir hâkimiyet kurmak istiyordu. Bu durum ABD için önemli bir fırsattı. Nitekim ABD Irak'a karşı askeri müdahalede bulundu.

Türkiye, bu savaşta diğer Ortadoğu ülkelerinin de katıldığı, Batılı ülkelerin oluşturdukları koalisyona destek vermiş ve Çöl Fırtınası (Desert Storm) Operasyonu sırasında topraklarını ABD'nin kullanımına açmıştır⁹⁰. Türkiye 2,5 milyar dolarlık bir ticaret hacmine sahip olduğu Irak'a karşı BM'nin ambargo kararına katılmış ve bu doğrultuda Kerkük-Yumurtalık boru hattının faaliyetleri durdurulmuştur⁹¹. Ayrıca Türkiye, üs ve tesislerini ABD'nin kullanmasına izin vermiştir⁹². Bölgedeki dengelerin Irak lehine ve Türkiye aleyhine değişeceği düşüncesi, Türkiye'yi böyle bir politikaya zorlamıştır. Yani Türkiye bu savaşta kendi menfaatlerini düşünerek ABD yanında yer almıştır.

ABD Körfez Savaşı'ndaki askerî başarılarının büyük bir bölümünü Türkiye'nin yardımına borçluydu. Bu savaşta Türkiye'nin ABD'ye sağladığı yardım hayatî bir önem taşımaktaydı. Petrol boru hattının kapatılması, Batı'nın ekonomik ambargosunun başarısını kuvvetlendirmiştir. Ayrıca İncirlik Hava Üssü, Irak açısından kuzeyde yeni bir cephe açması nedeniyle Irak'ı aşırı bir biçimde zorlamıştır.

Türkiye, söz konusu desteğiyle Soğuk Savaş'ın sona erip yeni bir dünya düzenine geçildiği sırada Batı içindeki yerini ve dünyanın belli başlı devletleri içinde stratejik önemini garanti altına alıyordu. Diğer yandan, Amerika'nın müttefiklere ihtiyaç duyduğu bir sırada Türkiye'nin ABD'ye yardıma koşmasıydı. Dolayısıyla Körfez Savaşı ABD'ye Türkiye'nin öneminin soğuk savaş sonrasında koruduğunu ve ikili ilişkilerin devam ettirilmesi gerektiğini yeniden hatırlattı.

---

⁸⁹Gamze Güngörmüş Kona, "Ortadoğu'da Güvenlik Algılaması ve Dahili Risk Faktörlerinin Etkisi," **Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı: 8, (2004), s.s. 113-138.

⁹⁰Tayyar Arı, **Türkiye'nin Ortadoğu Politikası ve ABD ile İlişkileri: Politik İnkilem**, s.123.

⁹¹a.g.e., s.s.123.

⁹²M. Vedat Gürbüz, "Petrol, Petrol Politikaları ve Ortadoğu: Global Politikaların Bölgesel Yansımaları ve Irak Savaşı" **Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt:9, Sayı: 1, (2003), s.s. 133-169.

Bu savaşta Türkiye ye birtakım kazançlar sağlamıştır. Ancak elde edilen kazanımların karşısında birtakım kayıplarında yaşandığı önemli bir gerçektir. Söz konusu savaşta Türkiye'nin Irak'a yönelik batılı devletlerce uygulanan ambargoya katılması Türkiye ve Irak arasındaki ticareti zedelemiştir. 1990'larda, yeni dünya düzenine geçiş süreci içerisinde Irak'la beraber bölgenin kaybeden ve gerileyen ülkesi Türkiye olmuřtur⁹³.

Ayrıca savaş sonrası ABD'nin bölge hâkimiyetini devam ettirme zorunluluğu ve bu zorunlulukta temel hareket noktası olarak Türkiye'nin seçilmesi ilişkilere yeni bir boyut kazandırmaktaydı. Bu doğrultuda atılan adımlar Türkiye'ye çeşitli alanlarda zarar vermeye devam etmiş ve ikili ilişkilerde bir takım olumsuzluklara neden olmuştur.

Bu olumsuzlukların başında, koalisyon güçlerinin askeri güçlerini bölgeden çekerken bölgedeki askeri faaliyetleri devam ettirecek bir gücü Türkiye'de konuşlandırmak istemesiydi. Bölgedeki Amerikan menfaatlerine hizmet edecek ve Irak yönetiminin özellikle Kuzey Irak'taki Kürtlere karşı yapacağı bir saldırıya müdahale etme amacı taşıyan ve Çekiç Güç⁹⁴ adı verilen bu unsur, Türkiye açısından bir takım sorunlara neden olmuştu ve bu durum Türk Amerikan ilişkilerine de yansımaktaydı.

Öncelikli olarak bölgedeki Amerikan çıkarlarına hizmet eden Çekiç Güç, hukuk dışı bir oluşumdu ve Türkiye bu hukuk dışılığa ortak olmuřtu⁹⁵. Bunun yanı sıra Çekiç Güç bölgedeki Kürt gruplarının etkinleşmesine katkı saęlamaktaydı⁹⁶. Bölgedeki dengelerin Kürtlerin lehine değişmesi Türkiye'nin aleyhine bir durum olarak gözükmekteydi. Savaş sonrası Kuzey Irak'taki Kürt gruplarının etkinliği artmıştı. Ayrıca Çekiç Güç'ün Türkiye'deki ayrılıkçı terör örgütüne yardım ettiği şüpheleri Türk kamuoyunu oldukça rahatsız etmekteydi. Nitekim Çekiç Güç'ün Kuzey Irak Kürtlerine ve PKK'ya gelişmiş silahlar sağladığı, PKK'ya hareket serbestisesi oluşturduğu, PKK ile ilgili istihbarat bilgilerini Türk makamlarına vermediği ve bölgede Türkiye aleyhine çeşitli faaliyetlerde bulunduğu iddiaları ortaya atılmaktaydı⁹⁷.

---

⁹³ şenol Kantarcı, "ABD'nin İmparatorluk Projesini Gerçekleştirme Düşüncesi Çerçevesinde İnan Krizi ve Türkiye," **2023 Dergisi**, Sayı: 58, (Şubat 2006), s.s. 37-49.

⁹⁴ Baskın Oran, "Uluslar arası ve İç Hukukta Çekiç Güç'ün Yasal Dayanakları Sorunu," s.s. 257-270.

⁹⁵ Nasuh Uslu, a.g.e., s.299.

⁹⁶ Baskın Oran, "Uluslar arası ve İç Hukukta Çekiç Güç'ün Yasal Dayanakları Sorunu," s.s. 258-259.

⁹⁷ Nasuh Uslu, a.g.e., s. 300.

Diğer yandan savaş sonrası Türkiye’yi rahatsız eden diğer bir konu ise bölgede bir Kürt devletinin kurulabilme olasılığıydı⁹⁸. Savaşın bitmesiyle beraber ABD Kürtleri aşırı bir biçimde desteklemekte ve bölgedeki dengeleri Kürtlerin lehine bozmaktaydı. Çünkü bölgede Amerikan menfaatlerine hizmet eden bir Kürt devletinin varlığı ABD’nin bölgedeki etkinliğini daha da arttıracaktı. Böyle bir devlet bölgedeki diğer ülkeler ve Türkiye üzerinde bir baskı aracı olarak kullanılabilirdi ve bu durum Türkiye’yi rahatsız etmekteydi. Bu nedenle Türkiye Körfez Krizi sırasında Irak’ın toprak bütünlüğünü bozmaya dönük girişimlere oldukça temkinli yaklaşmıştır. Türkiye, bu anlamda Irak’ın tamamen tahrip edilerek bölgedeki dengelerin altüst edilmesine yol açılmasına da karşı çıkmıştır. Tüm bunlara rağmen Türkiye yaşanan krizde kendi kaderlerine terk edilen ve Irak’ın dikta yöneticilerin ellerine bırakılan Kürt halkına yardımını esirgememiş ve onlara topraklarını açmıştır⁹⁹.

Ayrıca yaşanan savaş bölgede PKK’yı çok etkin konuma getirmiştir. Savaş sırasında yaşanan boşlukta PKK çok fazla gelişmişti ve gelişmeye devam etmekteydi. Çünkü bu boşluk PKK’nın gerek silah teminini gerek mali kaynak teminini gerek lojistik destek teminini gerek bölgede konuşlanacağı yer teminini gerekse militan teminini kolaylaştırmaktaydı. Nitekim savaş yılları ve takip eden birkaç yıl PKK’nın etkisinin ve eylemlerinin arttığı yıllar olmuştur.

Her şeye rağmen Çekiç Güç’ün süresi Türkiye tarafından çeşitli aralıklarla uzatılmıştır. “Çekiç Güç”ün adı 1996 yılında “Keşif Güç” olarak değiştirilerek görev alanı sınırlandırılmış ve yine altı aylık sürelerle görev süresi uzatılmaya devam etmişti¹⁰⁰. Keşif Güç’ün fonksiyonu ve görevi Irak’a yönelik 20 Mart 2003’te başlatılan Amerikan işgaliyle beraber sona ermiştir¹⁰¹.

Bu savaş ABD’yi bölgede çok etkili bir konuma getirdi. Savaş bittiğinde bölgenin dengesi tamamen ABD’nin istediği şekilde değişmiş ve bölge petrolü ABD kontrolüne

---

⁹⁸ Gamze Güngörmüş Kona, “Ortadoğu Coğrafyasının Türkiye’nin Güvenliğine Olası Etkileri ve Geliştirilmesi Gereken Stratejiler,” **Asya Avrupa Uluslar arası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 2, (2005), s.s. 60-76.

⁹⁹ Yüksel Kaştan, “İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye- Irak Siyasi İlişkileri,” **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:19, (2008), s.s. 313-326.

¹⁰⁰ Tayyar Arı, “Türkiye, Irak ve ABD: Soğuk Savaş Sonrası Basra Körfezinde Teni Parametreler“, **Türk Dış Politikası**, der. İdris Bal, İstanbul, Alfa Yayınları, 2001, s.s. 441-460.

¹⁰¹ a.g.e., 441-460.

geçmişti. Savaş sonrası ABD dünya liderliğini kanıtlamıştı. Dolayısıyla da yenedünya düzeninin temelleri atılmış ve ABD bölgeye iyiden iyiye yerleşmiştir.

1990'ların ilk yıllarında, Körfez Savaşı'nın yanı sıra Orta Asya'daki hareketlilik de gerek ABD için gerekse Batı için Türkiye'nin stratejik önemini bir kere daha gözler önüne sermiştir.

Söz konusu dönemden sonra Amerika'nın güvenlik düzenlemeleri düşüncesi içerisinde yer alan Kafkasya, Avrupa'nın kanatlarındaki jeopolitiğin yeniden keşfedilmesi, kitlesel imha silahlarının ve nükleer füzelerin artmasına tepki verme konusuna daha fazla eğilme ve bölgesel dengelere hâkim olmayı isteme gibi faktörler ABD'nin Türkiye'ye karşı stratejik ortak olarak daha fazla ilgi duymasını da beraberinde getirmiş ve bu bağlamda ABD, Türkiye'yi NATO içerisinde yeni cephe devleti olarak görmenin yanı sıra Balkanlar, Ortadoğu, Kafkasya eksenini ve Avrupa güvenliğiyle ilgili olarak da temel aktör olarak görme durumu içerisinde girmişlerdir¹⁰².

3.16. 11 Eylül Saldırıları ve Bu Saldırının Türk Amerikan İlişkilerine Yansımaları

ABD'de 2000 yılında yapılan seçimlerde başkanlık koltuğuna George W. Bush oturmuştur. Bush'un seçimi kazanmasının ardından Amerikan dış politikasının oluşturulmasında ve yürütülmesinde etkili olan mevkilere "Yeni Muhafazakarlar" olarak adlandırılan isimler getirilmiştir¹⁰³. Yeni Muhafazakarlar'a göre ABD gerek askeri gerek siyasi gerekse askeri gücü ile soğuk savaş sonrası dünyanın süper gücü konumunda bulunmaktaydı. Yani ABD dünyanın hamisi ve düzenleyicisiydi. Yeni Muhafazakarlar'ın sahip oldukları bu düşünce Amerikan dış politikasında birtakım değişikliklerin olacağı sinyali vermekteydi. Nitekim yaşanan 11 Eylül saldırıları bu düşünceyi haklı çıkarmış, ABD'nin güvenlik ve dış politika anlayışında radikal değişiklikler meydana gelmiştir. ABD hem ulusal hem de uluslararası sistemde yaşanan değişimleri göz önüne alarak terörle mücadele güvenlik ve savunma stratejilerinin yeniden yapılandırma yoluna gitmiştir.

¹⁰² Şenol Kantarcı, "ABD- Irak Savaşları Sırasında Türkiye'ye Yönelik Ermeni Lobi Faaliyetleri", **Bildiriler Kitabı**, der. Ramazan Tosun, Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Konya, 2003, s.s. 41-59.

¹⁰³ Çağrı Erhan, "Yeni Muhafazakârların Gözüyle Türkiye'nin Değişen Vizyonu" **Görüş Dergisi**, Sayı: 55, (Temmuz 2003), s.s. 26-32.

Nitekim ABD kendi güvenliği söz konusu olduğunda global işbirliğinden kaçınarak çok taraflı girişimler yerine tek taraflı olarak harekete geçmeyi tercih edeceğini açıklamakta ve dış politikasını bu düşünce çerçevesinde şekillendirme yoluna gitmektedir. Bu bağlamda ABD, uluslar arası terörizme karşı mücadelede diğer devletlere çağrıda bulunarak “ya bizimle olursunuz ya da bizim karşımızda” diyerek diğer devletleri bir tercihe zorluyordu¹⁰⁴. 2002 yılında açıklanan Bush Doktrini bu durumu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

ABD, 11 Eylül saldırıları sonrası küresel terörizm ve radikal İslam arasında sıkı bir bağlantı olduğu tezini ortaya attı¹⁰⁵. Bu düşünce ABD'nin tüm dikkatinin Ortadoğu bölgesinde yoğunlaşmasına sebep oldu. ABD'nin ulusal güvenlik stratejileri ve bu stratejiler doğrultusunda şekillenen dış politikası, Ortadoğu'nun yeniden şekillenmesini amaçlıyordu. İşte bu durum Türk Amerikan ilişkilerine de yansımakta ve ilişkilerin seyrini etkilemektedir. Türkiye bölgenin bir parçası ve ABD'nin müttefiki konumunda bulunmaktaydı. Dolayısıyla 11 Eylül saldırıları Türk Amerikan ilişkilerini doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebilecek sonuçları beraberinde getirmiştir. Artık Türk Amerikan ilişkileri terörizm ve terörle mücadele söylemleri etrafında şekillenmeye başlamıştır.

Geçmişten buyana iki devlet arasındaki işbirlikçi yaklaşım 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin terörizmle mücadelesinde de kendisini göstermiştir. Türkiye'nin bölgesel konumu, İslam dünyası açısından taşıdığı önem ve diğer nedenler ABD'nin Ortadoğu'yu şekillendirme amacıyla Türkiye'nin desteğini almak zorunda bırakmıştır. Türkiye'de ABD'den desteğini esirgememiştir.

Kısacası 11 Eylül saldırıları sonrası ABD'nin güvenlik ve dış politikasında meydana gelen değişiklikler iki ülke arasındaki ilişkilerin gerilemesine yol açmamış, aksine iki ülkenin karşılıklı çıkarları doğrultusunda daha da yakınlaşmıştır.

---

¹⁰⁴ Çağrı Erhan, a.g.e., s.s. 26-32.

¹⁰⁵ Sedat Laçiner, “Irak Savaşı: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Deneme,” **Karizma Dergisi**, (Temmuz- Ağustos-Eylül 2003), s.s. 11-24.

3.17. Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye

1990'lerden itibaren küresel terörizmi tehdit olarak algılamaya başlayan ABD, uluslar arası politik çıkarlarını bu tehdit çerçevesinde değerlendirmeye başlamıştır.

ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik izlediği politikaların birtakım olumsuz sonuçlar doğurması sonrasında bölgede uygulanan politikalar gözden geçirilmiş ve çeşitli konularda yeni projeler geliştirilmiştir. Bunun sonucunda ABD bölgedeki sorunlu alanlara tek başına ve ayrı ayrı müdahale yerine kolektif bir çözümleme yolunu tercih etmiştir.

Soğuk savaş sonrası uluslar arası arenada tek başına hareket edebilecek bir güç olarak kalan ABD, uluslar arası sistemde değişen koşulları göz önüne alarak yeni politik acılımlar ve mücadele alanları geliştirmiştir. Yeni dönemde tehdit algılamaları da değişmiş, terörizm başta olmak üzere kitle imha silahlarının yaygınlaşması¹⁰⁶, kitlesel göç hareketleri, uyuşturucu, silah ve insan kaçakçılığı, kökten dincilik, çevrenin korunması gibi konular küresel güvenlik sorunları olarak ortaya çıkmıştır. İşte soğuk savaş sonrası oluşturulmak istenen Yeni Dünya Düzenini¹⁰⁷ kendi istekleri doğrultusunda oluşturmak isteyen ABD, ortaya çıkan yeni sorunları ve tehditleri ortadan kaldırmak amacıyla var olan durum ve sorunlar çerçevesinde farklı ve etkili politikalar belirlemeye çalışmıştır. Yeni Dünya Düzeni ve ABD'nin dünyayı kontrol edebilme çabası, süper gücü stratejik alanlarda bölgesel politikalar geliştirmeye itmiştir¹⁰⁸. İşte bu bölgesel alanlardan gerek enerji kaynakları, gerek küresel terörizm ve diğer sebeplerle çok büyük stratejik öneme sahip Ortadoğu bölgesi ABD'nin temel harekât noktası olmuştur.

Başlangıçta Büyük Ortadoğu Projesi olarak adlandırılan bu projede, hedef ülkelerin rejimlerinin değiştirilmesi, uluslararası sisteme monte edilerek kontrol edilebilir bir duruma getirilmesi öngörülmüş, bu dönüşümde uygulanacak stratejilerin de farklı olması düşünülmüştür¹⁰⁹. Diplomasiden başlayıp, kadife devrimler, iç

¹⁰⁶ Metin Altıok, "Uluslar arası Sermayenin Krizi, Hegemonya Savaşları ve Türkiye," **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 12, (2005), s.153.

¹⁰⁷ Ali Külebi, "Yeni Dünya Düzeni'nin Türkiye'ye Yönelik Tehditleri Artıyor" (<http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1298&sayfa=3>)

¹⁰⁸ Tayyar Arı "BOP, Ortadoğu ve ABD: Politika mı Yoksa Propaganda mı?," **Global Strateji Dergisi**, Yıl 2, Sayı 5, s.s. 57-67.

¹⁰⁹ Metin Altıok, "Uluslar arası Sermayenin Krizi, Hegemonya Savaşları ve Türkiye," s.s.164-165.

ayaklanmalar, güç gösterileri ile baskı yaratma ve en son yöntem olarak da fiili güç kullanmaya kadar varan yelpaze içinde uygulanması düşünülen stratejiler, ABD’de Yeni Muhafazakar’ların iktidara gelmesi ve 11 Eylül’ün yarattığı dehşetten dolayı, daha çok güç kullanma öncelikli olarak gelişmiştir¹¹⁰.

Genel anlamda Büyük Ortadoğu Projesi’nin çıkış noktası olarak 11 Eylül saldırılar gösterilebilir. Küresel terörizmle mücadelede teröristleri temizlemeden ziyade terörizmi oluşturan kaynaklarla mücadeleyi temel alan ABD, bu bağlamda Büyük Ortadoğu Projesi’ni ortaya atmıştır. Terörizmle mücadelede ABD, köktendinci örgütlerin yer aldığını düşündüğü Moritanya’dan Endonezya’ya kadar uzanan geniş bir İslam coğrafyasını hedef olarak tayin etmiştir¹¹¹. Bu doğrultuda Müslümanları ‘köktendinciler, gelenekçiler, ılımlılar(modernler) ve laikler’ olmak üzere dört gruba ayırmışlardır¹¹². İslami grupların temel yapıları ayrıntılı bir biçimde incelenmiş ve ABD’nin İslam dünyası üzerindeki politikaları şekillendirilmeye çalışılmıştır. Laik ve ılımlı grubun desteklenmesi, gelenekçilerin var olan anlayış doğrultusunda kusurlu kabul edilen yönlerinin eleştirilmesi ve kökten dincilerle sıkı bir mücadeleye girilmesi öngörülmüştür. Büyük Ortadoğu Projesi’nde ortaya konulan temel düşüncenin İslam dünyasının modernizasyonu ve terörizmle mücadele olmasına karşın, temel felsefesinin gerek Ortadoğu’da gerek Avrupa’da, gerekse Asya’da Amerikan çıkarlarının korunması amacını gütmektedir¹¹³.

Büyük Ortadoğu Projesi’nin kapsama alanını temel olarak Ortadoğu coğrafyası oluşturmaktadır. Projenin kapsama alanı içerisinde toplam yirmi üç ülke bulunmaktadır. Bu yirmi üç ülke sırasıyla Moritanya, Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır, Sudan, Lübnan, Filistin, Ürdün, Suriye, Türkiye, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, Yemen, İran, Pakistan ve Afganistan’dır¹¹⁴ ve bu ülkelerin hepsi Amerika’nın stratejik enerji kaynaklarının ve enerji nakil hatlarının denetiminin sağlanmasına yönelik politikasında büyük önem arz etmektedirler. Var olan bu projede başlangıçta hedef ülke konumunda bulunan Türkiye, ilerleyen dönemde

---

¹¹⁰ a.g.e., s.s. 164-165.

¹¹¹ Altuğ Günal, “Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye,” **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1-2, s.s.161-169.

¹¹² a.g.e., s.s. 161-169.

¹¹³ Hüseyin Latif, **Çelişkiler Projesi BOP ve ABD’nin Türkiye’ye Bıçığı Rol**, İstanbul, Bizim Avrupa Yayınları, 2007, s.s.55-67

¹¹⁴ Altuğ Günal, “Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye,” s.s. 161-169.

gerek demokrasisi gerek AB ile olan ilişkileri gerekse ABD ile olan müttefik konumu göz önüne alınarak hedef ülke olmaktan çıkarılmış ve model ülke ¹¹⁵kapsamında göz önüne alınmıştır.

Nihayetinde BOP, Ortadoğu bölgesinde İslam dünyasının değişimi ve dönüşümü söylemleri ardında, başta ABD olmak üzere diğer batılı güçlerin sömürge politikalarının bir parçasıdır.

Büyük Ortadoğu Politikası'nı gerçekleştirmeye çalışan ABD bu amaçla NATO ve G-8'i oluşturan büyük devletlerin de desteğini almak istemiştir. Nitekim 2004 yılında İstanbul'da yapılan NATO zirvesi öncesinde projenin adı GOKAP (Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi) olarak değiştirilmiştir ¹¹⁶.

NATO Soğuk Savaş döneminde Sovyetlerle mücadele alanında kurulmuş ve soğuk savaş sonrası önemini kısmen yitirmiş bir kuruluş olarak gözükmekteydi. Ancak NATO'nun lideri konumunda bulunan ABD bu kuruluşa yeni görevler yüklemekteydi. Bu doğrultuda ABD'nin bölgeye yönelik stratejilerindeki değişmelere paralel olarak NATO'ya büyük işler düşmekteydi.

Öncelikli olarak NATO'ya yapılacak katılımlar ABD hegemonyasını daha da güçlendirmekteydi. Çünkü ABD NATO'nun lideri konumunda bulunmaktaydı. Bu şekilde her katılım ABD'nin bölgedeki gücünü arttıracaktı. Buna paralel olarak AB'ye her giren üyenin NATO'ya üye olması ABD'nin AB üzerindeki hâkimiyetini de arttırmaktaydı. Ayrıca Ortadoğu'da yıkım ve kaosa yol açan projenin bir Amerikan projesi olduğu gerçeği NATO'nun projeye dâhil edilmesiyle kamufle edilmekteydi.

Büyük Ortadoğu Projesi Türkiye için çok büyük bir öneme haizdir. Çünkü Türkiye Ortadoğu coğrafyasının içerisinde yer almaktadır. Ayrıca Türkiye, bölgedeki hem Müslüman, hem Laik hem de demokratik rejime sahip olan tek ülkedir. Bu nedenle Türkiye Büyük Ortadoğu projesinde model ülke rolündedir. Bush "Özgürlük İleri Stratejisi" konuşmasında demokrasinin ve İslam'ın birlikte olabileceğini vurgulamakta ve bu duruma örnek olarak da Türkiye'yi göstermektedir ¹¹⁷. Var olan zengin petrol kaynakları, terör, etnik kökenli çatışma ve problemler ve diğer önemli siyasal sorunların var olduğu bölgede, Türkiye doğrudan ya da dolaylı olarak var olan gelişmelerden

¹¹⁵ Altuğ Günal, "Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye," s.159.

¹¹⁶ Metin Altıok, "Uluslar arası Sermayenin Krizi, Hegemonya Savaşları ve Türkiye," s.165.

¹¹⁷ Altuğ Günal, "Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye," s.s.156-159.

etkilenecektir. Ayrıca bölgede yürütülen enerji kaynaklarının paylaşımı çabaları, enerji kaynaklarının merkezinde bulunan Türkiye açısından projenin önemini daha da arttırmaktadır.

Aslında Türkiye Ortadoğu bölgesinde bir dönüşüm ve değişimin gerçekleşmesini istemektedir. Ortadoğu’da demokrasinin, insan haklarının, toplumsal kalkınmanın gerçekleşmesi, Türkiye’nin bölgedeki etkinliğini arttıracaktır. Ancak Türkiye bölgede gerçekleşecek değişimin dışarıdan gelen müdahalelerle olmasını istememektedir. Çünkü dışarıdan yapılan müdahaleler bölgede değişimi ve dönüşümü sağlamamakta, tam tersine bölgede istikrarın bozulmasına ve var olan durumun daha da kötüleşmesine neden olmaktadır. Bu nedenle Türkiye dışarıdan müdahale yerine, Ortadoğu’nun kendi iç dinamikleri ile değişimini ve gelişimi gerçekleştirmesinden yanadır.

Türkiye Büyük Ortadoğu Projesi içerisinde etkin olarak yer almaktadır¹¹⁸. Türkiye, hem ABD ile olan yakın ilişkileri, hem de Ortadoğu’nun bir parçası olması nedeniyle projenin içerisindeki yerini almıştır. Ancak bu durum Türkiye açısından bölgede bazı olumsuzluklara yol açmaktadır.

Öncelikli olarak ABD Ortadoğu bölgesinde olumlu bir imaja sahip değildir. Büyük Ortadoğu Projesi ise ABD menşeli bir projedir. Dolayısıyla Türkiye’nin bu proje içerisinde yer alması Arap dünyasındaki güvenilirliğini sarsmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye açısından diğer önemli bir hususta Kürt meselesidir¹¹⁹. Görülen odur ki ABD bölgede bir Kürt devleti kurulması amacına sahiptir. Nitekim atılan adımlar bu durumu doğrulamaktadır. Bölgede kurulacak bir Kürt devleti Türkiye’yi birçok açıdan zor duruma sokabilir. Diğer yandan proje bölgedeki istikrarı gün geçtikçe sarsmaktadır. Bölgede gün geçtikçe gerilen ortam Türkiye’ye daha da fazla yansiyacaktır.

İçinde bulunduğumuz dönemde Ortadoğu’yu ve bölgemizi tamamen dışlayarak Avrupa’ya yönelmenin, hiçbir mantığı yoktur¹²⁰. Ancak Türkiye bölgeye yönelik girişimlerinde dikkatli davranmalıdır. Çeşitli müspet söylemleri içerisinde barındıran, ancak bu söylemlerin ardında Ortadoğu’yu bir kargaşa ve çatışma ortamına sürükleyen projenin başarı ihtimali var olan durum göz önüne alındığında çok zayıftır. Böyle bir

---

¹¹⁸ Hüseyin Latif, a.g.e., s.s. 83-88.

¹¹⁹ Hüseyin Latif, a.g.e., s.110.

¹²⁰ Yakup Beriş, “Genişletilmiş Ortadoğu Girişimi ve Türkiye,” **Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği ABD Gündemi**, (Nisan 2004) s.s. 1-3.

projeye verilecek destek ve bunun sonucunda elde edilecek kazanımlar ve kayıplar göz önüne alınmalıdır. Bu doğrultuda Türkiye projeyi dikkatle değerlendirmelidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1 MART TEZKERESİ

4. 11 EYLÜL SALDIRILARI VE YENİ DÜNYA DÜZENİ

1990’da Sovyetler birliğinin çökmesi sonucu, Soğuk Savaş dönemi sona ermiş ve dünya yeniden şekillenmiştir. Dünyanın yeniden şekillenmesi sürecinde komünizmin yerini yeni bir düşmanın alması gerektiği savunulmuş ve bu yeni düşmanın İslam medeniyeti olması hususu şiddetle vurgulanmıştır¹²¹. Nitekim 1990’larda yaşanan Irak’ın Kuveyt’i işgali sonrası meydana gelen kutuplaşma ve gruplaşma çabaları, yenedünya düzenin nasıl şekilleneceği konusunda ilk işaretleri vermiştir. Güney eksenini, kapitalist Batı-sosyalist Doğu ekseninin yerini almaya başlamıştır¹²².

Bu doğrultuda Amerikan başkanı Bill Clinton döneminde haydut devletler kavramı ortaya atılmış, Irak, Suriye, İran, Kuzey Kore gibi ABD karşıtı devletler soğuk savaş sonrası yeni düşman olarak kabul edilmiştir. Haydut devletler kavramı içerisine dâhil edilen bu devletler ABD tarafından teröristlere destek veren, kitle imha silahları geliştiren ve illegal sermaye birikimine ev sahipliği yapan siyasal yapılar olarak kabul edilmekteydi¹²³. Amerikan Başkanı George Bush ise haydut devletler kavramını daha da genişletmiş ve ABD politikalarını desteklemeyen İran, Irak, Suriye, Kuzey Kore, Yemen ve Afganistan gibi devletleri Şer Ekseni¹²⁴ olarak ifade ederek, bu devletlerin ehlileştirilmesinin Amerikan dış politikasının öncelikli hedefi olduğunu ifade etmiştir.

¹²¹Samuel Huntington, “The Clash of Civilizations,” *Al-Ahram Weekly*, sayı: 419, 1999

¹²²Ahmet İnsel, *Dünyanın Yeni Hiyerarşik Düzeni*, National İntrest, 1992, s.3.

¹²³Raymond Tanter, *Rogue Regimes Terörizm and Proliferation*, New York: St. Martin’s Press, 1999, s.3.

¹²⁴Birol Akgün, “Irak Savaşının Türk İç Politikası Üzerine Muhtemel Etkileri,” *Stradigma Dergisi*, Sayı 2, (Mart 2003), s.21. ‘Bu deyim bizzat Başkan Bush tarafından 20 Ocak 2001 tarihinde Amerikan kongresinde yapılan “State of the Union” (Birliğin Durumu) konuşmasında kullanılmış ve Afganistan’ın yanı sıra Irak, İran, Sudan ve Kuzey Kore gibi ülkeler bu kategoride sayılmıştır’.

11 Eylül 2001’de ABD’ye yapılan terör saldırıları sonrasında, süper gücün güvenlik anlayışında çeşitli değişiklikler meydana gelmiş¹²⁵ ve haydutluktan şer eksenine tefi eden devletler ABD’nin temel hedefleri arasına girmiştir¹²⁶. Söz konusu saldırılar sonrası ABD teröre karşı küresel savaş ilan etmiştir. Bu doğrultuda ABD 11 Eylül saldırılarından yirmi yedi gün sonra Afganistan’a askeri müdahalede bulunmuş ve hemen ardından, Saddam Hüseyin’in Irak’ına yönelmiştir. ABD’nin terör, kitle imha silahlarının varlığı, tiranlarla mücadele ve demokrasinin geliştirilerek yaygınlaştırılması gibi söylemler kullanarak Irak’a askeri müdahalede bulunması, başta Türkiye ve bölge devletleri olmak üzere tüm dünya da çeşitli düzeylerde etki etmiş ve birtakım sonuçlar doğurmuştur.

5. 1 MART TEZKERESİ

Türk Amerikan ilişkileri iki kutuplu yapının bozulmasıyla ortaya çıkan yeni uluslararası sistemin etkisiyle değişmeye başlamıştır. Ancak 1 Mart Tezkeresi’nin reddi ile bu değişim daha da belirginleşmiş ve tarafların yaklaşık elli yıldır sürdürdükleri “Stratejik Ortaklık” ilişkisinde derin farklılıklar ortaya çıkmıştır¹²⁷. İki taraf arasında karşılıklı güvene dayanan ilişkiler zedelenmiştir. Nitekim ABD tarafından Irak’ta oluşturulan yeni yapıda, Türkiye’nin hayati endişeleri göz ardı edilmiştir. Bu durum gerek Türk halkının, gerek Türk basının, gerekse Türk siyasetinin ABD ye kuşku ile bakmasına neden olmuş ve Türkiye’de Amerikan karşıtlığının tırmanmasına zemin hazırlamıştır.

1 Mart 2003 Irak Tezkeresi Türkiye’nin yakın siyasi tarihinin en önemli dönüm noktalarından birisidir.

Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye’de bulunması için hükümete yetki verilmesine ilişkin Başbakanlık Tezkeresi 1 Mart 2003’te TBMM tarafından görüşülerek reddedilmiştir. Söz konusu tezkerenin reddilmesi yakın siyasi tarihimizde çok önemli bir karar olarak görülmektedir. Bu kararın etkileri, günümüze kadar uzanmakta ve Türkiye’nin ulusal güvenlik çıkarlarını etkilemektedir.

¹²⁵The National Security Strategy of the United States of America, September, 2002.

¹²⁶Joseph S. Nye Jr, **Amerikan Gücünün Paradoksu**, Çev: Gürol Koca, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2003, s.2.

¹²⁷Tayyar Arı, **Türkiye Irak ve ABD: Soğuk Savaş Sonrası Basra Körfezinde Yeni Parametreler**, Türk Dış Politikası, der. İdris Bal, İstanbul, Alfa Yayınları, 2001, s.s. 441-460.

ABD açısından Irak'a yapılacak askeri müdahalede, Türkiye çok önemli bir rol oynayacaktı. Çünkü ABD Merkez Komutanlığı CENTKOM'un 2001 yılının son aylarında hazırladığı askeri hareket planında Türkiye üzerinden ikinci bir cephe açılması öngörülmekteydi¹²⁸. Bu plan doğrultusunda ABD 2002 yılından itibaren Türkiye'den destek talebinde bulunmuştur. Türkiye mevcut sorunun barışçı yollarla çözülmesini arzu etmiş ve bu konuda elinden geleni yapmıştır. Savaşın yaşanmaması için tüm diplomatik kaynakları kullanmış ve Irak'ı ikna çabası göstermiştir.

Ancak sorunun barışçı yollarla çözülememesi Türkiye'yi önemli bir karar vermenin eşiğine getirmiştir. Ulusal menfaatleri koruma dürtüsü ile Türkiye, diplomatik girişimlerden sonuç alınamaması durumunda ABD liderliğindeki uluslar arası koalisyonla aktif destek verme yönünde bir tutum sergilemiştir.

Nitekim söz konusu dönemde yapılan MGK toplantısından sonra yayınlanan bildiriye, sorunun barışçı yollarla çözülmesinin öncelikli hedef olduğu, ancak askeri bir operasyonun kaçınılmaz olması durumunda, ulusal çıkarların korunması yönünde önlemler alınmasının çok önemli bir zorunluluk olduğu vurgulanmış ve Anayasa'nın 92. Maddesi uyarınca uluslar arası yasallık koşulunun gerçekleşmesine bağlı olarak istenmeyen olası gelişmelere karşı gerekli askeri tedbirlerin alınmasını sağlayacak adımların atılması konusunda hükümete tavsiyede bulunulmuştur¹²⁹.

ABD'nin Irak'a yönelik olarak gerçekleştireceği olası askeri harekât karşısında yaşanacak gelişmelerden etkilenmemesi mümkün olmayan Türkiye'nin, ulusal çıkarları doğrultusunda bu müdahaleye kayıtsız kalmasının söz konusu olmaması ve ayrıca ABD ile var olan müttefiklik ilişkisi konuya ilişkin adımların atılmasını zorunlu kılmıştır. Bu doğrultuda, iki ülke arasında 2003 yılının Ocak ve Şubat aylarında askeri, siyasi ve ekonomik alanlarda kapsamlı müzakereler yapılmıştır. Bu müzakereler sonrası, dönemin iktidar partisi AKP hükümeti ABD silahlı kuvvetlerinin Türkiye'de kabulü ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Irak'a gönderilmesi için Anayasa'nın 92. Maddesi uyarınca 25 Şubat 2003 tarihinde TBMM'den izin istemiştir. TBMM 1 Mart 2003 günü yapılan gizli oturumda hükümetin izin tezkeresini kabul etmemiştir.

¹²⁸Deniz Bölükbaşı, **1 Mart Vakası Irak Tezkeresi ve Sonrası**, İstanbul, Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş., 2008, s.18

¹²⁹**Milliyet**, 01.02.2003, Ya Gireriz, Ya Unuturuz: Asker Savaş Yetkisi İsted

ABD'nin Irak müdahalesi ve sonrasında Irak'ta yaşanan gelişmeler, Türkiye'nin karşılaştığı iç ve dış güvenlik tehditleri, etnik terör, Kürt devleti ve diğer önemli sorunların ulaştığı boyutlar açısından 1 Mart Tezkeresi büyük bir önem arz etmektedir.

5.1. Müzakere Süreci

ABD'nin Irak müdahalesi ve Türkiye'nin bu müdahalede ne denli bir rol oynayacağına kararlaştırılmasına yönelik olarak, iki ülke arasında yapılan müzakereler 1 Şubat 2003 günü başlamıştır. Bu müzakere sürecinde ABD Türkiye'den askeri harekât içinde fiilen bulunmasını ya da bu harekâtı desteklemesini istemiştir. 1 Mart sürecinde iki ülke arasında askeri mutabakat muhtırasının yanı sıra, siyasi belge ve ekonomik yardım paketi olmak üzere iki belge daha müzakere edilmiştir¹³⁰.

Taraflar arasında müzakereler üç farklı konuda yürütülmüş olsa da, askeri bir müdahalenin var olması, askeri müzakereleri çok önemli kılmıştır. Bu bağlamda askeri anlamda ABD'nin talepleri şu noktalarda şekillenmiştir.

Irak operasyonunda Kuzey Cephesinin açılması doğrultusunda ABD, Türkiye'den, ABD ve Koalisyon güçlerine Türk topraklarını, hava sahasını ve deniz yollarını kullanmada tam bir yararlanma, konuşlanma ve üst uçuş hakkı tanınmasını talep etmiştir. Bu doğrultuda yüksek sayıda askerin Türk topraklarında süreli olarak kalmasını, Türkiye'deki çeşitli havaalanları ve limanların koşulsuz olarak kullanılması ve Amerikan uçaklarının Türk topraklarına konuşlandırılması, Irak'ta keşif faaliyetlerine başlanması ve bunun yanı sıra söz konusu unsurların Türkiye'de kalacakları bölgelerde inşaat faaliyetlerine hemen başlanması ve Türkiye'ye gelecek askeri personele NATO askeri tatbikatları için öngörülen düzenlemelerin uygulanması gibi taleplerde bulunmuştur¹³¹. TSK'nın Kuzey Irak'tan uzakta tutulması ve rolünün savaş sırasında göç ederek Türkiye'ye gelecek mültecilere Türk toprakları içinde insani yardımla sınırlandırılması ve Kuzey Irak'taki Kürt grupların askeri araç gereç ihtiyacını Türkiye üzerinden sağlanması ve bu hususta Türkiye'nin kayıtsız kalması gibi taleplerde bulunmuşlardır.

ABD bu talepleri ile Türkiye'nin ulusal çıkarlarını ve egemenlik haklarını hiçe saymıştır. Türkiye'nin yanı başındaki bir ülkenin kaderinin belirlenmesinde minimum

¹³⁰ **Cumhuriyet**, 11.02.2003, Cüneyt Akçayürek "Önümüzdeki Görev"

¹³¹ **Milliyet**, 08.02.2003, Kuzey Irak'a 80 Bin Türk Askeri Girecek

düzyeyde etki oluşturmasını sağlayacak bu taleplerin kabulü, Türkiye'nin uluslar arası prestijini zedelenmesine yol açacak istekler olarak görülmüştür.

Bu talepler karşısında Türkiye, uluslar arası meşruiyet koşulu gözetilmek şartıyla, stratejik müttefik konumunda olan ABD'nin taleplerine bütünüyle hayır dememiş, ancak bu taleplerin ölçülü ve Türkiye açısından kontrollü bir şekilde karşılanabileceği vurgulamış ve bu itibarla yurtdışına asker gönderme gibi yabancı asker bulundurma konusunda da yine Anayasa'nın 92. maddesinde öngörüldüğü gibi Meclis'ten yetki alınması gerektiğini ifade etmiřtir¹³². Çok büyük çaplı bir askeri gücün gelişine izin verilmeyeceği ancak makul ölçüde hava ve özel birliklerin gelişine olumlu bakılabileceği dile getirilmiştir. Ayrıca havaalanları ve limanlarda inşaat için de Türkiye meclisten karar alınması yönünde bir tutum sergilemiştir. Bu hem inşaat, hem de asker gönderme ve bulundurma kararlarının bir paket halinde alınması söz konusu olduğu gibi, önce inşaatlar için sonra asker için karar alınmasının da söz konusu olabileceği vurgulanmıřtır¹³³. Askerler açısından inşaat izni için hükümet kararı yeterli olsa da, hükümetteki eğilimin bu konuda da Meclis'ten yetki almaktan yana olduğu ifade edilmiştir. Ancak Irak'a yönelik keşif faaliyetlerine hemen başlanabileceği bu durumun sorun teşkil etmeyeceği bildirilmiştir. Türk hükümeti ABD'nin taleplerini toplu olarak değil parça parça karşılamak istemiřtir¹³⁴.

Bu cevaba ek olarak göçün Türkiye sınırlarının ötesinde Irak içinde önlenmesi, terörist sızmalara ve PKK'nın Kuzey Irak'taki unsurlarına karşı güvenlik tedbirleri alınması için TSK'nın Kuzey Irak'a girmesi, Kürtlerin bölgede gereğinden fazla etkin hale getirilmemesi ve bu yönde tedbirlerin alınması, Musul ve Kerkük'ün kontrolü, Türkmenlerin güvenliği gibi Türkiye'nin hassas olduğu noktalar ABD'ye hatırlatılmış ve bu konularda önlemler alınması gerektiği şiddetle vurgulanmıştır. Türkiye'nin bu talepleri ile ulusal çıkarları ile egemenlik haklarını korumaya çalışmıştır.

ABD'nin talepleri ve bu talepler karşısında Türkiye'nin vermiş olduğu cevaplar sonucu iki tarafta da derin rahatsızlıklar meydana gelmiştir. ABD'nin talepleri

¹³² **Milliyet**, 02.02.2003, Fikret Bila, "Kuzey Cephesine Yeşil Işık: Irak'a ABD İçin Değil, Türkiye İçin Gireceğiz"

¹³³ **Milliyet**, 02.02.2003, Fikret Bila, "Kuzey Cephesine Yeşil Işık: Irak'a ABD İçin Değil, Türkiye İçin Gireceğiz"

¹³⁴ **Milliyet**, 03.02.2003, Fikret Bila, "Salam politikası"

Türkiye’yi kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak anlamına gelirken, Türkiye verdiği cevapla bu taleplerin ancak sınırlı bir şekilde karşılayabileceğini ifade etmiştir.

Türkiye’nin cevabı karşısında ABD’nin ilk tepkisi, iki taraf arasında müzakereleri süren ekonomik yardım paketi ile Türkiye’nin istenilen büyüklükteki kara kuvvetlerinin konuşlandırılmasına izin verilmesi arasında bağlantı kurmak olmuştur. ABD hazine müsteşarı John Taylor bu durumu şu şekilde ifade etmiştir. “Yardım paketinin içeriği, Irak savaşının Türk ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerinin giderilmesi için büyük önem taşımaktadır. Fonları arttırabilmemiz ve paketi büyütebilmemiz ise, bizimle tam işbirliği yapmanıza bağlıdır. ABD kara gücünü kabul etmeniz, bu bağlamda dikkate alınacaktır”¹³⁵. Bunun yanı sıra ABD, diğer bir tehdit unsuru olarak Türkmenler ve Kürtler arasındaki muhtemel çatışmaları, Musul ve Kerkük ile diğer petrol sahalarının güvenliğinin sağlanamayacağı konusunu gündeme getirmiştir. Süreç içerisinde ABD baskısını gitgide arttırmış ve iki ülke arasındaki stratejik ortaklığın zarar görebileceği vurgusunda bulunulmuştur.

5.2. Müzakereler Sırasında İki Taraf Arasında Anlaşmakta Güçlük Çekilen Noktalar

Müzakere süresince iki taraf arasında gerek askeri, gerek siyasi gerekse hukuki ve teknik konularda çok ciddi fikir ayrılıkları meydana gelmiştir.

Özellikle TSK’nın Kuzey Irak’a girmesi, buradaki görev alanı, görevini yerine getirirken meydana gelebilecek muhtemel çatışmalar, PKK sorunu, bu bölgede etkin durumda bulunan Barzani ve Talabani gruplarının gereğinden fazla desteklenmesi, Musul ve Kerkük vilayetleri başta olmak üzere Türkmenlerin durumu ve güvenliği, harekât süresince Türkiye’nin etkinliği, Türkiye’deki Amerikan birliklerinin statüsü ve Türk yasalarının üstünlüğü zorunluluğu vb konularda, iki ülke arasında amaç ve düşünce farklılıkları ortaya çıkmıştır.

5.2.1. Türk Askerinin Kuzey Irak’a Girmesi

ABD Irak’a yönelik olarak gerçekleştireceği askeri harekâta Türkiye’nin Kuzey Irak’a girmesini kesinlikle istememiştir¹³⁶. Çünkü ABD, askeri planlarında Kuzey

¹³⁵Deniz Bölükbaşı, **1 Mart Vakası Irak Tezkeresi ve Sonrası**, s.30.

¹³⁶**Cumhuriyet**, 11.02.2003, Cüneyt Akçayürek, “Önümüzdeki Görev”

Irak'taki Kürt gruplara çok önemli görevler yüklemiştir. Gerek Barzani gerekse Talabani güçleri ABD'nin Irak'taki en önemli destekçisiydi. Kısacası Kürt gruplar ABD'nin stratejik müttefikiydi. Dolayısıyla ABD Kuzey Irak'taki Kürt grupları azami ölçüde destekleme ve koruma içgüdüleriyle hareket etmekteydi¹³⁷. Dolayısıyla ABD, Kürt grupların talebi doğrultusunda Türk askerinin Irak'a girmesini istememiştir. Nitekim Kuzey Irak'taki Kürt liderlerin yaptıkları açıklamalar, Türk askerinin Irak topraklarında istenmediğini açıkça ortaya koymaktaydı¹³⁸. Irak harekâtında bir kuzey cephesinin açılma gerekliliği ve bu gereklilik karşısında Türkiye'ye duyulan ihtiyaç ABD'yi zor durumda bırakıyordu. Türkiye kendi sınırının hemen ötesinde kendisine hasmane tutum sergileyen bir Kürt oluşumu istemiyordu.

Türkiye Kuzey Irak'a başta PKK terör örgütü ile mücadele olmak üzere, Kürt grupların Türkiye'nin ulusal çıkarlarını zedeleyecek şekilde etkinliğinin arttırılmasının engellenmesi, Türkmenlerin korunması ve Türkiye'ye yapılabilecek olası göç hareketlerinin önlenmesi amacıyla asker göndermek istemiştir¹³⁹. Her ne kadar o dönemde yurt içinde ve yurt dışında Türkiye'nin Musul ve Kerkük vilayetleri başta olmak üzere Kuzey Irak'ta birtakım emelleri olduğu iddialarında bulunulsa da, Türkiye'nin temel amaçları bu noktalardan oluşmuştur¹⁴⁰.

ABD açısından bölgeye yönelik olarak duyulan en önemli endişelerden biri de, Türkiye'nin bölgeye tek taraflı olarak müdahale etme olasılığıydı. ABD bu endişenin önüne geçebilmek için Türk askerinin ancak kuzey cephesinin açılması durumunda Kuzey Irak'a girebileceği, bu durumda da harekât komutasının Amerikan askerlerinde olacağını şiddetle vurgulamaktaydı. Böyle bir durumda ise Türk askerinin Kuzey Irak'a girmesinin hiçbir anlamı kalmamaktaydı. Bu nedenle de Türkiye kendi ulusal komutası altında bölgede asker bulundurmamak istemiştir.

Bu bağlamda Türkiye müzakerelerde Amerikan tarafına şu hususları hatırlatmış ve komuta devrinin kesinlikle kabul edilemeyeceğinin bildirmiştir¹⁴¹:

¹³⁷ **Milliyet**, 25.02.2003, Melih Aşık, "Ortak Kazığı"

¹³⁸ **Milliyet**, 20.02.2003, Irak'a Girerseniz Sorunlar Yaşanır ; **Milliyet**, 24.02.2003, Barzani'nin Sağ Kolu Tehdit Etti ; **Milliyet**, 08.03.2003, Fikret Bila, "Kuzey Irak ve Barzani"

¹³⁹ **Milliyet**, 07.02.2003, Taha Akyol, "Irak, Riskler ve CHP"

¹⁴⁰ **Milliyet**, 26.02.2003, Sami Kohen, "Kuzey Irak'a Müdahale Nedeni"

¹⁴¹ **Milliyet**, 11.02.2003, Komutanlık Krizi Bitmedi

1 - Irak'ı kitle imha silahlarından arındırmak ve Saddam'ı devirmeye yönelik gerçekleştirilecek operasyon NATO operasyonu olmayacaktır,

2 - Bu nedenle Saddam karşıtı koalisyon (ABD - İngiltere) aktif katılım anlamına gelecek olan komuta devri kabul edilemez,

3 - Türkiye Bağdat'a yönelik operasyonda Kuzey Irak'a ulusal güvenlik ve göçü önleme gerekçeleriyle girecektir,

4 - Türkiye'nin konuya ilişkin tezi kabul edilmezse, 18 Şubat'ta TBMM'den asker konuşlandırmaya ilişkin tezkere çıkmaz.

Nihayetinde iki ülkenin özel kuvvetlerinin kendi ülkelerinin ulusal komutası altında faaliyet göstermesi ve bütün plan ve faaliyetlerini karşılıklı olarak koordine etmesi kararlaştırılmıştır.

Kuzey Irak'ta kendi menfaatleri doğrultusunda bulunması gereken Türk askerinin bölgedeki etkinliğinin azaltılması amacını güden ve bunu sağlamak amacıyla, Türk birliklerinin Amerikan birliklerinin komutası altında bulunması gerektiğini vurgulayan¹⁴², ancak bunu başaramayan ABD, bölgede Türk askerinin etkinliğini azaltma amacından vazgeçmemiştir. Bu doğrultuda Türk birliklerinin kuvvet kullanabilme sebeplerini sınırlanmaya çalışmıştır.

ABD bölgede bulunan ve Türkiye'nin toprak bütünlüğünü tehdit eden bölücü terör örgütü PKK'ya karşı yalnızca meşru müdafaa amacıyla kuvvet kullanılacağını, bunun dışında Türkiye'nin herhangi bir silahlı çatışmaya giremeyeceğini vurgulamış ve bu konuda çeşitli tedbirler almaya çalışmıştır. ABD, PKK ile mücadelede Türkiye'nin silah kullanmasının engellenmesinin yanı sıra, gerek bölgede yaşanabilecek muhtemel göçün önlenmesi, gerekse Türkmenlere karşı yapılabilecek herhangi bir müdahaleye karşı Türk askerinin silah kullanılmasının engellenmesini de amaçlamıştır. Özellikle Türkiye'nin Musul ve Kerkük'te Türkmenleri korumak amacıyla müdahalesinden endişe duyan ABD böyle bir tedbire başvurmuş, bu durum taraflar arasında önemli bir sorun oluşturmuştur.

Kısaca ABD Türkiye'yi bölgeye sokmak istememiş, ancak bunu başaramayınca Türkiye'nin bölgedeki etkinliğini azaltmaya çalışmıştır.

¹⁴²Milliyet, 10.02.2003, Fikret Bila, "Gurkha Değiliz"

Müzakere sürecinde ABD'nin bu konuda göstermiş olduğu anlaşılmaz tutum savaş sonrası açıkça gün yüzüne çıkmıştır. Nitekim yaşanan savaş sonrası Musul ve Kerkük'te ABD desteği ile Kürt grupların etkinliğinin artırılmış, bu vilayetlerde yaşayan Türkmenler göçe zorlanmış ve söz konusu illerin demografik yapıları Kürtler lehine değiştirilmiştir.

5.2.2. Kürt Grupların Kuzey Irak'taki Konumu ve Desteklenmesi

ABD, Irak operasyonunda, bölgede bulunan Kürt gruplardan önemli ölçüde yararlanmak istemiştir. Irak operasyonunda ABD'nin yanında yer alacak olan Kürt peşmergeler eğitilmiş ve silahlandırılmıştır. ABD savaş süresince bu grupların silahlandırılmasını Türkiye üzerinden yapmak istemiştir. Ancak bölgedeki Kürtlerin gereğinden fazla güçlendirilmesi ve gelecekte Türkiye aleyhinde faaliyette bulunabilecekleri gerçeği ve bunun yanı sıra Barzani ve Talabani güçlerine verilecek silahların terör örgütü PKK'nın eline geçebilme olasılığı Türkiye'nin bu konuda ihtiyatlı davranmasını gerektirmiştir.

Bu doğrultuda Türkiye, ABD'nin Kürt'lere sağlayacağı çeşitli yardımların bilgisi dâhilinde ve iki taraf arasında koordineli olarak yapılmasını istemiş ve bu konuda önlemler almaya çalışmıştır. Türkiye özellikle Kürtlere dağıtılacak silahların savaş sonrası toplatılması konusunda hassasiyetini dile getirmiş ve bu konuda gerekli tedbirlerin alınması konusunda ısrarcı davranmıştır. Ancak ABD, Kürt gruplara dağıtılacak silahların toplanma yöntemi ve zamanıyla ilgili olarak Türkiye'nin isteklerini karşılamak istememiş, bu konudaki taleplere operasyonun nasıl gelişeceğini ve ne zaman biteceğini bilemediğimiz için kesin bir şey söyleyemiyoruz, gerekçeleriyle kesin kayıt altına almaktan kaçınmıştır¹⁴³.

Ancak bu konuda Türk yetkililerin tavizsiz tutumlarını sürdürmeleri sonucunda Kürtlere silah dağıtılması ve silahların toplatılması hususunda Türkiye'nin istekleri kabul edilmiştir¹⁴⁴.

Türkiye, Irak savaşı sonrası Kürt statüsünün otonom hale gelmesinden ve sonra da kendi topraklarında yaşayan Kürtleri teşvik edecek bir Kürt devleti kurulması aşamasına

¹⁴³Milliyet, 01.03.2003, Fikret Bila, "Ankara'nın İki Kuşkusunu"

¹⁴⁴Yeniçağ, 02.03.2003, Altınur Kılıç, "Asıl Mesele; Kuzey Irak"

ulaşmasından endişe duymakta ve bunu engellemek istemekteydi¹⁴⁵. Nitekim müzakerelerde de Kürtlerin Irak Devleti'nden ayrılma arzularının önünü kesmeye yönelik çabalarda bulunulmuştur.

Türkiye'nin ulusal güvenliğini sağlamak amacıyla Kuzey Irak'ta Kürtlere yönelik olarak almak istediği birtakım önlemler ABD tarafından anlaşılabilir bir şekilde kabul edilmek istenmemiştir.

5.2.3. Türkmenlerin Durumu ve Korunması

Irak'ın kuzeyinde nüfusu Irak halkının yüzde 5 ila 10'unu oluşturan Türkmenler olarak isimlendirilen Türk azınlığın durumu ve geleceği Türkiye'yi çok endişelendirmiştir¹⁴⁶.

ABD'nin Irak operasyonunda Türkmenlerin korunması, Türkiye açısından önemli bir konu olmuştur. Çünkü Irak'ta yaşayan üç milyon Türkmen¹⁴⁷ Türkiye'nin Irak'ta ki en önemli ve tek destekçisi konumunda bulunmaktaydı. Türkiye öncelikli olarak muhtemel savaşta ABD saldırılarında Türkmenlerin zarar görmemesini istemiş ve bu hususta çeşitli önlemler almaya çalışmıştır. Özellikle Musul ve Kerkük başta olmak üzere Türkmenlerin yaşadığı diğer vilayetlerde Türkiye, ABD'den birtakım tedbirlerin alınmasını talep etmiştir.

Savaş sırasında Türkmenlerin güvenliğini sağlamaya çalışan Türkiye açısından, savaş sonrası Türkmenlerin korunması ve Irak'ta söz sahibi olmasının garanti altına alınması daha büyük bir önem arz etmiştir. Çünkü ABD olası Irak müdahalesinde Kürtleri maksimum ölçüde kullanma amacını gütmekteydi. Böyle bir durumda ABD'nin Kürtlere bir şeyler vermesi, diğer bir ifade ile diyet ödemesi gerekiyordu¹⁴⁸. ABD'nin Kürtleri kullanması demek Kuzey Irak'ta Türkmenlerin üzerinde Kürtlerin hâkim kılınması anlamına gelmekteydi¹⁴⁹.

ABD'nin desteğinde Kuzey Irak'ta etkin bir Kürt varlığı, Türkmenlerin Irak'ın geleceğinde söz sahibi olması olanaksız hale getirecekti. Türkiye Kuzey Irak'ta

¹⁴⁵ **Radikal**, 06.03.2003, İsmet Berkan, "Kuzey Irak'ın Geleceği ve Türkiye"; **Radikal**, 18.03.2003, Washington Ankara'yı Hafife Aldı

¹⁴⁶ **Radikal**, 06.03.2003, İsmet Berkan "Kuzey Irak'ın Geleceği ve Türkiye"; **Radikal**, 18.03.2003, Washington Ankara'yı Hafife Aldı

¹⁴⁷ **Radikal**, 09.03.2003, Türkiye Tek Başına Girecek

¹⁴⁸ **Radikal**, 03.03.2003, Hükümet İstifasını Vermeli

¹⁴⁹ **Zaman**, 03.03.2003, Hasan Ünal "Tezkere Krizi"

Türkmenleri kendi kaderleri ile baş başa bırakmak istememiş, Irak Türkmenlerinin geleceğini ve uzun vadeli menfaatlerini güvence altına almak istemiştir¹⁵⁰. Irak'ta kendi menfaatlerine uygun bir yapı oluşturmak isteyen ABD bu yapı içerisinde Türkmenlerin bulunmaması yönündeki düşüncesini müzakere sürecinde sürdürmüş ve bu durum iki taraf arasında birtakım sıkıntıların doğmasına neden olmuştur.

5.2.4. Göç Sorunu

1990 yılında Amerika tarafından Irak'a düzenlenen Çöl Fırtınası harekâtı nedeniyle yarım milyon Kürt, sınırlarını aşarak Türkiye'ye girmek zorunda kalmıştır. Türk topraklarına giren göçmenlerin yarattığı başta ekonomik olmak üzere sosyal ve siyasal olumsuzluklar Türkiye'yi aynı durumun tekrar yaşanmaması konusunda önlemler almaya sevk etmiştir. Özellikle yaşanacak ikinci bir göç dalgasında yeni gelen göçmenlerin Türkiye'nin kendi Kürt nüfusunu daha da radikalleştireceği endişesi bu konuda tedbir almanın önemini daha da arttırmıştır¹⁵¹. Bunun yanı sıra Türkiye göç dalgasını önlerken bölgedeki halka insani yardım yapma misyonunu da yüklenmiştir¹⁵².

Nitekim Türkiye'de göçün Türkiye'de değil sınır ötesinde durdurulması için Kuzey Irak'a geçme iradesi oluşmuştur. Türkiye'ye yönelebilecek göç dalgasına karşı önlem almak ve güvenliği sağlamak üzere Kuzey Irak'a girecek olan TSK, hazırlıklarını büyük ölçüde tamamlamıştır¹⁵³. Her ne kadar başta Kuzey Irak'taki Kürt gruplar olmak üzere çeşitli kesimle Türkiye'nin Irak'a göçü önlemek için değil, savaşmak için gireceğini düşünse de, Türk askeri Irak'ta göçü önlemek için görev yapacaktı¹⁵⁴. Türkiye'nin göçe yönelik hassasiyeti ABD tarafından tama anlamıyla anlaşılmamış ve nitekim bu sorunun çözülmesi müzakerelerde bir takım sıkıntılara yol açmıştır.

¹⁵⁰Zaman, 04.03.2003, Guntay Şimşek "Tezkere Barışı Suya Düşürdü"

¹⁵¹Radikal,08.03.2003, Jason Goodwin, "Yeni Savaş Eski Yarayı Açtı"

¹⁵²Radikal, 09.03.2003, Talabani: Çatışma Çıkmaz ; Milliyet, 09.03.2003, Talabani: Türkiye Bize Güvence Verdi

¹⁵³Milliyet, 22.02.2003, Sınır Duvar Örüyoruz

¹⁵⁴Milliyet, 16.02.2003, Derya Sazak ve Yaşar Yakış, "Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış'a Beyaz Saray'da Verilen Mesaj: 18 Şubat Bizim İçin Çok Önemli"

5.3. Mart Tezkeresi Öncesi İki Ülke Arasında Varılan Askeri Mutabakat

İki taraf arasında yürütülen görüşmelerde çeşitli konularda görüş alışverişi yapılmış ve bu görüş alışverişi sonrası yapılan değerlendirmeler sonucu ABD ile Ocak 2003 sonunda şu esaslar üzerinde anlayış birliğine varılmıştır¹⁵⁵.

-Kuzey seçeneği çerçevesinde Türkiye'den Kuzey Irak'a geçecek ve Türkiye'de bulunacak ABD kuvvetleri;

*Üs liman ve tesislerde inşaat ve altyapı çalışmaları için gelecek ABD istikam personeli: 3.947

*Irak hareketına lojistik destek amacıyla Türk topraklarında konuşlandırılacak ABD kuvvetleri 37.742

Kara Kuvvetleri Personeli: 15.817

Hava Kuvvetleri Personeli:17.415

Deniz Kuvvetleri Personeli: 800

Özel Kuvvetler Personeli: 3.710

Kuzey Irak'a Geçecek ABD Muharip Unsurları: 23.874

-İskenderun ve Mersin limanlarına indirildikten sonra karayolu ve demiryolundan intikalle 12 ila 15 günde Kuzey Irak'a geçirilmesi öngörülen ABD kuvvetleri; üç takviyeli tugay ile muharebe destek hizmet unsurlarından oluşacaktır.

*Hava harekâtı çerçevesinde Türkiye'de konuşlanacak uçaklar ve Türk hava sahasının kullanılması:

-Muharip uçak ve helikopterler İncirlik, Diyarbakır, Batman ve Muş'ta konuşlanacaktır.

-Destek uçak ve helikopterler ile diğer uçaklar Çorlu, Afyon, Sabiha Gökçen ve Oğuzeli'nde konuşlanacaktır.

¹⁵⁵Deniz Bölükbaşı, **1 Mart Vakası Irak Tezkeresi ve Sonrası**, s.31- 32.

-Muharip destek uçakları ile diğer uçak ve helikopterlerin toplam sayısı 320'dir. (255 uçak, 65 helikopter)

-Doğu Akdeniz'deki iki ABD uçak gemisinde konuşlu 160 uçak Türk hava sahasını kullanarak hava harekâtına katılacaktır.

-Doğu Akdeniz'deki ABD savaş gemilerinden fırlatılacak Tomahawk füzeleri Türk hava sahasını kat ederek Irak'taki hedeflere yönlendirilecektir. Harekâtın sadece ilk gününde 145 füzenin atılması öngörülmüştür.

-Üçüncü ülkelerden kalkacak ABD B-52 ağır bombardıman uçakları, Türk hava sahası üzerinden hava taarruzuna katılacaktır.

ABD Irak harekâtı hazırlıklarında sona yaklaşmış, hatta ABD askerleri Körfez bölgesindeki harekât mevziilerine konuşlanmıştır. Amerikan savaş planında belirsizliğini koruyan tek unsur, Türkiye üzerinde açılacak Kuzey Cephesi seçeneği olmuştur. Bu durum ABD tarafından rahatsız edici bir konu olmuş ve bu doğrultuda Türkiye'den acil taleplerde bulunulmuştur. Irak harekâtı için Türkiye'ye gelecek Amerikan kuvvetlerinin kullanacağı liman, havaalanı, üs ve tesislerde inşa ve modernizasyon çalışmalarına acil olarak başlanması gerekliliği vurgulanmıştır. ABD'nin bu faaliyetlerini acilen gerçekleştirme zorunluluğunun bulunması, bu konuyu ayrı bir anlaşma olarak hükme bağlanmasını gerektirmiş ve gerekli görüşmeler yapılarak ortak bir metin üzerinde anlaşma sağlanmıştır.

Bu doğrultuda ABD istikam birliklerinin Türkiye'ye gelmesine izin verilmesi için Bakanlar Kurulu 5 Şubat 2003 tarihli bir tezkere ile TBMM'ye başvurmuş, TBMM'nin söz konusu tezkereyi 6 Şubat 2003'te kabul etmesinin ardından mutabakat muhtırası 8 Şubat 2003'te imzalanmış ve yürürlük süresi üç ay olarak öngörülen anlaşma 10 Şubat 2003'te yürürlüğe girmiştir¹⁵⁶.

Meclis Türkiye'deki askeri üs ve tesisler ile limanlarda, gerekli yenileştirme, geliştirme, inşaat ve modernizasyon çalışmaları ve altyapı faaliyetlerinde bulunmak üzere Amerikan askeri personelinin Türkiye'de üç ay süre ile bulunmasını kabul etmiştir.

¹⁵⁶ ABD'li Askeri ve Teknik Personelin Üç Ay Süreyle Türkiye'ye Gelmesine İlişkin İzin Tezkeresi, Bakanlar Kurulu Prensip Kararı 05.02.2003 (Tezkerenin tam metni için bkz http://www.belgenet.com/yasa/izin_050203.html)

Türkiye'ye gelecek Amerikan askeri personelinin sayısı 3.497 olarak öngörülmüş ve söz konusu birlikler 11 Şubat itibarıyla Türkiye'ye gelmeye başlamış ve 2015'i Türkiye'ye gelmiştir.

Türkiye'nin ABD'nin öncü birliklerinin gelmesine izin vermesi, ABD tarafından, saldırı öncesi kendilerine her türlü desteğin verileceği izlenimi yaratmıştır¹⁵⁷. Bütün bunların sonucu olarak da ABD Irak'a Türkiye üzerinden saldırı konusunda planlarını yapmış ve bu doğrultuda faaliyete geçmiştir. 1 Mart Tezkeresi'nin reddedilmesiyle ABD yeni bir plan yapmak ve uygulamak zorunda kalmıştır.

5.4. Müzakerelerdeki Hukuki ve Teknik Konular

Irak harekâtına ilişkin olarak iki ülke arasında yürütülen müzakereler sırasında vergi muafiyeti, yakıt fiyatına özel tüketim vergisi vb gibi birtakım konularda görüşülmüş ve söz konusu konularda birtakım anlaşmazlıklar yaşanmıştır. ABD'nin bu konularda ki bazı talepleri Türk yasa ve yönetmeliklerine uymamıştır. ABD'nin bu konudaki tavrı Türk yasalarını askıya alınması şeklinde olmuş, ancak ulusal menfaatlerin korunması zorunluluğu bu isteğin karşılanmasını engellemiştir.

5.4.1. Hukuki ve Adli Konular

Irak harekâtına katılmak amacıyla kuzey cephesinde görev yapacak ve bu nedenle Türkiye'ye gelecek Amerikan askerlerinin Türkiye'deki hukuki statüsü ve Türkiye'de işleyeceği suçlarda Türk mahkemelerinin yargı yetkisine tabi olup olmayacağı hususu müzakerelerde önemli bir sorun haline gelmiştir.

Türkiye açısından kendi topraklarında geçici bir süre konuşlanacak olan Amerikan askerlerinin mevcudiyeti ile faaliyetlerinin tabi olacağı ilkeler ve bunların hukuki statüsünün hukuki çerçevesini belirlemek özel bir önem arz etmiştir.

Türkiye açısından, kendi topraklarında görev yapacak olan Amerikan askerlerinin kuvvet kullanma hakları, görev sırasında ve görev dışında işlenecek suçlarda görevli olacak mahkeme, ortaya çıkabilecek maddi zararların nasıl tanzim edileceği gibi konularda somut hukuki düzenlemeler yapmak önemli bir zorunluluk olarak

¹⁵⁷Cemalettin Taşkıran, "Türkiye-ABD: Güven Bunalımından Yeni Bir İşbirliğine mi?," **Avrasya Dosyası**, Cilt 11, Sayı 2, (2005), s.s. 30-37. ; **Milliyet**, 18.03.2003, Hasan Cemal, "Savaşla Birlikte Tezkere Yine Kapıda!"

görülmüştür¹⁵⁸. Türkiye'nin bu tutumu karşısında ABD var olan NATO düzenlemeleri ile Türkiye ve ABD arasında yapılan mevcut konuya yönelik ikili anlaşmaların esas alınmasını istemiştir. Ancak yapılacak askeri müdahalenin NATO düzenlemeleri çerçevesinde yapılacak askeri müdahalelerle herhangi bir ilgisinin bulunmaması ve söz konusu ikili anlaşmaların Türkiye'nin menfaatlerini zedeleyici hükümler içermesi, Türkiye'nin farklı esaslar üzerinde durmasına neden olmuştur.

Sonuç itibariyle bu konuya yönelik olarak taraflar arasında şu hükümler üzerinde anlaşmaya varılmıştır¹⁵⁹:

-ABD askerlerinin Türk topraklarında kuvvet kullanma hakkı, meşru savunma amacıyla sınırlıdır. Bu durumlarda da askeri gereklilik, orantılılık ve gereksiz zarar vermeme ilkeleri esas alınacaktır.

-ABD askerleri Türk topraklarında resmi görev dışında karışacakları suçlar nedeniyle Türk mahkemesinde yargılanacaktır.

-Resmi görev sırasında işlenecek suçlarda ise, uluslar arası hukuk ve uygulamada kabul edilen askerin tabiiyetindeki ülkenin (ABD) mutlak yargı yetkisi esas alınmamış, yargı sürecine Türk makamlarının katılması sağlanmıştır.

-Türkiye Cumhuriyeti'nin yargı makamları, gönderen tarafın (ABD) askeri makamlarının ceza ve disiplin konusunda öncelikli yargı yetkisine sahip olacağı aşağıdaki haller istisna olmak üzere, tüm durumlarda öncelikli yargı yetkisine sahip olacaktır;

.ABD askeri ya da sivil personeli tarafından münhasıran ABD malına ve güvenliğine, askeri kuvveti veya sivil personeline mensup diğer bir kişiye ya da makama karşı işlenen suçlar.

.ABD askeri veya sivil personeli tarafından resmi görevin icrasında ve sırasında herhangi bir eylem ya da ihmal nedeniyle işlenen suçlar.

Eğer olaya ilişkin koşullar suçun görevin ifası sırasında işlenip işlenmediği konusunda makul şüpheyi haklı kılarırsa, öncelikli olarak sorun anlaşmaya varmak üzere iyi niyetle çözülecektir.

¹⁵⁸Milliyet, 08.02.2003, Kuzey Irak'a 80 Bin Türk Askeri Girecek

¹⁵⁹Deniz Bölükbaşı, **1 Mart Vakası Irak Tezkeresi ve Sonrası**, s.s. 54- 55.

Bu kapsamda Türk tarafının makul gerekçeleri bulunması halinde, ABD eylem ve ihmalin resmi görevin ifası sırasında yapıldığına ilişkin olarak belgeye dayanan açık kanıtlar sunacaktır.

Görev belgesinin kabule şayan bulunması halinde, görev belgesi sanığa karşı başlatılan işlemlerle birlikte, sanığın Türk mahkemeleri tarafından yargılanması için hazır bulunabilmesini etkilemeksizin askıya alınacaktır. Bu görüşmelerin görev belgesinin kabulü ya da ABD tarafından görev belgesinin geri çekilmesi gibi sonuçları, suçun işlenmiş olduğu yerdeki savcılığa gerekli işlemlerin yapılmasını teminen iletilecektir.

Öncelikli yargı yetkisine sahip olan taraf yargılama yapmaya karar verirse, bu durumu diğer tarafa şartlar uygun olur olmaz bildirecektir. Öncelikli yargı yetkisine sahip olan taraf diğer tarafın makamları bakımından yargılama yetkisinden feragat edilmesinin özel önem arz ettiği durumlarda, ilgili feragat taleplerini uygun şekilde göz önünde bulunduracaktır.

Bu Hukuki-Adli Konular Eki'nde hiçbir hüküm gönderen tarafın askeri makamlarının Türk Silahlı Kuvvetleri ya da Türk vatandaşları üzerinde yargı yetkisini kullanabileceği şeklinde anlaşılmayacaktır.

-Kabul eden taraf (Türkiye), ulusal unsurları tarafından neden olunanlar dışında kayıp ve hasarlarla ilgili olarak, hiçbir yasal, ekonomik ya da mali yükümlülük üstlenmeyecektir.

Bu meyanda gönderen taraf (ABD) kuvvetlerinin Türkiye'deki, faaliyetleri hiçbir şekilde Türkiye için mali ve ekonomik yük oluşturmayacaktır.

Gönderen taraf bu mutabakat muhtırası kapsamında ortaya çıkan tüm tazminat taleplerinden ulusal hukukuna göre sorumlu olacaktır.

Sonuç itibariyle mutabakat muhtırasında, Türk yasa ve düzenlemesinin üstünlüğü sağlanmıştır.

5.4.2. Müzakerelerdeki Teknik Konular

5.4.2.1. Yaka Kimlik Kartı Sorunu

Müzakereler sırasında iki taraf arasında Türkiye' gelecek Amerikan askerlerinin yaka kimlik kartı taşıyıp taşımayacağı hususu da tartışma konusu olmuştur¹⁶⁰. Yapılan görüşmelerde Amerikan askerlerinin yaka kimlik kartı taşınması gerektiği konusunda anlayış birliğine varılmış ancak bu kartların masraflarının hangi ülke tarafından karşılanacağı tartışma yaratmıştır. Sonuç itibarıyla yaka kimlik kartlarının masraflarının ABD tarafından karşılanması ve bu kartların Türkiye tarafından hazırlanması noktasında anlaşılmıştır.

5.4.2.2. Vergi Muafiyeti ve Yakıt Ücreti Sorunu

Geçmişte, Türkiye ve ABD arasında vergi muafiyetliği konusunun da çeşitli ikili anlaşmalar yapılmıştır. Özellikle savunma amaçlı yatırımlar çerçevesinde yapılan anlaşmalar, müzakereler esnasında ABD'nin elini kuvvetlendirmiştir. Bu ikili anlaşmaların yanı sıra Türkiye'nin NATO'ya üyeliği sonrasında yüklendiği sorumluluklar karşısına çıkmıştır.

Müzakereler sırasında ABD 1954 yılında iki ülke arasında imzalanan vergi muafiyeti anlaşmasının uygulanmasını istemiş ve bu konuda ısrarlı bir tutum sergilemiştir. Türk müzakere heyeti, sadece ABD hükümetince yapılacak, ABD askerlerinin kişisel harcamalarını kapsamayacak ve sadece söz konusu mutabakat muhtırası için geçerli olacak, benzer durumlara emsal oluşturmayacak şekilde 1954 Anlaşması'nın uygulanmasını kabul etmiş, ancak 1954 Anlaşmasından çok daha sonra getirilmiş ve bu anlaşmanın içerisinde yer almayan ÖTV konusunda, söz konusu anlaşma temel alınmamış ve ABD'den ÖTV alınması mutabakat muhtırasına girmiştir.

Vergi muafiyeti konusunda ABD'nin diğer bir talebi de akaryakıt konusunda yaşanmıştır. ABD Irak harekâtı boyunca, akaryakıt ihtiyacını Türkiye'den karşılamak istemiş ve bu nedenle talep edeceği akaryakıtı Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ödediği fiyatın daha da altında almak istemiştir. Türk heyeti bu durumda Türk ekonomisinin

---

¹⁶⁰Milliyet, 08.02.2003, Kuzey Irak'a 80 Bin Türk Askeri Girecek

zarar göreceğini ifade etmiştir. Sonuç itibarıyla ABD'ye Türk Silahlı Kuvvetleri'nin aldığı fiyattan akaryakıt sağlanması konusunda anlaşmaya varılmıştır.

5.4.3. Siyasi Belge ve Ekonomik Yardım Paketi

Geçmişten günümüze ABD ve Türkiye arasında çeşitli boyutlarda yapılan işbirlikleri, kendisini Irak savaşında da göstermiştir. ABD'nin Irak savaşında Türk topraklarından yararlanma talebi ve bu talebin Türkiye tarafından kabul edilebilir görülmesi, iki ülkeyi bu konuyla ilgili olarak birtakım hukuki düzenlemeler yapmaya sevk etmiştir.

1 Mart sürecinde genel olarak askeri müzakereler üzerinde durulmuş, ancak yapılacak işbirliğinde gerek siyasi gerekse ekonomik konular bütün olarak ele alınmış ve hukuki bir zemine oturtulmuştur. Taraflar arasında anlaşma sağlanan söz konusu mutabakat muhtırasında yer alan siyasi belgede Irak'a ilişkin siyasi ve ekonomik alanlarda gelecekte yapılacak çalışmalar hususunda yakın işbirliği, eşgüdüm, danışma ve icra ilkeleri ile ABD'nin Türkiye'ye sağlayacağı destek ve işbirliği hususları vurgulanmıştır.

5.4.3.1. Siyasi Belge

Siyasi belge genel itibarıyla Türkiye'nin Irak'a ilişkin 'Kırmızı Çizgilerini' ortaya koyan bir özelliğe sahiptir. Bu belge ABD ile Türkiye'nin Irak'ın geleceğine yönelik düşünce ve isteklerini ortaya koymak ve savaş sonrası iki ülkenin Irak'ın geleceğine yönelik olarak atacakları adımların esaslarını belirlemektedir.

İşte siyasi belge ile Türkiye ABD karşısında Kırmızı Çizgilerini dile getirmek ve güvence altına almak açısından önem arz etmekteydi. Nitekim siyasi belgede şu ilkeler yer almaktadır¹⁶¹:

Türkiye ve ABD arasındaki işbirliğine şu ilke ve amaçlar yön verecektir;

-Irak'ın bağımsızlığı, egemenliği, toprak bütünlüğü ve ulusal birliği korunmalıdır.

-Irak'ın doğal kaynakları bir bütün olarak Irak ulusuna ait olup, bu nitelikleri itibarıyla Irak nüfusunun tümünün refahı için kullanılmalıdır.

¹⁶¹Deniz Bölükbaşı, **1 Mart Vakası Irak Tezkeresi ve Sonrası**, s.65- 66.

-Özgür ve adil seçimler, hukukun üstünlüğüne saygı, yasa karşısında eşitlik, insan haklarına saygı dahil, uluslar arası standartları karşılayan, tam temsili sağlayan bir yönetim oluşturulması yönünde Irak halkına yardımcı olunmalıdır.

-Irak'ın müstakbel siyasi sistemi ve anayasası, ulusal birliğin güçlendirilmesine yardımcı olmak amacıyla Irak halkının tümünün tam katılımı ve hür rızasıyla belirlenmelidir. Bu birlik anlayışı aynı zamanda Irak'ın tümüne yansıtılmalıdır, zira Irak'ın tüm şehirleri (Musul ve Kerkük özel atfı) ve bütünü herhangi bir gruba değil, tüm Irak ulusuna aittir ve böylede kalacaktır.

-İrk, etnik köken, dil, cinsiyet ve dini inanç temelinde ayırım ortadan kaldırılmalı; Irak'ın kurucu tüm halkı olan Araplar, Kürtler ve Türkmenler ve bunların yanı sıra Süryaniler, Keldaniler ile diğerlerinin hak ve özgürlükleri korunmalıdır.

-Irak halkının tümünü temsil eden demokratik bir yönetime geçiş, mümkün olan en hızlı şekilde gerçekleştirilmelidir.

-Irak'ta diğer tüm silahlı unsurlara (Peşmerge güçleri kastedilmektedir) ihtiyacı ortadan kaldıracak şekilde, reforma tabi tutulmuş, birleşik komuta altında, yeni merkezi otoriteye karşı sorumlu bir ulusal ordu oluşturulmalıdır.

-PKK-KADEK, Ensar-ül İslam ve Halkın Mücahitleri terör örgütleri başta olmak üzere, Irak içinde mevcut olan ve Irak'tan kaynaklanan terörizm ve teröre destek bertaraf edilmeli; teröristlerin kurtarılmış bölge oluşturma ve silah temin imkânına kavuşmaları önlenmelidir.

-Bölgedeki terörist unsurların bir insani krizi istismar edilmelerine izin verilmemelidir.

-Sivillerin can ve mallarının korunması, sivil halkın yerinden edilmesinin önlenmesi için azami önem gösterilmelidir. Yinede kitlesel nüfus hareketleri meydana geldiği takdirde, yerinden edilmiş kişiler yaşadıkları yerlere mümkün olan en yakın bölgelerde barındırılmalıdır.

-Acil yardım için gerekli tüm önlemler alınmalıdır.

-Genel ilke, insani duruma en kısa zamanda istikrar kazandırılması ve yerinden edilmiş kişilerin askeri hareket sırasında terk ettikleri bölgelere geri dönmelerini sağlayacak şartların oluşturulmasıdır.

-Kültürel varlığın korunmasına azami önem gösterilmelidir.

5.4.3.2. Ekonomik Yardım Paketi

ABD’li yetkililer Irak müdahalesinin maliyeti ile ilgili olarak çeşitli senaryolar üzerinde durmuşlardır. Savaşın altı hafta sürmesi durumunda, doğrudan askeri harcamalar için 50 milyar dolar, işgal ve barış harcamaları için 75 milyar dolar, yeniden inşa ve ülke yaratmak için 30 milyar dolar, insani yardım için 1 milyar dolar, toplam 156 milyar dolarlık bir maliyetin ortaya çıkacağını öngörmüşler, ancak savaş süresinin sekiz haftanın üzerine çıkması durumunda askeri harcamalar için 140 milyar dolar, işgal ve barış harcamaları 500 milyar dolar, yeniden inşa ve ülke yaratmak için 105 milyar dolar, insani yardım 10 milyar dolar, toplam 775 milyar dolarlık bir maliyetin ortaya çıkabileceğini tahmin etmişlerdir¹⁶².

Mevcut bütçe açığı ve savaşın maliyetinin çok yüksek olması ABD’nin harcama kalemlerinden tasarruf etmesini gerekli kılmış ve bu durum müzakerelere yansımıştır.

Türkiye ekonomisi uzun yıllardır kırılgan bir yapı içerisindeydi. Devletin dış borçları oldukça yüksekti ve ekonomi spekülatif haberlere karşı oldukça duyarlıydı. Irak harekâtına ilişkin yapılan müzakere sürecinde, Türk basını ekonominin hassas yapısına dikkat çekmekteydi. Türk ekonomisinin bu yapısının müzakerelere etki edebileceği ve Türkiye’nin elini zayıflatabileceği hususunda haklı bir endişe duyulmaktaydı. Nitekim birtakım yetkililer Türkiye’nin ekonomik açıdan çaresiz olduğu, Amerika’ya tepki gösterilirse bunun bedelinin ekonomik olarak ödeneceği şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardır¹⁶³. Hatta Türkiye ekonomisinin bir günde çökeceği iddiaları bile ortaya atılmıştır¹⁶⁴.

Söz konusu dönemde Türk girişimcisinin Irak’ta milyar dolarlarla ifade edilen yatırımları bulunmaktaydı. Ayrıca savaş sırasında Türkiye ile Irak arasında ticareti sağlayan gümrük kapılarının kapanması söz konusuydu¹⁶⁵. Bunun yanı sıra savaş iki ülke arasında ticareti durduracaktı. Nitekim savaş Türkiye ekonomisine ağır bir darbe

¹⁶² **Cumhuriyet**, 02.03.2003, Türkiye Ekonomisi Biter

¹⁶³ **Radikal**, 03.03.2003, Hasan Bülent Kahraman, “Yanlış Hesap Bağdat’tan Dönüyor”

¹⁶⁴ **Milliyet**, 04.03.2003, Fikret Bila, “ABD Sinyal Bekliyor”

¹⁶⁵ **Milliyet**, 01.03.2003, Irak: Türkiye Pişman Olacak

vuracaktı. Türkiye ekonomisinin mevcut durumu karşısında Türk yetkililer ABD'den ekonomik alanda güvence talep etmişlerdir¹⁶⁶.

Türkiye savaşın iktisadi zararlarını ABD'nin karşılamasını beklemiştir. Ayrıca Türk ekonomisinin ve sanayi yatırımlarının hızlı bir şekilde gelişmesi amacıyla ABD'den çeşitli konularda destek istenmiş ve bu konuda adımlar atılması talep edilmiştir.

ABD, savaş süresince oluşacak zararı tanzim etmek amacıyla Türkiye'ye bir ekonomik yardım paketi sunmuştur.

Türkiye hükümeti, ABD ile para pazarlığı 92 milyar dolarla başlamış; sonuçta, ikisi askeri olmak üzere altı milyar dolar bağış ya da bunun dört milyarının 6 ya da 8 katı yani 24-32 milyar dolar uygun koşullu kredi verilmesi üzerinde mutabık kalmıştır¹⁶⁷.

ABD bu yardımları yaparken, IMF şartlarının yerine getirilmesi ve ABD ile tam bir işbirliği içerisinde olma koşullarını da ileriye sürmeyi ihmal etmemiştir¹⁶⁸.

5.5. TBMM'de 1 Mart Oturumu

1 Mart Tezkeresi'ne gelen süreç içerisinde, tezkerenin TBMM'den geçmemesi durumunda Türkiye'nin ne tür risklerle karşılaşabileceği konusu oldukça yoğun olarak tartışılmıştır. Türkiye ve ABD arasında uzun yıllardır devam eden müttefiklik ilişkisinin zarar görebilme ihtimali, Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurması olasılığı, PKK ve göç sorunu, ekonominin geleceği gibi hususlarda büyük rahatsızlıklar duyulmuştur¹⁶⁹. Diğer yandan savaşın uluslar arası meşruiyet temeline dayanmaması, Irak'ta Türk askerini bekleyen risklerin varlığı, komu oyu ve basının savaş karşıtlığı, ABD'nin Türk topraklarında uzun süre çıkartılamayarak işgalci güç olacağı, ABD'nin verdiği sözlerde durmayacağı ve ekonominin çok büyük zarar göreceği endişeleri gibi nedenler sorunun değişik açılardan düşünülmesini zorunlu kılmıştır¹⁷⁰.

¹⁶⁶ **Cumhuriyet**, 18.02.2003, Cüneyt Akçayürek, "Elle Gelen Düğün Bayram"

¹⁶⁷ **Cumhuriyet**, 03.03.2003, Yakup Kepenek, "Savaş ve Barış"

¹⁶⁸ **Milliyet**, 01.03.2003, Fikret Bila, "Ankara'nın İki Kuşkusunu"

¹⁶⁹ **Milliyet**, 01.03.2003, Hasan Cemal, "Tezkere TBMM'de: Hayır mı, Evet mi?"; **Zaman**, 01.03.2003, Abdulhamit Bilici, "Risklerden Risk Beğenme Günü"

¹⁷⁰ **Cumhuriyet**, 01.03.2003, Şükrü Sina Gürel "Vesika"; **Cumhuriyet**, 01.03.2003, Muzaffer İlhan Erdost, "Tezkere ve Harita"

ABD açısından kuzey cephesinin açılması çok büyük faydalar sağlayacaktı. Uzmanların verdiği somut bilgilere göre, kuzey cephesi açılacak olursa Amerika'nın insan zayıyatı % 11, açılmayacak olursa % 38 olacak, kuzey cephesinin açılması durumunda ABD'nin bu savaş için harcayacağı kaynak 99 milyar dolar, sadece güney'den girecek olursa duruma göre harcayacağı kaynak 1,5 trilyon dolar olacaktır¹⁷¹. Askeri sonuç almak bakımından da ABD kuzey cephesinin savaşın süresini olabildiğince kısaltacağını düşünmekteydi. Nitekim ABD yetkilileri kuzey cephesinin Türkiye üzerinden açılmaması halinde, savaşın başlamasının gecikmeyeceğini, ancak süresinin uzayacağını çeşitli fırsatlarda dile getirmişlerdir¹⁷². Yani ABD kuzey cephesinin açılmasını oldukça önemsemiştir.

Irak tezkeresi TBMM'de 1 Mart 2003 günü görüşülmüştür. Oylama gizli oturumda elektronik olarak yapılmış, oylamaya 553 milletvekili katılmış ve 264 kabul, 250 ret, 19 çekimser oy kullanılmıştır¹⁷³. Anayasa ve içtüzüğün öngördüğü çoğunluk sağlanamadığından 1 Mart tezkeresi reddedilmiştir.

5.6. 1 Mart Sonrası Durum ve Türkiye'nin Irak'a Girme Çabaları

1 Mart Tezkeresi'nin TBMM tarafından reddedilmesi, hem Türkiye hem de ABD açısından çok büyük bir şaşkınlıkla karşılanmıştır.

Yaşanan ilk şokun ardından ABD, Türk hava sahasının ve Türkiye'deki üs ve havaalanlarının Irak harekâtı amaçlı olarak kullanılmasının zorunluluğunu ısrarla vurgulamış ve bu konuda Türk yetkililerden izin verilmesi talebinde bulunmuştur. Buna karşın ABD Türk ordusunun ulusal menfaatleri doğrultusunda Kuzey Irak'ta bulunma zorunluluğunu kabul etmemiş ve TSK'nın Irak'a yönelik olarak gerçekleştirebileceği tek taraflı müdahaleye karşı sert bir tutum sergilemiştir¹⁷⁴. ABD gibi bölgedeki Kürtler de müzakere sürecinin başlangıcında olduğu gibi¹⁷⁵, tezkerenin reddi sonrası da Türkiye'nin tek taraflı müdahalesine karşı çıkmışlardır.

¹⁷¹Zaman, 01.03.2003, Ali Bulaç, "Bugün Karar Günü"

¹⁷²Milliyet, 05.03.2003, Yasemin Çongar, "ABD Çok Uzatmayacak"

¹⁷³Tayyar Arı, "Türk Amerikan İlişkileri: Sistemdeki Değişim Sorunu mu?," **Uluslar arası Hukuk ve Politika Dergisi**, Cilt 4, Sayı 13, (2008) s.s. 17- 35

¹⁷⁴Milliyet, 08.03.2003, ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Grossman: Türkiye K. Irak'a yalnız Girmemeli

¹⁷⁵Milliyet, 07.02.2003, Türk Askeri Kürt Muhafızları Bölüğü

Öyle ki tezkere öncesinde TSK Kuzey Irak'a geçmek için tüm hazırlıklarını tamamlamıştır. Türkiye'nin ulusal çıkarlarını korumak adına bölgeye müdahalesi 1 Mart Tezkeresi'nin reddi sonucu mümkün olmamıştır.

Tezkerenin reddinin, gerek ikili ilişkilerde meydana getirdiği olumsuz hava gerekse Irak'a yönelik olarak yürütülecek politikaların yerine getirilmesi olanağının zayıflaması, Türk hükümetini yeni çözüm arayışları bulma çabasına sevk etmiştir. Nitekim Türk karar alıcıları 1 Mart Tezkeresi'nin reddedilmesinin sürecin sona erdiği anlamına gelmediği şeklinde ifadelerde bulunmuşlar¹⁷⁶ ve ABD'yi bu konuda rahatlatmaya çalışmışlardır. 1 Mart Tezkeresi'nin reddi sonrası ABD ikinci bir tezkerenin hemen gündeme alınması konusunda bir talepte bulunmuş, ancak böyle bir durumun önemli siyasi riskleri beraberinde getireceği bu nedenle yeni bir tezkere yeni bir değerlendirme süreci gerektiği ve sürecin başlamış olduğu Amerikan tarafına bildirilmiştir¹⁷⁷. Yeni bir tezkere için iç ve dış koşulların olgunlaşmasını beklemiştir. Dolayısıyla Amerikalılara yani bir tezkere için acele edilmemesi gerektiği dolaylı yollardan ima edilmiştir. ABD Türkiye ile yakın çalışma içinde olmak umudu içerisinde olduklarını, bunun için geçerli sebepler bulunduğunu vurgulamış¹⁷⁸, sürecin kısa olması gerektiğini Türk tarafına bildirmiştir¹⁷⁹.

Tezkerenin reddi sonra iki ülke arasında gerilen ilişkilerin ikinci tezkerenin reddiyle dönülmesi zor bir sürece girmesi ve bundan daha ziyade ikinci tezkerenin kabul edilmemesinin Türkiye üzerindeki askeri, siyasi, ekonomik etkisi yeni tezkere hususunda Türkiye'nin daha yumuşak bir tavır sergilemesine neden olmuştur¹⁸⁰. Nitekim, Türkiye ABD ile "stratejik ortaklık" çerçevesinde iletişim kanallarını açık tutmak¹⁸¹ ve bu bağlamda özellikle Kuzey Irak ile ilgili görüşmeleri sürdürmek ve yeni bir işbirliği zemini oluşturarak ulusal çıkarlarını korumaya çalışmıştır. İkinci tezkere Türkiye'nin kendi güvenliği ve Irak'ın toprak bütünlüğü için gelişmelere seyirci

¹⁷⁶ **Radikal**, 01.03.2003, ABD'ye Güvence

¹⁷⁷ **Milliyet**, 03.03.2003, Rahatlatan Sözler: İkinci Tezkere İçin İkna Telefonu

¹⁷⁸ **Radikal** 05.03.2003, ABD'yle Diyalog Isınıyor

¹⁷⁹ **Radikal**, 03.03.2003, Amerika Beklemeye Razi ; **Milliyet** 05.03.2003, Bush: Bekliyoruz: Cesaretinizi Kutluyor, Kararınızı Bekliyorum ; **Milliyet**, 09.03.2003, Bush: Tezkerayı Pazartesi Çıkarın... Erdoğan: Yetişmez

¹⁸⁰ **Milliyet**, 04.03.2003, Sami Kohen, "Bekleme Süreci"

¹⁸¹ **Radikal**, 10.03.2003, Pearson'a Söz Yok

kalmayacağı ve bu doğrultuda ABD ile birlikte hareket etme politikasını ortaya koymaktaydı¹⁸².

İkinci tezkere ile ilgili, iki taraf arasında yapılan diplomatik görüşmeler tamamen gizlilik içerisinde yürütülmüştür. Nitekim ABD büyük elçiliği medyaya kapılarını kapatmış, Genelkurmay Başkanlığı, İskenderun Limanı'na her gün yeni yük boşaltan ve bunları hızla Irak sınırına sevk eden Amerikan birliklerinin faaliyetinin bütünüyle üs modernizasyonu konusundaki birinci tezkerenin kapsamında yürüdüğünü açıklamış, Türk yetkililer müzakerelerin olmadığı yönünde açıklamalar yapmıştır¹⁸³. Dolayısıyla gösterilen bu tutumla birinci tezkerenin reddinde rol oynayan faktörlerin önüne geçilmeye çalışılmıştır. İkinci tezkerenin TBMM'den geçmesi amacıyla taraflar çeşitli önlemler alsa da gerek meclis içinden gerekse meclis dışından ikinci tezkerenin aleyhinde birçok şey söylenmiştir. Öyle ki 6 Şubat'ta kabul edilen tezkereden bir gün sonra 8 Şubat'ta Amerikalılarla imzalanan, gizli bir belgenin varlığı bile ortaya atılmıştır¹⁸⁴. Hatta devletin zirvesinde yer alan bir takım bürokratlar ikinci tezkerenin meclisten geçmemesine rağmen Amerikan askeri araç gereç ve teçhizatının Türk toprakları üzerinden Irak'a geçirildiği iddiasında bulunmuşlardır¹⁸⁵. Dolayısıyla bir takım çevreler yeni tezkereye karşı olumsuz tutum sergilemeye devam etmişlerdir. Ancak savaşın her an başlama ihtimalinin bulunması ve ABD'nin bu yönde sinyaller vermesi acilen bir karar alınmasını zorunlu kılmıştır¹⁸⁶.

Sonuç itibariyle iki ülke arasında TBMM'ce reddedilen tezkerenin özü bozulmadan küçük bir paket üzerinde anlaşma sağlanmıştır. Bu paket temel itibariyle ABD'ye Türk hava sahasının açılması ve TSK'nın Kuzey Irak'ta sınırlı bir mevcudiyetini kapsamaktaydı.

İkinci tezkerenin şekillenmesi sonrasında iki tarafta da yeni tezkerenin meclisten geçmemesi endişesine kapılmışlardır. Türk tarafı yeni tezkerenin meclisten geçmemesi durumunda Türk Amerikan ilişkilerinin geleceği ve Irak'ın geleceği konusunda

¹⁸²**Zaman**, 05.03.2003, Mustafa Ünal, "Yeni Tezkere Hazırlıkları Başladı"; **Milliyet**, 05.03.2003, Seyirci Kalmayız

¹⁸³**Radikal**, 08.03.2003, Murat Yetkin, "Ankara'da Birşeyler Dönüyor Ama..."

¹⁸⁴**Cumhuriyet**, 13.03.2003, Cüneyt Akçayürek, "Meclis'ten Gizlenen Belge", **Cumhuriyet**, 14.03.2003, Cüneyt Akçayürek, "Parlak Politikanın Açmazları!"

¹⁸⁵**Cumhuriyet**, 09.03.2003, Muhalefete Çağrı: Arınç'tan Gensoru Çağrısı; **Zaman**, 15.03.2003, Şahin Alpay, "TBMM'ye Sesleniş"

¹⁸⁶**Milliyet**, 18.03.2003, Pearson Dışişleri'ne Sarı Zarf Getirdi; **Milliyet**, 18.03.2003, Hasan Cemal, "Savaşla Birlikte Tezkere Yine Kapıda"

Türkiye'nin tamamen etkisiz kalmasından endişe ederken, ABD tarafı tezkerenin reddinin savaşın geleceğini olumsuz etkilemesinden kuşku duymuştur.

Her iki tarafta da büyük bir rahatsızlığa sebep olan bu endişeler neticesinde Türkiye ABD'den, Kürt devletine karşı olduğunu net bir şekilde dünya kamuoyuna açıklanması, Türkiye'yi küçük düşürücü, rest içerikli veya tehdit edici açıklamalara son verilmesi, ekonomik destek konusunda iyi niyetli adımlar atılması gibi ikinci tezkerenin geçirilmesini kolaylaştıracak bazı isteklerde bulunmuştur¹⁸⁷. Ayrıca ABD, tezkerenin geçmesini garantilemek için iktidar partisi milletvekilleri ile yakın diyalog halinde olmaya çalışmış ve bu doğrultuda faaliyet göstermiştir. Bu amaçla ABD Ankara büyükelçisi milletvekillerine yemek vermiş ve ABD Büyükelçiliği Siyasi İşler Müsteşarı John Kunstadter NATO Parlamenter Asamblesi Başkanı AKP Kırıkkale Milletvekili Vahit Erdem'i ziyaret etmiştir¹⁸⁸. Hatta ABD, Türkiye'nin ekonomik kaygılarını giderme yönünde birtakım adımlar atmıştır. ABD ikinci tezkerenin geçmesi durumunda Türkiye'ye yönelik ekonomik yardım paketinin kongreden kesinlikle geçeceğini Türk yetkililere bildirmiştir¹⁸⁹.

İkinci tezkere öncesi Siirt'te yapılan seçimler sonrası başbakanlık koltuğuna Recep Tayyip Erdoğan oturmuştur. Yeni başbakan görevini devralırken Türk Amerikan ilişkilerinin geleceğini belirleyecek olan tezkere görevini de devralmıştır¹⁹⁰. Türk Hükümeti'nde ki bu değişiklik ABD'yi daha da ümitlendirmiştir.

ABD savaş hazırlıklarını tamamlamış Türkiye'den tezkereye yönelik olarak çıkacak kararı beklemeye başlamıştır. Nitekim Washington yönetimi zamanın daralmakta olduğunu, ABD'nin kararını verdiğini ve sabrının kalmadığını Türkiye'nin kararını olumlu ya da olumsuz olarak vermesi gerektiğini Türk yetkililere bildirmiştir¹⁹¹. Artan Amerikan baskısı ve Türkiye'nin bu konuda kendisini sorumlu

¹⁸⁷ **Radikal**, 06.03.2003, Hükümetin Kulağı Beyaz Sarayda ; **Milliyet**, 10.03.2003, ABD'nin de Atması Gereken Adımlar Var ; **Milliyet**, 15.03.2003, Taha Akyol, "Amerika Bize Yardım Etmeli"

¹⁸⁸ **Radikal**, 11.03.2003, Meclise ABD Markajı ; **Milliyet**, 11.03.2003, Melih Aşık "Afiyet Olsun Beyler" **Milliyet**, 07.03.2003, Retçiye Yakın Markaj

¹⁸⁹ **Milliyet**, 08.03.2003, Yardım Paketi İçin Kongre Garantisi ; **Milliyet**, 08.03.2003, Kredi Garantisi Yerine Parayı Kasadan Verelim ; **Radikal**, 15.03.2003, ABD: Yardım Paketi Yok

¹⁹⁰ **Milliyet**, 14.03.2003, Fikret BİLA, "Aşağısı Sakal, Yukarısı Bıyık"

¹⁹¹ **Radikal**, 14.03.2003, ABD'ye Havadan Geçit Yok: Erdoğan'dan ABD'ye Ret ; **Milliyet**, 14.03.2003, Hemen, Hemen, Hemen, Hemen: Bush:Zaman Kalmadı. Erdoğan: Önce Kabine ; **Milliyet**, 18.03.2003, Jet Tezkere ; **Radikal**, 18.03.2003, Powell: Dört Gününüz Var

hissetmesi bu konuda mümkün olduğunca hızlı bir şekilde karar alınmasını zorunlu kılmıştır.

Türkiye ile ABD arasında ikinci tezkereye yönelik pazarlıklarda üç ayrı seçenek üzerinde durulmuştur. Sadece hava sahasının kullanılması, hava sahası ve üslerin kullanılması, hava sahası ve üslerin kullanımı ile ABD askerinin konuşlandırılması seçeneklerinden birisinin meclise gönderilmesi konusunda Türk Hükümeti karar vermek durumunda kalmıştır¹⁹². Üç tezkere seçeneğinde de Türk askerinin sınır dışına gönderilmesine ilişkin madde yer almıştır. ABD yetkilileri Türkiye'nin ABD ile tam bir işbirliği halinde olması gerektiğini, bu durumda her şeyin iki taraf için kolay olacağını, Türkiye'nin ABD yardımlarından tam anlamıyla yararlanmasının bu koşula bağlı olduğunu açıkça ifade ederek üçüncü seçeneğin meclise gönderilmesini ima etmişlerdir¹⁹³. Ancak hükümet, Meclise ilk seçeneğin gönderilmesi hususunda bir tutum sergilemiştir.

Bu doğrultuda Türk hükümeti, ikinci tezkereyi 19 Mart 2003 günü TBMM'ye sevk etmiş, Meclis ertesi gün 763 sayılı kararla Türk Hava Sahasının savaş amacıyla ABD'ye ve müttefik kuvvetlere açılmasına ve Türk birliklerinin Kuzey Irak'a girmesine izin vermiştir¹⁹⁴. Nitekim ABD 22 Mart itibariyle Türkiye'nin kontrolü altında hava sahasını kullanmaya başlamıştır¹⁹⁵.

Türk hava sahası ABD açısından büyük bir öneme sahipti. Birçok Avrupa ülkesi ABD'ye hava sahasını açmıştı. Türk hava sahası ise Irak öncesi en son noktaydı ve kullanılması zorunluydu. Bu durum ABD'nin hassasiyet göstermesine neden olmaktaydı. Nihayetinde Türk Hava Sahası ABD tarafından, hem hava taarruzu hem de askeri birlik ve teçhizat taşınması amacıyla kullanılmıştır.

Kabul edilen tezkerenin diğer yönünü oluşturan TSK'nın Kuzey Irak'a girmesi konusunda kabul edilen ikinci tezkere yeni bir sonuç doğurmuştur. Türkiye'nin kabul ettiği tezkerede ABD'nin, taleplerini sadece hava koridorunun açılmasıyla sınırlamasının ardından şubatta imzaya hazır hale getirilen ve Türkiye ile ABD'nin

---

¹⁹² **Radikal**, 19.03.2003, Ankara'da Tezkere Sıkıntısı: Tezkere İçin Zorlu Gece

¹⁹³ **Milliyet**, 19.03.2003, Tam Tezkere olmazsa Parada Gelmez

¹⁹⁴ Yabancı Ülkelere Asker Gönderilmesi ve Türk Hava Sahasının Yabancı Kuvvetlerin Hava Unsurlarına Açılması Konusundaki İzin Tezkeresi, Karar No: 763, 19 03.2003 (Tezkerenin tam metni için bkz. (http://www.belgenet.com/yasa/izin_190303.html))

¹⁹⁵ **Milliyet**, 23.03.2003, Koridorda Uçuş Kontrolümüzde

Kuzey Irak'ta askeri işbirliğinin esaslarını belirleyen askeri mutabakat muhtırası da geçerliliğini kaybetmiştir¹⁹⁶. Dolayısıyla Türkiye'nin Irak'a girebilmesi ABD ile yapılacak sözlü mutabakata bağlanmıştır. Kısacası Türkiye'nin, ABD'nin izni olmadan Irak'a girebilmesinin önü kesilmiştir.

Oysa Irak konusunda Türkiye'nin haklı endişeleri vardı. Öncelikle Türkiye sınırına doğru çok hızlı bir şekilde göç başlamıştı. Türkiye'nin acilen bu konuda hareket etmesi gerekmiş ve bu doğrultuda ABD ile ilgili görüşmeler yapılmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Irak'ta asker bulundurması için sözlü bir anlaşmaya varılmıştır. Ancak bölgedeki birliklerin harekât unsurları için yeni bir mutabakata ihtiyaç duyulmuştur. ABD bu konuda mutabık kalınsa da Türk askerinin bölgede Kürt gruplarla çatışması ya da Amerikan askerleriyle karşı karşıya gelmesi riski ortaya çıkması¹⁹⁷ taraflar arasında endişeye neden olmuştur. Bazı ABD'li generaller koalisyon askerleri dışında hiçbir askerin Irak'ta bulunmaması gerektiği konusunda görüş bildirmeleri sonrası, ABD Türk askerinin bölgede bulunmasına sıcak bakmamıştır¹⁹⁸. Özellikle Türk askerinin bölgede provakasyonlara hedef olabileceği şiddetle vurgulanmıştır¹⁹⁹.

Buna karşılık Türkiye Kuzey Irak'ta başta göç ve insani yardım olmak üzere terörle mücadele kapsamında bulunmak istediğini ısrarlı bir şekilde vurgulamış ve bu konuda ABD'nin üzerine düşeni yapması gerektiğini savunmuştur. ABD'nin isteksiz tutumunu değiştirmemesi sonrası Türk hava sahasının Amerikan uçaklarına kapatılabileceği vurgusu yapılmıştır. Yaşanan bu gelişmelerin ardında Türk askerinin Kuzey Irak'ın 15-20 kilometreyi geçmeyecek şekilde küçük birliklerle bir güvenlik koridoru oluşturulmasına ABD'ce izin verilmiştir²⁰⁰. Varılan anlaşma doğrultusunda söz konusu dönemde Türk askeri her ne kadar resmi makamlar doğrulamasa da küçük birliklerle Kuzey Irak'a girmiştir²⁰¹. Taraflar arasındaki anlaşmaya rağmen Türk askerinin küçük birliklerle bile Kuzey Irak'ta bulunması, başta bölgedeki Kürtler olmak

¹⁹⁶ **Milliyet**, 20.03.2003, Askeri Anlaşma Artık Geçersiz

¹⁹⁷ **Radikal**, 20.03.2003, Saddam'ın Zamanı Doldu: Kuzey Irak'ta Riskli Durum

¹⁹⁸ **Radikal**, 21.03.2003, Çatışmama Uzlaşması ; **Radikal**, 21.03.2003, Kuzey Irak Gerilim Hattı

¹⁹⁹ **Milliyet**, 22.03.2003, Mehmetçik İçin Müzakere

²⁰⁰ **Radikal**, 22.03.2003, Amerika'yla En Zor Gün: Elli Yıllık Ortaklığın En Zor Günü ; **Radikal**,

23.03.2003, Türk Askeri Sessiz Sedasız ; **Milliyet**, 26.03.2003, Amerika'yla Kod Krizi

²⁰¹ **Milliyet**, 22.03.2003, Irak'a Girdik: Havayı Verdik Karayı Aldı ; **Milliyet**, 23.03.2003, Peşmerge Hazırmış ; **Radikal**, 23.03.2003, Türk Askeri Sessiz Sedasız ; **Radikal**, 23.03.2003, Peşmergeye Vur Emri ; **Radikal**, 23.03.2003, Murat Yetkin, "Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası"

üzere ABD ve diğer koalisyon güçlerini rahatsız etmiştir²⁰². Hatta AB ülkeleri bile Türkiye'nin Kuzey Irak'a girmesini engellemeye yönelik tehdit edici açıklamalarda bulunmuştur. Bu doğrultuda İngiltere Başbakanı Blair Türkiye'yi Kuzey Irak'a girmemesi konusunda uyarmış, Almanya, böyle bir durumda patriot ekibini geri çekebileceğini açıklamış, Belçika Dışişleri Bakanı Louis Michel, Türkiye'ye, "Kuzey Irak'a girerseniz AB'yi unutun" mesajı vermiş ve Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Walter Schwimmer Türkiye'nin çıkarları yönünden Kuzey Irak'a girmemesinin yararına olacağı yönünde beyanat vermiştir²⁰³.

Türkiye'nin Kuzey Irak'a girmesine bu derecede karşı çıkılmasının temel sebebi, Türkiye'nin göç ve insani yardım yapılma amacının dışında Kuzey Irak'ı işgal etme amacını da güttüğü düşüncesi gösterilebilir. Türkiye'nin Irak'ı işgal edeceği yönünde Kürtlerin oluşturduğu kamuoyu sonucu AB ülkeleri Türkiye'nin Irak'a girmesini istememişlerdir. Yani Türkiye, Kuzey Irak'a girilmesi hususunda uluslar arası kamuoyu oluşturamamıştır. Yaşanan bu gelişmeler üzerine Türkiye AB ülkelerini Kuzey Irak'a girilmesi yönünde ikna etmek için insani yardım ve göçün önlenmesi dışında askeri operasyon niyeti olunmadığına dair güvence vermiştir²⁰⁴. Artan baskılar neticesinde Türkiye Kuzey Irak'a girilmesi konusunda ki tutumunu yumuşatmak zorunda kalmışlardır. Türk yetkililer bölgede sınırlı sayıda Türk askerinin mevcut olduğu ve askerinin bölgeye kapsamlı bir şekilde girmesini gerektirecek koşulların oluşmadığını ve bu nedenle Kuzey Irak'a ek asker göndermeyi planlamadıkları yönünde beyanat vermişlerdir²⁰⁵.

Ancak, Kuzey Irak'ta mevcudiyet gösteren birliklere karşı herhangi bir saldırı, savaşın beklenmedik gelişmelerine bağlı olarak oluşabilecek büyük bir mülteci akınının baş göstermesi, bölge silahlı güçlerinin birinin diğerine veya sivil halka saldırıda bulunması suretiyle oluşabilecek istikrarsızlık gibi tehditlerin ortaya çıkması

---

²⁰²**Radikal**, 23.03.2003, Türkiye Kuzey Irakta Yalnız: Türkiye Kuzey Irakta Tek Başına ; **Radikal**, 25.03.2003, Blair: Türk Ordusu Irak'a Girmemeli ; **Radikal**, 25.03.2003, Türkiye Irak'ın Dışında Tutulmalı

²⁰³**Milliyet**, 24.03.2003, Kuzey Irak'a Giren AB'yi Unutur ; **Milliyet**, 28.03.2003, Güneri Civaoglu, "Üniformanın İçindeki" ; **Milliyet**, 10.04.2003, Türkiye Yalnız Bırakılmamalı

²⁰⁴**Milliyet**, 26.03.2003, AB'ye Güvence Üstüne Güvence ; **Radikal**, 26.03.2003, Ankara'ya Kimse İnanmıyor

²⁰⁵**Radikal**, 27.03.2003, Powell'dan Övgü ; **Radikal**, 27.03.2003, Murat Yetkin, "Özkök'ün Açıklaması ve ABD ile Yeni İmkânlar"

durumunda ek tedbirler düşünülebileceğini ve bu durumun bölgenin işgali anlamına gelmeyeceği yönündeki görüşlerini beyanatlarına eklemeyi de ihmal etmemişlerdir²⁰⁶.

Nitekim Türkiye Kuzey Irak'a Kürt grupların muhalefeti neticesinde ABD'nin izin vermemesi üzerine kapsamlı bir güçte asker gönderememiştir²⁰⁷. Bunun neticesinde Türkiye Irak'ta caydırıcı bir güç olamamış ve Irak'a yönelik politikalarda istenilen sonuçlar elde edilememiştir²⁰⁸. ABD'nin onayı ile Kuzey Irak'a girilemeyeceğinin anlaşılması sonucu bölgeye tek taraflı müdahale seçeneği gündeme getirilmişse de²⁰⁹ bu konuda ABD'nin sert tutumu²¹⁰, Kürtlerin muhalefetleri ve AB baskıları sonrası bu mümkün olmamıştır. Sonuç olarak TSK Kuzey Irak'a girememiştir.

ABD Türkiye'nin Kuzey Irak'a girmesini engellemek amacıyla her yola başvurmuştur. Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik darboğaz koşullarından bile yararlanmak istemiştir. Öyle ki ABD Türkiye'ye yapacağı ekonomik yardımları Irak'a girilmemesi koşuluna bağlamıştır²¹¹. Türkiye ekonomik yardımın bu koşula bağlanmasının kabul edilemez olduğunu, bu tavrın Türkiye'nin onurunu zedelediğini, bu şekilde bir tutumun stratejik ortaklığa dayanan ilişkilere zarar vereceği şeklindeki düşüncelerini Amerikan yetkililerine bildirmiştir²¹². ABD'nin bu tutumu Irak'ın geleceğinde Türkiye'ye söz hakkı vermemeyi düşündüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Bu tavır ikili ilişkilerde dostluktan öte menfaatlerin önemli olduğunu açıkça göstermektedir.

Türkiye'nin Kuzey Irak'a girmesi için zorunluluk arz eden konular savaş sonrası kendini göstermeye devam etmiştir. ABD'nin 1 Mayıs 2003 tarihinde askeri harekâtın

²⁰⁶ **Radikal**, 27.03.2003, Özkök: Amacımız Güvenlik ; **Radikal**, 31.03.2003, Erdoğan: İşgal Niyetinde Değiliz

²⁰⁷ **Milliyet**, 24.03.2003, Ankara'yı Uyardık ; **Radikal**, 24.03.2003, Bush: Sakın Girmeyin ; **Radikal**, 25.03.2003, Taha Erdem, "Aman Dikkat" ; **Radikal**, 25.03.2003, Ankara Kürtleri Bekliyor ; **Radikal**, 26.03.2003, Türk Tehdidi Büyümeden Önlenmeli

²⁰⁸ **Milliyet**, 23.03.2003, Irak'a Onbinlerce Asker Girmeliydi

²⁰⁹ **Milliyet**, 23.03.2003, Gerekirse Gireriz ; **Radikal**, 24.03.2003, Gül: Kararını Biz Veririz ; **Milliyet**, 26.03.2003, Göçten Önce Kuzey Irak'a Gireriz

²¹⁰ **Milliyet**, 16.03.2003, Kuzey Irak'a Girerseniz Çatışırız ; **Milliyet**, 04.03.2003, ABD: Yardım Hala Geçerli ; **Milliyet**, 17.03.2003, Yasemin Çongar "Erdoğan'ı Bekleyen..." ; **Radikal**, 17.03.2003, Powell: Türkiye Irak'a Girmesin ; **Milliyet**, 21.03.2003, ABD Dışişleri Bakanlığı: Kuzey Irak'a Girmeyin ; **Milliyet**, 13.04.2003, Hibeye Kuzey Irak Koşulu Kesinleşti

²¹¹ **Milliyet**, 09.04.2003, 1 Milyar Dolara Kuzey Irak Şartın **Milliyet**, 10.04.2003, Erdoğan Net Konuştu: ABD'den Talepte Bulunmadık ; **Cumhuriyet**, 10.04.2003, Sözler Tutulmadı ; **Milliyet**, 10.04.2003, Yardıma Evet, K.Irak'a Hayır

²¹² **Milliyet**, 10.04.2003, Melih Aşık, "Onur Çağırısı..." ; **Radikal**, 11.04.2003, Meclis: Şarhlı Yardım Kabul Edilemez

sona erdiğini açıklamasını takiben Irak'ta bir istikrar gücünün oluşturulma çalışmalarına başlanmıştır. ABD ve İngiltere tarafından oluşturulmak istenen bu istikrar gücüne başlangıçta Türkiye dâhil edilmek istenmemiştir. Ancak yeterli katılımın gerçekleşmemesi üzerine söz konusu ülkeler Türkiye'yi Irak istikrar gücüne katılmaya davet etmişlerdir²¹³. Türkiye'nin de dâhil olacağı çokuluslu güç, bölgede güvenliğin sağlanması, gıda yardımlarının dağıtımı, yeniden yapılanma çalışmalarına destek görevlerini yerine getirilmesi düşünülmüştür. Bu davet üzerine Türkiye Irak istikrar gücü konusunda çeşitli çalışmalar yapmış ve değerlendirmelerde bulunmuştur. Türkiye'nin görev yapacağı yerlerdeki askeri zorluklar ve yaşanacak sıkıntılar ve riskler endişe duyulmasına yol açmıştır.

Tüm olumsuzluk ve endişelere rağmen Türk Hükümeti, 6 Ekim 2003'te Türk birliklerinin 1 yıl süreyle Irak İstikrar Gücü'nde görev almak amacıyla Irak'a gitmesi için yetki isteyen tezkereyi TBMM'ye sunmuş ve 7 Ekim 2003'te TBMM'nin onayı ile Türk askerinin Irak'a gitmesine izin verilmiştir²¹⁴.

Ancak ABD'nin yakın müttefiki durumunda olan Kuzey Irak'taki Kürt Gruplar Türk askerinin bölgede işgalci güç olacağı, yerel halkın isteklerine set çekerek iç işlerine müdahale edeceği gibi söylemlerle Türkiye'yi bölgede istememiş ve bu konuda büyük tepkiler göstermişlerdir²¹⁵. Göstermiş oldukları tepkiler neticesinde Türkiye, Irak İstikrar Gücü'ne katılamamış ve Irak'a girememiştir.

5.7. 1 Mart Tezkeresi'nin Kabul Edilmemesinin Olası Nedenleri

1 Mart Tezkeresi Türk kamuoyunda çok tartışılan bir konu olmuştur. Bu konuda çok çeşitli iddialar ortaya atılmış, tezkerenin lehinde ve aleyhinde birçok şey söylenmiştir. Türk Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktası olarak kabul edilen tezkere süreci, Türkiye açısından zor bir dönem olmuştur. Bu dönemde Türk kamuoyunun tezkere konusundaki haklı endişeleri 1 Mart Tezkeresi'nin onaylanması üzerinde önemli etkide bulunmuştur.

²¹³ **Cumhuriyet**, 29.05.2003, Türk Askerine Polonya'dan Davet

²¹⁴ TBMM'nin Kararları, Türk Silahlı Kuvvetleri Unsurlarının Güvenlik ve İstikrar Katkı Sağlamak Amacıyla Irak'a Gönderilmesine İlişkin Karar, Karar No: 782 07.10.2003 (Tezkerenin tam metni için bkz http://www.belgenet.com/yasa/tbmm_782.html)

²¹⁵ **Milliyet**, 06.03.2003, Sami Kohen, "Amaca Açıklık Getirmek Gerek"

ABD'nin Ortadoğu bölgesinde yürüttüğü saldırgan politikalar tüm dünyada olduğu gibi Türk halkının da tepkisini çekmiştir. Amerika'nın savaş üzerinden kazanımlar sağlamaya dönük dış politikasının meydana getirdiği insan hakları ihlalleri uluslararası kamuoyu tarafından kınandığı gibi, Türk kamuoyu tarafından da kınanmıştır. Bu doğrultuda Türk halkının büyük bir çoğunluğu Irak'ta savaş istememiştir²¹⁶.

Türk halkı, Saddam rejimini desteklememesine karşın Irak topraklarına yönelik Amerikan müdahalesine karşı çıkmıştır. Bu doğrultuda Türkiye'de savaş karşıtı gösteriler yapılmıştır²¹⁷. Milletvekillerinin büyük bir kısmı kendilerini seçen seçmenlerin savaş karşıtlığı baskısını sırtında hissetmiştir. Nitekim halkın savaş karşıtlığı milletvekillerinin oylamada hayır oyu kullanmasında etkili olmuştur.

Tezkereye yönelik meclis kararında etkili olan unsurlardan bir diğeri, Irak'a yönelik olarak gerçekleştirilecek askeri müdahalenin hukuki bir meşruiyetinin olmamasıydı. Irak'a askeri müdahaleyi gerektirecek uluslararası meşrutiyet gerekçelerinin tam anlamıyla oluşmaması Türkiye açısından da değerlendirilmiş ve uluslararası meşrutiyetin tüm unsurlarıyla oluşması gerekliliği her fırsatta dile getirilmiştir.

Özellikle BM Güvenlik Konseyinde Fransa'nın askeri müdahaleyi veto yönünde sinyaller vermesi Rusya ve Çin'in savaş karşıtı tutumu²¹⁸ ABD'yi müdahaleyi başka bir şekilde meşru kılma çabasına yöneltmiştir²¹⁹. Ancak bu çabalar Türkiye'yi tatmin etmemiştir. Bu nedenle Türkiye sorunun barışçıl yollarla çözülmesi önceliğini her fırsatta dile getirmiş ve bu konuda çaba harcamaya gayret göstermiştir. Bu durum Türk kamuoyunda da uzunca bir süre ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

Anayasanın 92. Maddesi TSK'nın yabancı ülkelere gönderilmesi ya da yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasını uluslararası hukukun meşru saydığı hallerle sınırlandırmıştır²²⁰. Bu durum söz konusu dönemde gerek iktidar partisi içindeki bazı

²¹⁶Zaman, 04.03.2003, Şahin Alpay, "Riskler Kataloğu"

²¹⁷Radikal, 03.03.2003, Hükümet İstifasını Vermeli

²¹⁸Tayyar Arı, "BM Yaptırımları: Kitle İmha Silahlarının Denetimi ve Ambargo," **Avrasya Dosyası**, Cilt 6, Sayı 3, (Sonbahar 2000) s.s. 234-255.

²¹⁹Radikal, 09.03.2003, İsmet Berkan, "Tanksız Savaş mı?"; Radikal, 09.03.2003, Türkler Haritanın Ortasında

²²⁰T.C. Anayasası 92. Madde, ' F. Savaş Hali İlanı ve Silahlı Kuvvet Kullanılmasına İzin Verme (<http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/anayasa.maddeler?p3=92>)

milletvekilleri, gerek ana muhalefet partisi, gerekse meclis dışı parti ve gruplarca birçok kez dile getirilmiş ve önemli bir rahatsızlık konusu olmuştur. Nitekim ABD, BM Güvenlik Konseyi'ne Irak'a ilişkin olarak sunulmak üzere hazırlanan tasarıyı kararın onaylanmayacağına netleşmesi üzerine geri çekmiştir²²¹. Dolayısıyla ABD'nin Irak müdahalesinin hiçbir meşru temelini olmadığı kesinleşmiştir.

Savaşın meşruiyetinin olmaması milletvekillerinin savaş karşıtı bir tutum içersine girmelerine sebep olmuştur. Dolayısıyla bu durum oylamaya önemli ölçüde etki etmiştir.

Diğer yandan geçmişten günümüze ikili ilişkilerin seyri, Türkiye'de ABD'nin imajını oldukça zedelemiştir. Zira Türkiye'de yüksek oranda bir ABD aleyhtarlığı söz konusu idi²²². Bu nedenle kamuoyu Irak savaşında Türkiye'nin ABD yanında yer almasını istememekteydi.

Ayrıca ilk defa bu denli büyük çapta bir askeri güç Türkiye'ye gelecek, bu gücün bir kısmı Türkiye üzerinden Irak'a geçecek, bir kısmı ise Irak'ta görev yapacak olan askerlere çeşitli alanlarda destek sağlamak amacıyla Türkiye'de kalacaktı. Türk kamuoyu bu denli büyük bir gücün ülke topraklarına kabul edilmesini istememiştir. Nitekim dönem içerisinde 1 Mart Tezkeresi'ne muhalefet edenler, Türkiye'de kalacak ABD askerlerinin işgal gücüne dönüşebilme olasılığının bulunması tehlikesini ortaya atmışlardır. ABD askerlerinin Türkiye'den çıkmayacağı düşüncesi özellikle dönemin ana muhalefet partisi CHP tarafından dile getirilmiştir.

Bunun yanı sıra Türkiye komşu bir ülkeye yapılacak çok uluslu askeri harekâta ilk defa katılacaktı. TSK ilk defa bu denli büyük bir kuvvetle yabancı bir ülkenin topraklarına girecek ve geniş bir coğrafyada görev yapacaktı. Dolayısıyla Türkiye karşıtı Kürt grupların ve bölücü terör örgütü PKK'nın bulunduğu bu coğrafyada görev yapmak bir takım riskler taşımaktaydı. Kuzey Irak'ın Türkiye için bir bataklığa dönüşmesinden endişe edilmekteydi²²³. Bölge içerisinde Türk askerinin zayıf olması ve şehit cenazelerinin Türkiye'ye gelmesi kamuoyunu endişelendirmekteydi. Kamuoyunun duyduğu bu gibi çeşitli endişeler TBMM üyelerine de yansımakta ve

²²¹ **Zaman**, 18.03.2003, Erhan Başyurt, "Savaş Zamanı, Karar Zamanı"

²²² **Cumhuriyet**, 02.03.2003, Oktay Akbal, "Şaşkınlık İçerisindeyiz!"

²²³ **Cumhuriyet**, 03.03.2003, Yakup Kepenek, "Savaş ve Barış"; **Milliyet**, 09.03.2003, Tehlikeli Tırmanış

gerek iktidar gerekse muhalefet partisinden farklı sesler yükselmekte, önemli görüş ayrılıkları dile getirilmekteydi.

Diğer yandan tezkerenin reddinde ABD'nin ve Kürt gruplarının etkisin bulunduğu hususu dönem içerisinde tartışma konusu olmuştur. ABD'nin zaman kaygısı ile Türkiye üzerinde baskı yapması ve Kuzey Irak'ta yapılan Kürt zirvesinden yansıyan olumsuz görüntülerin tezkerenin reddinde önemli rol oynadığı savunulmuştur²²⁴.

Tezkerenin geçirilememesinin nedenleri hakkında ileri sürülen bir diğer görüş ise dönemin hükümeti AKP'nin tezkere ile ilgili olarak kendi içinde bölünmesi iddiası olmuştur²²⁵. AKP içindeki bazı bakan ve milletvekilleri, Türk kamuoyunun önemli bir kısmına hâkim olan uluslararası meşrutiyet, savaşa karşı olma psikolojisi, Türkiye'yi Irak bataklığında bekleyen tehlikeler ve ABD ile üzerinde mutabık kalınan metinle ilgili olarak algılama farklılıkları ve bu konudaki tereddütlerin giderilememesi gibi konulardan etkilendiği iddiaları kamuoyunu uzun süre meşgul etmiştir. Ayrıca söz konusu savaşta Türkiye'nin alacağı pozisyon iktidar partisi milletvekillerine tam olarak anlatılmamıştır. AKP'li bakan ve milletvekilleri çoğu zaman gazetecilere başvurarak "Neler oluyor?" diye sormak zorunda kalmışlardır²²⁶. Tezkere oylaması öncesinde bazı milletvekillerinin oylamada hayır oyu kullanacağı çok bariz bir şekilde ortaya konulmuştur²²⁷. Nitekim Meclis başkanı "Oy hakkım olsa aleyhte oy verirdim" , Başbakan Yardımcısı "Tezkere geçmezse demokrasi güçlenir" ifadelerini kullanmıştır²²⁸. Hatta dönemin başbakanı Abdullah Gül'ün tezkerenin geçirilmesinde isteksiz olduğu ve bu nedenle milletvekillerine baskı yapmadığı iddiaları ortaya atılmıştır²²⁹.

Kısacası AKP hükümeti, milletvekilleri ve başkanıyla bu tezkerenin geçmesini ve Irak müdahalesine doğrudan taraf olmayı hiçbir zaman istemedi iddiaları²³⁰ basında geniş bir yer bulmuştur. Bu konuda AKP liderliğinin grubu bilerek serbest bıraktığı iddiaları ortaya atılmıştır.

²²⁴ **Milliyet**, 02.03.2003, Sizde Sorumlusunuz

²²⁵ **Zaman**, 03.03.2003, "Etyen Mahcupyan, 'Kokuyor...'"

²²⁶ **Radikal** 04.03.2003, Murat Yetkin, "Tezkere Dersleri",

²²⁷ **Milliyet**, 01.03.2003, Bush'a Söz Verseydim Bu İş Çoktan Biterdi

²²⁸ **Zaman**, 01.03.2003, Şahin Alpay, "Duygu ve Devlet"

²²⁹ **Cumhuriyet**, 15.04.2003, Gül Tezkerede İsteksizdi

²³⁰ **Zaman**, 02.03.2003, Etyen Mahcupyan, "Kendini Rehin Alan Ülke"

Ayrıca dönem içerisinde AKP milletvekillerinin tecrübesizliği nedeni ile tezkerenin meclisten geçmediği iddiaları da ortaya atılmıştır²³¹. Yeni yapılan seçimlerde AKP'nin sahip olduğu 360 milletvekilinden 300'ü ilk kez meclise girmiştir. Oysa ana muhalefet partisi CHP'nin milletvekilleri daha tecrübeliydi. Ana muhalefet partisi tezkereye karşı çıkmış ve bu konuda kamuoyu oluşturma çabası içerisine girmiştir. Dolayısıyla kamuoyunun yönlendirilmesinde CHP'li vekillerin daha etkili olduğu söylenebilir. Nitekim tezkerenin reddi sonrası ana muhalefet partisi lideri iktidar partisinin yürüttüğü yanlış politikaların meclis tarafından düzeltildiği söyleminde bulunmuştur²³².

Tezkere konusunda Genel Kurmay Başkanlığınca gerek kamuoyuna gerekse bürokrasiye herhangi bir açıklama yapılmaması yani askeri makamların sessiz kaldığı iddiası tezkerenin reddine sebep olan nedenler arasında yer almıştır. Ancak askeri makamlar Irak konusunun yaşamsal ve çok boyutlu olması nedeniyle basına ve kamuya herhangi bir açıklama yapmamış, ilgi alanları içerisine giren işin güvenlik boyutu ile ilgili açıklamalar yaparak kamuda yanlış anlaşılmalara yol açmak istemiştir²³³. Basında yer alan Türk askeri tezkereden rahatsız²³⁴ iddiaları ve bazı yorumlar birtakım tereddüt ve endişelere yol açmıştır. Her ne kadar asker tarafından böyle bir rahatsızlık kabul edilmese de bu durum milletvekillerine yansımış olabilir.

Diğer yandan kamuoyunda ABD'nin vermiş olduğu sözlere sadık kalmayacağı fikride şiddetle vurgulanmıştır²³⁵. Geçmişten günümüze ikili ilişkilerde meydana gelen ve Türk milletinin hafızasına kazınan gerçekler ABD'ye olan güveni azaltmıştır. Bu nedenle tezkere de verilen sözlerin yerine getirilmeme ihtimalinin var olduğu düşüncesi milletvekillerine eki etmiş olabilir.

Amerikan kamuoyunun Türkiye'yi algılayış biçimi, müzakerelerde izlenen tutum ve üslup ile ABD medyasında Türkiye'yi rencide eden yayınlar ve karikatürlerin yayınlanması, Kuzey Irak'taki Türkmenlerin haklarının korunması gibi çok önem verdiği bazı taleplere ABD'nin yaklaşımı, Kürt grupların öne çıkarılması milletvekilleri

²³¹ **Radikal**, 19.03.2003, İsmet Berkan, "Acemilik ve Gerçek"; **Milliyet**, 19.03.2003, Serpil Yılmaz "Gönül ABD'yi Yumuşatmak İçin Devrede" ; **Milliyet**, 06.03.2003, AKP'ye Acemi İmaası

²³² **Milliyet**, 03.03.2003, Fikret Bila, "ABD Anladı..."

²³³ **Cumhuriyet**, 06.03.2003, Hükümete Destek

²³⁴ **Milliyet**, 01.03.2003, Can Dündar "Tamam Kocaogolan Anlaştık"

²³⁵ **Zaman**, 02.03.2003, Etyen Mahcupyan "Kendini Rehin Alan Ülke"

üzerinde olumsuz etki yarattığı iddiaları dönem içerisinde ileriye sürülmüş ve bu durumun milletvekillerinin olumsuz oy kullanmasında etkili olduğu belirtilmiştir²³⁶.

Bunların yanı sıra, Türk makamları 1 Mart Tezkeresi'ne ilişkin hususlar konusunda medyayı yeterince bilgilendirmemiştir. Dönem içerisinde bakanlık sıfatı ile görev yapan Ali Babacan bütün pazarlık süresince yalnızca bir kez Cumhuriyet gazetesine demeç vermiştir²³⁷. Bunun sonucunda Türk medyası Amerikan kaynaklarından bilgi edinmiş ve elde edilen bilgiler kamuoyuna duyurulmuştur.

Türk basını da genel itibariyle savaş karşıtı bir tutum sergilemiştir. Tezkerenin oylanması öncesinde karşıt bir tutum sergileyerek kamuoyunu yönlendiren Türk medyası tezkere sonrasında alınan kararın haklılığını savunmuştur. Öyle ki tezkerenin reddinin bir zafer olduğu, Türkiye'nin Amerikan kuklası olmadığı Türkiye'nin demokrasi dersi kararın Türkiye'nin onurunu kurtardığı vb gibi söylemler basında sıkça yer almıştır²³⁸. Basın bu tutumuyla savaş karşıtlığının daha da artmasına sebep olmuştur.

Türk hükümeti Türkiye'nin ABD'nin Irak'ı vurmasını önleyebileceği ve zaten ABD'nin bu bölgede Türkiyesiz harekete geçemeyeceği gibi bir düşünceye kapılmış ve bu nedenle tezkere konusunda farklı düşünceler oluşmuştur²³⁹. Yani hükümet ABD'nin bir B planı olduğuna ihtimal vermemiştir.

Diğer bir iddiaya göre 1 Mart Tezkeresi'nin reddedilmesinin sebebi, Türk askerine Musul ve Kerkük'e girme izni vermeyişiydi. Nitekim üst düzey devlet yetkililerinin, Amerikalılar Türk askerinin Kerkük ve Musul'a kendileriyle tam işbirliği içinde girişini bile istemediler, Musul ve Kerkük'e Amerikalılarla birlikte girişimiz kabul edilmiş olsaydı, birinci tezkere geçerdi²⁴⁰ şeklindeki açıklamaları bu iddianın doğruluğunu kanıtlayıcı niteliktedir.

Kısacası 1 Mart Tezkeresi gerek toplum gerekse devlet organlarında bir kriz havası yaratmıştır.

²³⁶ **Milliyet**, 03.03.2003, Rahatlatan Sözler: İkinci Tezkere İçin İkna Telefonu

²³⁷ **Milliyet**, 04.03.2003, Melih Aşık, "Tezkere Gelirse..."

²³⁸ **Cumhuriyet**, 05.03.2003, Deniz Kavukçuoğlu, "Kul Değil, Birey Olmak" ; **Radikal**, 05.03.2003, Mary Djevsky, Türkiye'den Demokrasi Dersi" ; **Cumhuriyet**, 07.03.2003, Server Tanilli, "Barışın Adı Var"

²³⁹ **Radikal**, 22.03.2003, Murat Yetkin, "AKP'nin Ezberi Nerede Dağıldı"

²⁴⁰ **Radikal**, 15.04.2003, Murat Yetkin, "Dışişleri Bakanı: Kerkük Dahil Olsaydı Tezkere Geçerdi"

5.8. Tezkerenin Reddinin Sonuçları ve Irak'taki Mevcut Durum

1 Mart Tezkeresi'nin TBMM tarafından reddedilmesi Türkiye'nin iç ve dış politikasına çok önemli etkilerde bulunmuştur.

Başta ABD ile ilişkiler olmak üzere Türkiye'nin Irak'a yönelik olarak yürütmek istediği ve Kırmızı Çizgilerle adlandırdığı devlet politikalarının büyük bir kısmı tezkerenin reddinden etkilenmiş ve uygulanma şansı bulunamamıştır.

Öncelikli olarak 1 Mart Tezkeresi'nin reddi ABD'de çok büyük bir şok yaratmıştır. ABD'li yetkililer her ne kadar Türkiye'de demokrasinin işleyişine saygı duyduklarını açıklasalar da, Kuzey Cephesinden mahrum kalınması ABD açısından çok büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır²⁴¹. Nitekim Türk Amerikan ilişkilerinin tezkerenin reddinden uzun yıllar etkileneceği önemli bir geçektir²⁴².

Savaşa Türkiye'nin geniş desteğini almaksızın girişmenin, ABD açısından askerî, siyasî ve ekonomik açıdan doğurduğu riskler ABD'yi çok rahatsız etmiştir²⁴³. Türkiye'nin ABD'ye, en ihtiyaç duyduğu bir zamanda destek vermemesi de Amerikan onurunu zedelemiş ve güvenilmez bir dost imajı verilmiştir. ABD'nin bu tezkereye büyük umut bağlaması ve bu umutların boşa gitmesi ABD Türkiye ilişkilerindeki tansiyonun artmasına yol açmıştır. Her ne kadar Türk yetkililer Türk Amerikan ilişkileri, stratejik ilişkiler olduğunu, karşılıklı dostluk ve anlayış içinde ilişkilerin devam edeceğini, ikili ilişkilerin yalnızca bir tezkereye bağlanmasının yanlış olduğunu belirtse de²⁴⁴ bu olay ilişkilerde derin yaralar açmıştır.

İki ülke arasındaki söz konusu stratejik ortaklık tezkerenin reddi sonrası zayıflamış ve birtakım sıkıntıların doğmasına yol açmıştır²⁴⁵. Türkiye 'de bazı çevreler TBMM'nin tezkereyi reddetmesinin Türk Amerikan ilişkilerinin tezkereden sonraki safhasını daha rasyonel hale getireceği iddialarında bulunsalar da²⁴⁶ tezkerenin reddi ikili ilişkilerde olumsuz bir hava yaratmıştır. Bu durum Türk Amerikan ilişkilerinin gerek ekonomik gerek siyasi gerekse askeri boyutlarında kırılmalara yol açmıştır.

²⁴¹ **Milliyet**, 02.03.2003, Yasemin Çongar, "Washington'a Soğuk Duş" ; **Milliyet**, 03.03.2003, Fikir Alışverişi Yapıyoruz ; **Milliyet**, 05.03.2003, Amerika'dan Uyarı Gelmedi

²⁴² **Milliyet**, 05.03.2003, Wall Street Journal: Tekere çıkmazsa Petrolü Unutun

²⁴³ **Zaman**, 03.03.2003, Ali H. Aslan, "Kar Zarar Analizi"

²⁴⁴ **Radikal**, 03.03.2003, Gül İlişkiler Zedelenmemeli ; **Milliyet**, 03.03.2003, Gerekirse Yine Gelir

²⁴⁵ **Milliyet**, 08.03.2003, Tezkere İlişkileri Bozacak

²⁴⁶ **Zaman**, 04.03.2003, Tamer Korkmaz, "Hayır'daki Hayır"

Günümüzde her ne kadar iki devlet arasındaki ilişkilerin varlığı ve devamlılığından bahsedilse de tezkerenin reddi Türk Amerikan ilişkilerinde bir güven bunalımına yol açmıştır²⁴⁷. Bu durum Türkiye'nin başta Irak politikası olmak üzere dış politikasına da yansımış ve istenmeyen sonular doğurmuştur. Amerika'nın Kuzey Cephesi açma talebini reddeden Türkiye, bugün Irak'taki varlığının ortadan kaldırılmasına yönelik stratejilerle karşı karşıyadır.

Türkiye'nin Irak'a yönelik olarak yürütmek istediği, Kırmızı Çizgilerle adlandırılan devlet politikaları tezkerenin reddi sonrası istenilen düzeyde yürütülemediği ve fiyasko ile sonuçlanmıştır.

Türkiye'nin Kırmızı Çizgileri temel itibarıyla şu noktadan ibarettir;

-Türkiye'nin güvenliğini tehdit eden bölücü terör örgütü PKK'nın Kuzey Irak'ta yuvalanmasının önlenmesi ve PKK ile etkin mücadele edilerek bölgeden çıkartılması,

-Saddam rejiminin devrilmesinden sonra Irak'ın toprak bütünlüğünün, ulusal birliğinin ve siyasi yapısının korunması ve Irak'ın etnik temelde bölünmesinin önlenmesi, kısaca Irak'ın üniter yapısının korunması ve özellikle Kuzey Irak'ta etnik temelde bir devlet yapılanmasına izin verilmemesi,

-Irak'ın kurucu halklarından biri olan ve üçüncü büyük nüfus grubunu oluşturan Türkmenlerin Irak'ın geleceğinde söz sahibi olmasının sağlanması, hak ve çıkarlarının güvence altına alınması, geleneksel Türkmen yerleşim birimleri olan Musul ve Kerkük'ün Kürtlerin nüfuz ve kontrolüne geçmesinin önlenmesi,

-Irak'ın doğal kaynaklarının bütün Irak halkına ait olduğunun siyasi ve hukuki açıdan güvence altına alınması²⁴⁸.

Heterojen bir toplum yapısına sahip olan Irak, farklı etnik, mezhep ve dinsel grupların bir arada yaşadıkları bir ülkedir. Böyle farklı etnik grupların bir arada yaşadıkları ülkenin yönetim biçimi, devlet sistemi, temsil ve katılım hakkı gibi konularla ilgili olan sorunların, ülke yönetimi tarafından oldukça adil bir şekilde çözümlenmesi gerekir²⁴⁹. Aksi halde, ülkede sürekli olarak etnik kökene ve mezhep

²⁴⁷ **Milliyet**, 03.03.2003, Derya Sazak, "AKP'de Tezkere Darbesi"

²⁴⁸ **Radikal**, 21.03.2003, Kuzey Irak Gerilim Hattı

²⁴⁹ Hicran Kazancı, "Irak Merkezli Bölgesel Gelişmeler ve Türkiye'nin Etkisi" (<http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1321&sayfa=5>)

farklılıklarına dayalı sorunlar yaşanır. Bu doğrultuda Türkiye Irak'ın bütünlüğünün korunması hususunda çok büyük hassasiyet göstermiştir. Ancak Türkiye'nin Irak'ın bütünlüğünün korunması, etnik temelde bir ayrımın yapılmaması konusunda göstermiş olduğu hassasiyet ABD tarafından hiçe sayılmıştır. ABD Kuzey Irak'ta ikili oynamış ve Türkiye'nin menfaatlerini hiçe saymıştır²⁵⁰.

Türkiye'nin kuzey cephesinin açılmasına izin vermeme sonucunda Türk askerinin Kuzey Irak'a girememesinden cesaret alan Kürt gruplar²⁵¹ ABD'nin kendilerine daha fazla ihtiyaç duyacağını düşünmüşler ve bu konuda da haklı çıkmışlardır.

ABD Irak'ı üçe bölme planını uygulamaya koymuştur²⁵². Savaş sonrası Irak Anayasası yok sayılmış ve yapılan yeni anayasa ile Irak federatif bir yapı içerisine sokulmuştur. Bu yapı içerisinde Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurulmuştur. 19.yy sonlarına kadar bazı mahalli teşebbüslere rağmen, bir Kürt milli bağımsızlık hareketi de olmamış ve tarihte hiçbir zaman bir Kürt devleti kurulamamıştır²⁵³. Bu gün söz konusu devlet bağımsız olma yönünde ilerlemektedir. Kürtler ABD'nin himayesi altında pervasızca Türkiye aleyhtar bir tutum sergilemektedirler. Nitekim bağımsız bir yapının Kürtlerin doğal hakkı olduğunu belirten Barzani, "Bu konudaki tabunun hem Kürtler hem de komşularımız için kalkmasını istiyoruz. Kürtler bağımsız olma hakkında sahip. Türkler, İranlılar ve Araplar bunu konuşmanın ayıp ve tehdit olmadığını anlamalı. Yakın ya da uzak gelecekte olsa da bu fikre alışmalılar. Bağımsızlık rüya olarak görülmemeli. Ancak siyasi gerçekliğin farkındayız. Bir gün bu gerçek kabul edilecek" diyor. Bu durum Irak'taki Kürtlerin gelecekteki niyetleri hakkında Türkiye'ye acık fikirler vermektedir.

Öyle ki Irak'ta Kürtler siyasi ağırlığı elde etmiş durumdadır²⁵⁴. Irak ordusu ve polis teşkilatı giderek Kürtleşiyor²⁵⁵. Kürtler gün geçtikçe Irak'ın geneline yayılıyorlar. Kürtler Türkiye'yi bölgede doğacak bir Kürt devletinin en önemli engeli olarak görüyorlar. Bu doğrultuda Türkiye karşıtlığını bir varlık sebebi olarak görüp, her fırsatta

²⁵⁰ **Cumhuriyet**, 06.03.2003, Mustafa Balbay, "Özök'ün Duruşu"

²⁵¹ **Milliyet**, 05.03.2003, Sami Kohen "Kuzey Irak Krizi"; **Cumhuriyet**, 05.03.2003, Orhan Birgit, "Tezkere Dedikleri"

²⁵² Eren Erol, 'ABD ve Irak'ı Üç Bölme Planı' (<http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1092&sayfa=17>)

²⁵³ **Yeniçağ**, 12.02.2003, Altemur Kılıç, "Kürt Paranoyası"

²⁵⁴ Afşin Yurdakul, "Irak'ta Kürtler Bağdat'ı Dize Getirebilir mi?" (<http://www.usakgundem.com/haber.php?id=13675>)

²⁵⁵ Sedat Laçiner, "Irak'ta İç Savaş" (<http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=261>)

Türkiye aleyhtarı açıklamalar ve eylemler yapmaktan kaçınmıyorlar²⁵⁶. Kuzey Irak'taki Kürtler bu tavır ve eylemleri ile ayrılıkçı bir tutum sergiliyor ve bu durumu Türkiye'ye kabul ettirmeyi amaçlıyorlar.

Irak'ta bağımsız bir Kürt devleti oluşturulması amacı, gerek Türkiye gerekse bölge istikrarını tehdit etmekte ve endişe yaratmaktadır. Özellikle Türkiye açısından oluşabilecek en önemli risk Türkiyeli Kürtlerin Kuzey Irak'taki bağımsız Kürt devletine katılma olasılığının söz konusu olmasıdır²⁵⁷.

Eğer 1 Mart Tezkeresi TBMM tarafından kabul edilmiş olsaydı, Türkiye Irak'a girecek ve bölgede askeri açıdan mevcudiyet göstererek gerek Irak içinde, gerekse bölgede daha fazla söz sahibi olabilecekti. Bu durum Irak'ın etnik temelde bölünmesi önünde bir engel oluşturabilirdi.

Diğer yandan Türkiye'nin 30 yılı aşkın süredir mücadele ettiği terör örgütü PKK'nın Irak'taki konumu savaş sonrası daha da kuvvetlenmiştir²⁵⁸. PKK dünyadaki en kanlı terör örgütlerinden birisidir. Örgüt sadece Türkiye'de değil, Avrupa Birliği'nde ve ABD'de de terör örgütleri listesinin başında yer almaktadır. Ancak Irak'ta PKK'ya karşı çok farklı bir tutum söz konusudur. 3.000-5.000 terörist Irak'ta 10 kadar kampa dağılmış durumda rahatça varlıklarını devam ettirmektedirler. Militanlar bölge içerisinde düzenli olarak eğitim yapmaktalar. Irak'ın kuzeyini Türkiye'ye saldırılarında üs haline getirmiş durumdadır. Ayrıca Kuzey Irak PKK için lojistik bir üs konumunda bulunmaktadır. Silahlar ve diğer gereçler Kuzey Irak üzerinden PKK'lı militanların eline geçiyor. Çok sayıda Amerikan Ordusu'na ait silah da bu bölgede PKK'nın eline geçmiştir. Dahası PKK Kuzey Irak'ta sivil halka yönelik faaliyet gösteren propaganda merkezleri kurmuştur. Bu merkezlerde Türkiye karşıtı faaliyetlerde bulunmaktadır. Terör örgütü, Irak'taki yapılanması, eylemleri ve illegal yollardan mali kaynak elde etmesine ek olarak, legalleşme çabalarına da öncelik vermektedir. Bu çerçevede, Irak'ta PKK ile bağlantılı iki oluşum (PÇDK ve DÇP) kendilerini siyasi parti olarak temsil ettirerek 30 Ocak 2005 Irak seçimlerine girmiştir²⁵⁹. Ayrıca, PKK'nın Irak'ın birçok

²⁵⁶ **Milliyet**, 04.03.2003, Kuzey Irak'ta Çirkin Gösteri ; **Radikal**, 04.03.2003, 'Türkiye'ye Büyük Protesto **Milliyet**, 04.03.2003, Yaptıkları Nankörlüktür ; **Radikal**, 09.03.2003, Türkiye'de Protesto **Milliyet**, 09.03.2003, Barzani: Bayrak Yakılması Ahlaki Değil ; **Milliyet**, 16.03.2003, Pandora'nın Kutusunu Açmayın

²⁵⁷ **Milliyet**, 13.02.2003, Hurşit Güneş, "Gözden Kaçmaması Gereken İbare"

²⁵⁸ İhsan Bal, "Seçim Sandığına Kan Sıçramadan", (<http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=619>)

²⁵⁹ H.Avni Bıçaklı(<http://www.foreignpolicy.org.tr/turkish/>)

kentinde Bağdat yönetiminin bilgisi dâhilinde bürolar açtığı çok vahim bir gerçektir²⁶⁰. Savaştan günümüze kadar uzanan süreçte ABD, Irak'ta terör örgütü PKK'nın faaliyetlerine devam etmesine göz yummuştur²⁶¹. Kısacası, genel olarak Irak'ta, özel olarak Irak'ın Kuzeyinde Türkiye'nin varlığını pasifize etmeye çalışan ABD, Irak'ın kuzeyindeki Kürt oluşumunun yanı sıra bölgede bulunan yaklaşık 5000 PKK militanını da stratejik koz olarak kullanmaktadır²⁶².

Ayrıca Irak'ın savaş sonrası oluşturulan federatif yapısında söz sahibi olan güçler PKK'ya destek vermekte ve terörist unsurları korumaktadır. Nitekim Barzani ve Talabani her ne kadar PKK karşıtı söylemlerde bulunsalar da, içten içe örgütü desteklemektedirler. Barzani de, Talabani de PKK'yı Türkiye'ye karşı bir koz olarak kullanmaya çalışmaktadırlar. Söz konusu gruplar, PKK var oldukça Türkiye bizimle uğraşamaz düşüncesine sahiptirler. Bağımsız olmak için gerekli zamanı PKK sayesinde kazanacaklarını inanmaktadırlar. Nitekim ABD bu desteği bilmekte ve müttefiklik ilişkisine yakışmayacak şekilde bu duruma karşı sessiz kalmaktadır. Böyle bir tabloyu Türkiye'nin kabul etmesini kabul etmek olanaksızdır.

Eğer tezkere kabul edilmiş olsaydı Türk askeri Irak'a girecek ve PKK'ya karşı etkili bir mücadele bulunabilecekti. Dolayısıyla Kuzey Irak'ta PKK'ya karşı etkili tedbirler alınarak söz konusu örgütün Irak'taki mevcudiyetine son verilebilecekti.

Ayrıca bugün Irak halkının asli unsurları arasında yer alan ve Irak'ta söz sahibi olması gereken Türkmenlerin güvenliği sağlanamamış, hak ve çıkarları korunamamıştır. Bu gün Türkmenler Irak'ta azınlık olarak kabul edilerek dışlanmaktadırlar. Bunun yanı sıra Türkmenler, Musul ve Kerkük başta olmak üzere yüzyıllardır yaşadıkları yerlerden sürülmüş ve baskı altına alınmıştır²⁶³.

Irak'ta Kürtler Türkmenleri yok sayma politikasını yürütmektedirler. Kuzey Irak'taki Kürtler her ne kadar demokrasi ve özgürlükten bahsetseler de bu günkü

²⁶⁰Sedat Laçiner, "Kendini Savunma Hakkı, Terör ve Türk Amerikan İlişkileri"

(<http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=357&type=3>)

²⁶¹Ali Kübeli, "Teröre Karşı İstikrarlı İşbirliği" (<http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=450&sayfa=46>)

Sedat Laçiner, "PKK'dan Büyük Kaos Arayışı"

(<http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=781&type=3>)

²⁶²Hicran Kazancı, "ABD'nin Irak Stratejisinde Türkiye'nin Yeri"

(<http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=52&sayfa=65>)

²⁶³Cemalettin Taşkiran, "Türkiye-ABD: "Güven Bunalımından Yeni Bir İşbirliğine", **Avrasya Dosyası**, Cilt 11, Sayı 2, (2005) s.s 30-38.

konumlarına baskı ve zor kullanarak geldikleri önemli bir gerçek olarak gözükmektedir²⁶⁴.

Bağımsız olmak isteyen Kürtler denizlere kapalı bir alanda yaşıyorlar ve etrafları dağlarla çevrili. Ülkede ekonomi de çok güçlü değil. Bu ortamda Kürtler Kerkük petrollerine bir kurtarıcı gözüyle bakılıyorlar. Kerkük eğer Kürt bölgesine dâhil edilebilirse olası bir bağımsız Kürt devleti de finanse edilmiş olacak. Ancak sorun şu ki Kerkük yüzlerce yıldır Türkmen şehri olarak biliniyor ve Türkiye'nin tutumu Türkmenlerin Kerkük'te varlıklarını rahatça ve korkusuzca sürdürmeleri yönünde. Nitekim savaşın son günlerinde ABD Türk askerinin Kuzey Irak'a girmemesi karşısında Kürt grupların Kerkük'e girmeyeceği garantisini Türkiye'ye vermişti²⁶⁵.

Ancak Irak'ın işgali ile birlikte ABD ile silahlı işbirliği yapan organize Kürtler Kerkük'te de büyük avantajlar yakalamışlardır. Yönetim kademelerine Kürt idareciler getirilmiş ve nüfus ve tapu dairelerinde ciddi bir tahrip kampanyası başlatılmıştır²⁶⁶. Kerkük'te Kürtleri çoğunlukta gösterebilmek için hem seçimlerde hileler yapılmış, hem de yoğun bir nüfus hareketlenmesi ile dengeler değiştirilmeye çalışılmıştır²⁶⁷. Kürtler Kerkük'ün Irak'ın bir iç meselesi olduğunu öne sürmekte ve Türkiye'nin uyarılarını sert bir dille eleştirmektedirler. Kısacası Kürtler Kerkük'ü Kürdistan'ın kalbi olarak görmekte ve bunu açıkça ifade etmektedirler²⁶⁸. Kerkük'te Kürtlerin ısrarları, Arapları da, Türkleri de şüphelendirmektedir. Kürtler, Kerkük de dâhil olmak üzere olabildiğince çok şehri Kürt yönetimi altına sokmak ve olabildiğince çok taviz almak istemekte ve kendi güvenliklerinin teminatı olarak ABD'yi görmektedirler.

Kısacası Savaş başlarken Türkiye ABD ile birlikte Kuzey Irak'a girmeliydi. Her ne kadar Türk silahlı kuvvetlerinin 20-30 kilometreden fazla ilerlemesine müsaade edilmiyorsa da, Irak içinde kuvvetli bir askeri varlığın aşiretlerin Kerkük ve Musul'u ele geçirmeleri bakımından caydırıcı bir kuvvet oluşturması, Türkmenlerin güvenliği

²⁶⁴Hicran Kazancı, "Türkiye'nin Irak Politikası ve Türkmenler" (http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1280&sayfa=7)

²⁶⁵Milliyet, 01.04 2003, Türkiye ve ABD Kuzey Irak'ta Anlaştı

²⁶⁶Ali Külebi, "Irak'taki Yanlış Stratejiler ve Türkmen Kardeşlerimizin Geleceği" (http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1090&sayfa=17)

²⁶⁷"Irak Seçimlerinde Yaşanan Türkmen Mağlubiyetinin Arka Yüzü" (http://www.tasam.org/index.php?altid=475&syf=3)

²⁶⁸Cemalettin Taşkiran- Haydar Çakmak, "Kuzey Irak'ta Türk-ABD Politikaları ve PKK Terörü," **Avrasya Dosyası**, Cilt 11, Sayı 2, (2005) s.s. 73-81.

bakımından yararlı olması ve PKK'nın Türkiye'ye geçerek yeniden faaliyete geçmesini etkin bir şekilde önleyebilmesi beklenirdi²⁶⁹.

Nitekim savaş ise ABD'nin öngördüğü gibi kısa bir sürede sona ermiş, Saddam rejimi yıkılmış, peşmergeler Musul ve Kerkük'e girmiş, kırmızı hatlar aşılmış ve Türkiye için, ABD'nin sözlerini ne zaman yerine getireceğini beklemek ya da biten savaşın üstüne yeni bir savaş çıkarmaktan başka alternatif kalmamıştır. ABD'nin Irak'ta yüklendiği sorumluluk karşısında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Irak'a girmesinin bir Türk Amerikan çatışmasına yol açabileceği önemli bir gerçek olmuştur. Ancak ulusal menfaatler doğrultusunda bu seçenek göz ardı edilmiş ve mevcut sorunlar farklı şekillerde çözülmeye çalışılmıştır.

Türkiye Irak krizi öncesinde, savaş sürecinde ve savaş sonrasında çok önemli stratejik ve taktik hatalar yapmıştır. Savaş öncesi yıllarda Türkiye besle kargayı oysun gözünü atasözünü hiçe sayan bir politika izlemiş Kuzey Irak'ta fiili de olsa bir Kürdistan kurulmasında Kürt kabilelerine, sadece PKK'ya fazla destek vermemeleri ve Türkmenleri öldürmemeleri karşılığında maddi ve askeri destek vermişlerdir. Ancak savaş sonrası bu kabilelerin Türkiye'nin desteğine ihtiyacı kalmamıştır ve bu gruplar günümüzde Türkiye'nin toprak bütünlüğünü tehdit eden en tehlikeli unsurlar olarak bulunmaktadır.

5.9. 1 Mart Tezkeresi'nin TBMM Tarafından Kabul Edilmemesinin Amerikan Basınındaki Yansımaları

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine, yabancı silahlı kuvvetler unsurlarının Türkiye'de bulunmasına izin verilmesine ilişkin Başbakanlık Tezkeresinin TBMM tarafından reddedilmesi, ABD basınında çok büyük bir yankı uyandırmış ve konuya ilişkin çok çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır. 1 Mart Tezkeresi'nin kabul edilmemesinin Türk Amerikan ilişkilerinde meydana getirdiği olumsuz hava Amerikan basınında da ayrıntılı olarak işlenmiş ve gerek ABD'nin gerekse Türkiye'nin tezkere sonrası atacağı muhtemel adımlar tartışılmıştır.

Washington yönetimi, Irak'a yönelik olarak gerçekleştireceği askeri harekâta Türkiye'nin önemli ölçüde destek vereceğini beklemekteydi. Uzun yıllardır sürdürülen

²⁶⁹Seyfi Taşhan, "Irak Politikamız: Nerede Yanıldık? " (<http://www.foreignpolicy.org.tr/turkish/Seyfi-Taşhan>)

müttefiklik ilişkisi, ABD'nin Ortadoğu politikalarının uygulanmasında Türkiye'ye olan ihtiyacı, Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik buhranlarda Amerikan sigortası benzeri birçok sebep iki ülkeyi zorunlu olarak yan yana getirmekteydi. Nitekim Türk Amerikan ilişkilerindeki yakınlığı göz önüne alarak, Irak harekâtına yönelik tezkerenin oylanması öncesinde, ABD başkanı Bush başta olmak üzere birçok Amerikan yetkilisi Türkiye'nin Kuzey Cephesi açılmasına izin vereceği konusunda beyanatta bulunmuşlardır²⁷⁰.

İki ülke arasındaki var olan ilişkilerin ABD'de oluşturduğu güven neticesinde Irak harekâtı öncesinde Amerikalılar Türk topraklarında askeri harekâta yönelik faaliyetlere başlamışlar, hatta ABD'ye ait bir takım savaş araç gereçlerini Türkiye'ye getirmişlerdir. Bu araç gerecin Irak'a geçmesi yalnızca TBMM'nin onayına kalmıştır.

Ancak tezkerenin reddedilmesi Amerika'nın Irak'a yönelik harekâta ilişkin tüm planlarını alt üst etmiştir. ABD'nin basın organları, Türk milletvekillerinin altmış bin Amerikan askerinin Türkiye toprakları üzerinden geçerek, Irak'a karşı kuzeyden bir cephe açılmasına izin verecek karar tasarısını reddederek ABD'nin savaş hazırlıklarına büyük bir darbe indirdiğini, bu durumun çok büyük bir hayal kırıklığına yol açtığını ve Bush yönetiminin köşeye sıkıştığını belirtmişlerdir²⁷¹. Bunun yanı sıra Amerikan basını, tezkerenin reddedilmesini, ABD'nin savaş planını suya düşürecek ve Washington Ankara ilişkilerini gerginleştirecek şok edici bir gelişme olarak nitelemiştir²⁷².

Ayrıca birtakım analistler, ABD'nin Irak'ı Türkiye'nin yardımı olmaksızın işgalinin, yalnızca uluslar arası destek sağlama çabalarını zayıflatmakla kalmayıp, Ortadoğu bölgesinde en önemli Müslüman NATO müttefiki ile ilişkilerine uzun vadede zarar vereceğini açıkça ifade etmişler²⁷³, söz konusu tezkerenin reddedilmesinin başta Türkiye olmak üzere Ortadoğu'daki Amerikan yanlısı yönetimlerin üzerlerindeki yükü artacağını vurgulamışlardır²⁷⁴.

---

²⁷⁰ **New York Times**, 02.03.2003, Bush Irak Konusunda Azimli

²⁷¹ **AP**, 03.03.2003, James C. Helicke, "ABD-Türkiye İlişkileri, Parlamento'nun ABD Birliklerinin Konuşlanmasını Hiç Sayması İle Gölgeledi" **The New York Times**, 05.03.2003, Steven R. Weisman, "Powell: ABD Irak'ta Türkler Olmadan da Savaşabilir"

²⁷² **AP**, 02.03.2003, Türk Parlamento'su Yetki Tezkeresini Reddedti ; **Boston Globe**, 04.03.2003, James Carroll, "Çöken Bir Savaş Politikası"

²⁷³ **Washington Post**, 03.03.2003, Bradley Graham "ABD Türk Üslerinden Vazgeçmek İstemiyor"; **The Wall Street Journal**, 04.03.2003, Anlaşılmaz Türkler

²⁷⁴ **Wall Street Journal**, 03.03.2003, Guy Chazan- Hugh Pope "Türklerin Asker Konusunda Hayır Demesi ABD'nin Müttefiklerine Pahalya Patlıyor"

ABD’li yetkililer tezkerenin reddi ile birlikte yaşanan ilk şok sonrası, oylama sonucun tam olarak ne anlama geldiğini ve üzerinde mutabık kılınan metnin akıbetinin ne olacağı konusunda tam olarak bir sonuca varamamış ve Türk yetkililerden bu konuda açıklama istemişlerdir²⁷⁵. Her ne kadar ABD’li yetkililer tüm olanlar karşısında, Türkiye’nin de kendi seçeneklerini değerlendirme hakkı olduğunu vurgulasalar da Türk topraklarının kullanılmasının son derece önemli görülmesi neticesinde tezkere’nin ikinci kez görüşülmesi umudunu dile getirmişlerdir²⁷⁶.

Amerikan basını, tezkerenin reddedilmesi sonrası, Amerikan askerlerinin Türkiye’de konuşlandırılması için yapılan siyasi savaşın bitmediğini bu konuya ilişkin Türk parlamentosunda yeni bir oylamanın yeniden yapılabileceğini²⁷⁷ ancak Türkiye’nin yeni bir tezkereye yönelik ikinci bir adım atıp atmayacağı konusunda birtakım endişelerin mevcut olduğunu belirtmişlerdir. Türk yetkililerin ikinci bir tezkereyi meclise göndermesinin ABD açısından çok önemli olduğu, ancak bu durumla ilgili olarak Türk yetkililerin tam olarak karar vermemesinin birtakım adımların atılmasını zorlaştırdığı ifade edilmiştir. Buna karşın ABD’li üst düzey komutanlar Türkiye’nin tutumunu değiştirmemesi olasılığına karşı alternatif planların uygulanabileceğini dile getirmişlerdir²⁷⁸.

Kuzey cephesinin ABD açısından ne derecede önem arz ettiğini, Amerikan askeri yetkilileri de sıkça dile getirmiştir. Pentagon Yetkilileri Türkiye’den Kuzey cephesi açılmamasının meydana getireceği olumsuzluklar konusunda duydukları endişeleri Amerikan kamuoyu ile paylaşmışlar ve bu konuda Amerikan yönetiminin mutlak adımlar atması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Yetkilerin beyanatlarında kuzey cephesinin önemi şu şekilde ifade edilmiştir; “Türkiye’nin hava alanları kullanılamazsa ABD kuvvetlerinin Irak içindeki hava alanlarını kullanması gerekecektir. Irak’ın içinde harekâta yönelik olarak kullanılacak hava alanları ise çok basit ve askeri havacılık altyapısından yoksun

---

²⁷⁵ CNN, 02.03.2003, Sorun Para Değil Prensip... Kuzey Cephesi Açılmazsa Harekat Gecikir

²⁷⁶ ABD Dışişleri Bakanlığı İnternet Sitesi Beyaz Saray Raporu... , “Türkiye, Pakistan/Elkaide, Irak...”, Sözcü Ari Fleischer’in Brifingi 03.03.2003; **Washington Post**, 06.03.2003, Tommy Franks, Bush’u Savaş Planları Konusunda Bilgilendirdi ve Ordunun Hazır Olduğunu Söyledi

²⁷⁷ **Foxs News**, 02.03.2003, Karar bomba Etkisi Yaptı

²⁷⁸ **AP**, 03.03.2003, Avrupa’daki Üst Düzey Amerikalı Komutan, Türk Hükümeti’nin Asker Konuşlanmasına İzin Vereceğinden Ümitli ; **AP**, 03.03.2003, NATO Genel Sekreteri, NATO’nun Irak Krizindeki Rolünün Türkiye’yi Korumakla Sınırlı Olduğunu Söyledi

durumda bulunmaktadır. Bu havaalanlarını kullanacak ağır hareket eden kargo uçakları Irak'ın karadan havaya füze saldırılarına maruz kalabilir. Ayrıca kuzeyden cephe açılmaması durumunda Amerikan askerlerinin ikmal yolları daralacaktır. Saddam eğer beklendiği gibi Irak'taki birtakım barajları imha ederse bu durumda Amerikan askerlerinin kullandığı yollar su altında kalacak ve Irak'a Kuveyt üzerinden girmek zorlaşacaktır. Türkiyesiz bir savaşta, Amerikan askerleri Kuveyt'in kuzeyinde küçük bir alana toplanacak ve bu durum da bu askerle Saddam'ın biyolojik ve kimyasal silahlarının hedefi olabilirler. Körfez bölgesindeki diğer Amerikan üstlerinin kapasitesi yetersizdir. Türkiye'ye konuşlandırılması düşünülen iki yüz Amerikan uçağının konuşlandırılacağı başka bir yer yoktur. Türkiye olmadan bu iki yüz uçak harekâta katılamayabilir. Bu durumda da Amerika'nın hava saldırılarının etkinliği azalabilir”²⁷⁹.

ABD'nin yoğun baskısı altında kalan Türk hükümeti, Amerikan askerlerinin Türkiye'yi Irak'a karşı askeri saldırı için bir üs olarak kullanmalarına müsaade edip etmeme konusunda, parlamentodan ikinci bir oylama yapılmasını isteyeceğini açıklamış ve bu durum Amerikalı yetkilileri rahatlatmıştır²⁸⁰.

Kuzey cephesi ABD'nin savaş planları açısından o kadar önemliydi ki ABD'li müzakereciler Türk yetkililere Türkiye'nin desteğini almak için on beş milyar dolarlık ekonomik destek teklifinde bulunmuşlardı. Ancak tezkerenin reddi sonrası Amerikan yetkilileri ABD'nin Türkiye'ye savaşın Türk ekonomisi üzerindeki etkisini azaltmak için teklif ettiği on beş milyar dolarlık yardımın tezkerenin reddi sonrası verilmemesi olasılığının kuvvetle muhtemel olduğunu ifade etmişlerdir²⁸¹.

Türk piyasalarının ABD yardımına güvendiğini, ülkenin kırılğan ekonomisinin güçlendirilmesinin ve derin ekonomik krizden çıkılmasının bu yardıma bağlı olduğu Türkiye'nin bu yardım için yeni bir adım atması gerektiği ABD'de birtakım çevrelerce vurgulanmıştır²⁸².

ABD'ye göre, Türkiye'nin Birinci Körfez Savaşı'ndan aldığı ve bir türlü iyileşmeyen ekonomik yaralarının sarılması ve ikinci savaşın olumsuz etkilerinin

---

²⁷⁹USA Today, 03.03.2003, Kuzeyden Savaş Planının Daraltılması Gerekebilir

²⁸⁰New York Times, 03.03.2003, Dexter Filkins, Türkiye, ABD Askerlerinin Üstlenmesi Konusunda İkinci Bir Oylama Arayışında Olacak

²⁸¹New York Times, 02.03.2003, Bush Irak Konusunda Azimli

²⁸²AP, 03.03.2003, Türk Piyasaları Meclis'in ABD Askerleri İçin Konuşlandırma İznini Reddetmesinin Ardından Ani Düşüş Yaşadı

azaltılması için ekonomik yardıma şiddetle ihtiyacı vardı. Bu nedenle ABD Irak harekâtına ilişkin müzakerelerde Türkiye'ye kapsamlı bir ekonomik yardım paketi sunmuştu. Tezkerenin reddi sonrası bu yardım paketinden mahrum kalma olasılığı Türk yetkilileri korkutmaktaydı. Bunun yanı sıra ABD ile Türkiye arasındaki ilişkiler kötüye gidecek olursa, ABD'nin Türkiye'ye uluslar arası mali kuruluşlarla alışverişlerinde ve başka alanlarda yardım etme isteği sona erebilir ve bunun Türk ekonomisi üzerindeki etkileri daha korkunç olabilirdi²⁸³.

ABD'li yetkililere göre, Türkiye'nin savaşta oluşabilecek zararı telafi etmek amacıyla teklif edilen ekonomik yardımın yeniden gündeme alınması, Türkiye'nin kuzey seçeneği hususunda ikinci bir adım atma çalışmalarını hızlandırabilirdi²⁸⁴.

Amerikan basınına göre, tezkerenin reddinin Türkiye üzerinde yıkıcı bir etki yaratacağı. Tezkerenin reddi sonrası, 2001 yılında yaşanan ekonomik krizden çıkmasını sağlayan milyarlarca dolarlık kredinin devamını alabilmek için, AB adaylığının gerçekleştirilebilmesi için, Irak'ın geleceğinde söz sahibi olabilmek için ve Irak'ın kuzeyinde bir Kürt devletinin kurulmaması için Türkiye'nin ABD'ye muhtaç olduğunu ve yanlış bir karar alındığı Amerikan basınında dile getirilmiştir²⁸⁵. Yani bu kararıyla Türkiye'nin gelecekte Amerikan desteğini kaybedebileceği ve uluslar arası arenada tecrit edilmiş bir ülke olabileceği açıkça ifade edilmiştir²⁸⁶.

Buna karşılık olarak birtakım çevreler ABD'nin Türkiye'ye yaptığı baskının gereksiz olduğu ve üzerinde mutabakat sağlanan metnin Türkiye açısından sağlam bir anlaşma olmamasının ve ABD'nin niyetleri konusunda Türk yetkililerin güven eksikliğinin tam olarak giderilememesinin tezkerenin reddine neden olabileceğini ifade ederek özeleştirici yapmıştır²⁸⁷. Bunun yanı sıra ABD'li yetkililerin tezkerenin TBMM tarafından kabul edileceği yönünde genel fikir sahibi olmaları ve bu konuda duydukları özgüven tezkerenin reddine neden olan sebepler arasında yer almıştır. Bu doğrultuda Birinci Körfez Savaşı öncesinde ABD'li yetkililer, müttefiklerine verdikleri değeri

---

²⁸³**The Washington Times**, 04.03.2003, Frank J. Graffney Jr, "Ortada Kalan Türkler"

²⁸⁴**Boston Herald**, 04.03.2003, İki ABD Müttefikinin Hikayesi

²⁸⁵**Boston Globe**, 02.03.2003, Charles Sennotti, "ABD'ye İndirilen Darbe: Türkler İzin Vermediler"

²⁸⁶**Los Angeles Times**, 02.03.2003, Reddettz Boudreaux, "Türkiye ABD Askerlerinin Konuşlanmasını ve Amberin Zaman"

²⁸⁷**Washington Post**, 02.03.2003, Philip Pan, "Türkiye, ABD'nin Üsleri Kullanmasına İzin Vermedi"; **AP**, 03.03.2003, Türk Piyasaları Meclis'in ABD Askerleri İçin Konuşlandırma İznini Reddetmesinin Ardından Ani Düşüş Yaşadı

göstermek amacıyla Türkiye'ye ardı ardına üç kez Dışişleri Bakanlığı düzeyinde ziyarette bulunurken, 1 Mart Tezkeresi sürecinde yine aynı bakanlık düzeyinde bir defa ziyarette bulunmuşlardır²⁸⁸. Ayrıca tezkere sürecinde Amerikan basınının Türk halkının duygularını inciten ve onurlarını kıran yayınlarda bulunması tezkerenin reddinde etki eden diğer bir neden olarak gösterilmektedir²⁸⁹. Bununla birlikte Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Irak'ta askeri güç kullanılması konusunda ikinci bir kararı onayladığı takdirde, Türkiye'nin gözden geçirilmiş ikinci bir tezkereyi gündeme almasının ve gündeme alınacak bu tezkerenin kabul edilmesinin daha kolay olacağını vurgulamışlardır²⁹⁰.

ABD Ortadoğu'da birçok ülkeye kısmen de olsa istediği birçok şeyi yaptırabilmektedir. Çünkü bu bölgede ABD'nin karşısına demokratik değil otoriter rejimler bulunmaktadır. Suudi Arabistan, Ürdün gibi bölgedeki birçok ülkede halkın düşünce ve isteklerinin hiçbir önemi yoktur. ABD bu gibi ülkelere demokrasi kisvesi altında çeşitli boyutlarda müdahalede bulunabilmektedir. Buna karşın Türkiye Ortadoğu bölgesinde demokrasi ile yönetilen tek ülke konumunda bulunmaktadır. ABD'nin bölgeye demokrasi götürme söylemleri altında başlattığı mücadelede karşısına demokratik oylama neticesinde alınmış bir karar gelmesi ve bu kararın Amerikan savaş planları alt üst etmesi ABD'yi zor durumda bırakmıştır.

Bölgeye müdahalelerini meşrulaştırmak amacıyla kullandıkları söylemler ve bu söylemleri temel alarak verilen karar karşısında, ne yapacaklarını şaşırılmışlardır. Bu doğrultuda Türkiye'nin vermiş olduğu kararı saygı ile karşıladıklarını, Ortadoğu'da demokrasinin işlediği bir ülkenin varlığının kayda değer bir durum olduğunu ve Türkiye'nin demokratik bir Ortadoğu oluşturulmasında örnek teşkil eden bir ülke olduğunu açıklamak zorunda kalmışlardır²⁹¹.

ABD'nin savaş planlarının en önemli noktasını Saddam'ın petrol kaynaklarının ele geçirilmesi oluşturmaktaydı. Bu doğrultuda kuzey cephesinin önemi daha da artmaktaydı. Bunun yanı sıra Irak'ın en önemli petrol kentleri üzerinde Kürt'ler ile

---

²⁸⁸ **Washington Post**, 05.03.2003, Türkiye'yi Nasıl Hazırlamalı

²⁸⁹ **The Christian Science Monitor**, 05.03.2003, Ilene R. Prusher, "ABD'nin Türkiye'de İzlediği Diplomatik Strateji, Zamanı Geçmiş Bir Rol Haritasına Dayanıyor"

²⁹⁰ **Wall Street Journal**, 03.03.2003, Guy Chazan- Hugh Pope, "Türklerin Asker Konusunda Hayır Demesi ABD'nin Müttefiklerine Pahalya Patlıyor"

²⁹¹ **USA Today**, 03.03.2003, Türkiye: İşleyen Demokrasi

Türkler arasında bir mücadelenin yaşanması ve bu mücadelenin iki tarafın birbirleriyle çatışmasına yol açabileceği gerçeği Amerikalıları düşündüren diğer önemli bir konuydu²⁹². ABD'nin savaş planları zaten Türkiye ve bölge Kürtleri arasında gerilime yol açmaktaydı. Savaşta Kürtlere verilecek görevler neticesinde silahlandırılması zorunluluğu ve bu durumun Türkiye'ce istenmemesi ilişkileri daha da karmaşıklaştırmaktaydı. Türkiye ABD'den bölgede bir Kürtlerin bağımsız bir devlet kurmamaları ve Kürtlerin Kuzey Irak'taki petrol sahalarını ele geçirmemeleri için güvence istemekteydi²⁹³. İstenilen güvenceler karşısında ABD şiddetli bir direnç göstermekteydi. Müzakere sürecinde Türk yetkililer birçok noktada ABD'nin direncini kırmıştı. Kürtlerin Kuzey Irak'taki etkinliği konusunda da birtakım önlemlerin alınmasını sağlamıştır. Ancak 1 Mart Tezkeresi'nin reddedilmesi sonucu ABD bölgedeki Kürt gruplarla daha yakın bir işbirliğine girme çabası içine girmiştir²⁹⁴. Bunun sonucunda da ABD Türkiye'nin hassasiyet gösterdiği birtakım konulara duyarsız kalmıştır. Nitekim Amerikan basınında, Türk Parlamentosu tezkereyi reddederek, Washington'u Kürtlere ihanet etmekten kurtarmıştır²⁹⁵ şeklinde açıklamalara yer verilmiştir.

Bush yönetimi, Türkiye'nin Irak'taki rolüne ilişkin neredeyse her şeyi sorun olarak kabul etmiştir. Türkiye'nin Kuzey Irak'ta bulunmasının, Kürt'ler açısından bir felakete yol açabileceği endişesine kapılmıştır. Irak'ın enerji yataklarının hemen başında bulunan Kürt'lerin Türkiye'nin bölgede asker bulundurma konusundaki isteklerine karşı çıkmaları ABD açısından önemli bir sorun arz etmiştir.

Türkiye, Amerika'nın Irak saldırısının ardından Kürt militanlarının Musul ve Kerkük yakınlarındaki petrol yataklarını ele geçirip bundan elde edecekleri ekonomik refahı kendi topraklarında yaşayan Kürtleri isyana teşvik amacıyla kullanabileceği endişesine sahipti. Türkiye'nin Kuzey Irak'ta bağımsız bir devletin ilanından duyduğu endişeler bu konuda önlem alınmasını zorunlu hale getiriyordu. Bunu önlemek için

---

²⁹² AP, 03.03.2003, Türkiye'nin ABD Askerlerinin Girişini Reddetmesi, ABD'yi, Irak'a Karşı Kuzey Cephesinden Vazgeçip Vazgeçmeme Konusunda İnkilemde Bırakıyor

²⁹³ USA Today, 05.03.2003, Hükümet Tezkereyi Yeniden Oylamaya Götürebilir

²⁹⁴ The Christian Science Monitor, 05.03.2003, Ilene R. Prusher, "ABD'nin Türkiye'de İzlediği Diplomatik Strateji, Zamanı Geçmiş Bir Rol Haritasına Dayanıyor"

²⁹⁵ Denver Post, 05.03.2003, Türkiye'nin Fiyatı Çok mu Yüksek

Türkiye, Kürt militanların silahsızlandırılmasında rol sahibi olmayı ve Türkiye sınırı boyunca Irak topraklarında dar bir bölgede hâkimiyet kurmak istemiştir²⁹⁶.

Ancak ABD Türk askerinin Kürt militanlarla doğrudan temasa geçmesinin önlenerek Türkiye'yi Irak'taki petrol yataklarından uzak tutmaya çalışmıştır. ABD bu tutumu karşısında Türkiye'nin Kuzey Irak'a tek yanlı bir müdahalede bulunabileceği ihtimalini de hesaba katmış ve bu konuda hassas davranmıştır²⁹⁷.

Ayrıca, Bağdat'ta ki totaliter rejimin yıkılması sonrası Kürtlerin özerklik ve devlet kurma tutkularının alevlenmesi, iki ülke arasındaki ilişkilerin çok büyük bir şekilde zarar görmesine neden olabilirdi. Türkiye'nin böyle bir gelişmeyi engelleme yönündeki kararlı tutumu karşısında Türkiye ve Iraklı Kürtler arasında bir çatışma yaşanabilir ve bu durum ABD'nin Irak'taki operasyonlarına olumsuz bir etkide bulunabilirdi. Bu doğrultuda oluşacak bir kriz neticesinde ABD'yi korkutan en önemli nokta ise Müslüman dünyanın önünde batının güvenliği açısından köşe taşı konumunda olan, istikrarlı, laik bir demokrasi örneği oluşturan Türkiye ile ilişkilerin tamamen kopması ve böylesine önemli bir ülkenin ABD'nin düşmanlarının safına geçebilmesi ihtimaliydi²⁹⁸.

ABD'nin düşmanı konumunda bulunan başta İran olmak üzere, Ortadoğu, balkanlar ve diğer Asya ülkelerinin Türkiye'nin komşusu olması ABD'nin böylesine bir müttefikin kaybedilmesini göze alamamasına neden olmaktadır.

Nihayetinde Irak savaşında iki ülkenin ulusal çıkarları doğrultusunda bir arada olma zorunluluğu karşılıklı adımların atılmasını zorunlu kılmaktaydı. Tezkerenin reddinin ardından Kuzey seçeneği konusunda Türkiye'den yeni bir adım atmasını bekleyen ABD, Türkiye'nin bu konuda atacağı adımı batıya demir atmış, her açıdan dikkate alınacak bir Türkiye'nin geleceği açısından iyi bir işaret olarak görmekteydi. ABD'li yetkililer kinci tezkereye olumlu bir cevap verilmemesi durumunda ise Türkiye'nin Irak'ta söz söyleme hakkını tamamen yitireceğini şiddetle dile getirmişlerdir²⁹⁹.

---

²⁹⁶ **International Herald Tribune**, 03.03.2003, Kürtleri Korumak

²⁹⁷ **The New York Times**, 03.03.2003, Savaş Telaşı

²⁹⁸ **The Washington Times**, 04.03.2003, Frank J. Graffney Jr, "Ortada Kalan Türkler"

²⁹⁹ **AP**, 04.03.2003, Erdoğan: Türkiye Çok Yakında Irak Savaşında Üstleneceği Rol Konusundaki Kararını Verecek

ABD ile Türkiye arasında Irak müdahalesi kapsamında yaşanan en önemli sorunlardan biri de Türkiye'nin Irak'ta oluşturmak istediği tampon bölge konusudur³⁰⁰.

Irak'taki Kürt grupların Türkiye'yi her ne şekilde olursa olsun Kuzey Irak'ta istememeleri konusunda verdikleri demeçler ve yaptıkları eylemler karşısında ABD Türkiye'nin Kuzey Irak'a girmesi konusunda isteksiz bir tutum takınmıştır. ABD'ye göre bölgede yaşanabilecek bir Kürt Türk çatışması Irak'ı Saddam döneminden daha da kötüye götürebilirdi.

Ancak Türkiye bu konuda birtakım endişelere sahipti. Çöl Fırtınası operasyonunda yaklaşık yarım milyon Kürt Türkiye sınırına geçmişti. Başta göç sorunu olmak üzere gerek insani yardım gerek PKK ile mücadele gerekse savaşın Irak'ta bir Kürt devletinin doğmasına yol açma olasılığının bulunması gibi nedenlerden dolayı Türkiye bölgede hazırlıklı olmak istemekteydi. Eğer ABD ile bir anlaşma sağlanmasa bile Türkiye bölgeye kesinlikle müdahale edecekti³⁰¹. Böylece Türkiye Irak'ta söz sahibi olabilecekti.

Aslına bakıldığında, Saddam sonrası Irak'ın Türkiye ile dostluk içerisinde olmaya çok fazla ihtiyacı vardır. Türkiye'nin uzun süredir batı ile olan dostça ilişkileri, Avrupa ve Amerika ile olan ticaret ilişkileri bölgede demokratik rejimi benimseyen yegane ülke olması Irak'ın Türkiye'ye yakın olmasını gerektirecek gerçekler olarak gözükmektedir. Ancak bölgede kurulacak bir Kürt devleti, Türkiye ve Irak arasında samimi ilişkilerin kurulmasını engellenmektedir. Her ne kadar Kuzey Irak'taki 25 milyon Kürt'ün kendi başlarına bir ulus olma istekleri bir hayalden öteye geçemeyecek olsa da³⁰² bu yöndeki tutum ve davranışları Türkiye ve Irak arasında yakın ilişkilerin kurulmasını engellemektedir.

ABD Türkiye olsun ya da olmasın her koşulda Irak'a kuzeyden müdahale edeceği yönünde kuvvetli sinyaller vermiştir. ABD'li üst düzey yetkililer, Türk üsleri olsun veya olmasın, Irak ile savaşta ordunun bir Kuzey Cephesi açacağını söylemiştir³⁰³. ABD genel Kurmay Başkanı Orgeneral Richard Myers; 'Amerikan askerleri Kuzey Irak'a girecektir. Eğer Türkiye bize yardım ederse bu çok kolay olacaktır. Ancak Türkiye bize

---

³⁰⁰**The New York Times**, 04.03.2003, Jason Goodwin, "Yeni Bir Savaş Eski Bir Yarayı Açıyor" ; **The Wall Street Journal**, 04.03.2003, Anlaşılmaz Türkler

³⁰¹**The New York Times**, 04.03.2003, Jason Goodwin, "Yeni Bir Savaş Eski Bir Yarayı Açıyor"

³⁰²**The New York Times**, 04.03.2003, Jason Goodwin, "Yeni Bir Savaş Eski Bir Yarayı Açıyor"

³⁰³**The Washington Times**, 05.03.2003, Bill Gertz, "ABD Irak İşini Kısa Kesmeyi Planlıyor "

yardım etse de etmese de biz Kuzey Irak'a bir şekilde gireceğiz' şeklindeki sözleri ile ABD'nin Kuzeyden cephe açılması konusundaki kararlılığını ortaya koymuştur³⁰⁴.

Tezkerenin reddi sonrası, Irak harekâtına ilişkin ikinci tezkereyi gündeme alan Amerikan basını bu konuda çeşitli değerlendirmelerde bulunmuştur. Basın Amerikan askerlerinin Irak'ta konuşlandırılması durumunda, seçmenlerinin tepkisini çekeceğini düşünen AKP iktidarının ikinci bir tezkere ile ilgili olarak atacağı adımlar konusunda birtakım tereddütlere sahipti. Türk halkının savaş karşıtlığına dikkat çekilmekte ve bu durumun ABD'nin işini güçleştirdiği ifade edilmekteydi. AKP'nin Irak konusunda karar verme iradesini üstüne almak istemediği, bu konuda Türk ordusunu mazeret olarak gösterdiği ve AKP liderlerinin milletvekillerini ikna için yeterince çaba göstermediği iddiasını ortaya atmıştır³⁰⁵. Nitekim ABD, AKP hükümetini Türkiye'nin uzun vadeli çıkarlarını düşünmekten öte iç siyasette puan kazanma amacı güttüğünü düşünmekteydi³⁰⁶. Kuzey Irak'lı Kürt lider Barzani TBMM'de yetmiş beş adamımız var ve bunlar tezkereye ret oyu verecekler³⁰⁷ şeklindeki açıklamaları Amerikan kamuoyunda yankı bulmuştur. ABD medyasının bu tavrı, Türkiye'nin Amerika'nın taleplerinden saptığı veya tam anlamıyla karşılamadığı takdirde Amerikan Kamuoyunun kolayca düşman haline gelebileceğini açıkça göstermektedir³⁰⁸.

ABD'li yetkililer Türkiye'nin geçmişten günümüze ABD'nin iyi bir dostu ve güvenilir bir NATO müttefiki olduğunu, ama şimdi yönetiminde oldukça deneyimsiz bir hükümetin bulunduğunu ve bu hükümetin kuzey cephesinin açılmasını yalnızca ABD'nin değil kendi menfaatlerine de yarar sağlayacağını anlayamadığını ifade etmişlerdir³⁰⁹.

En nihayetinde 1 Mart Tezkeresi'nin reddedilmesi sonucu Türkiye, savaş sırasında ve savaş sonrasında askeri ve siyasi düzenlemelere ilişkin aylardır sürdürülen müzakerelerde şekillenen rolünü kaybetmiştir. Nitekim Amerikan yetkilileri, siyasi ve

---

³⁰⁴**The New York Times**, 05.03.2003, Eric Schmitt ve Elisabeth Bumiller, "Üst Düzey General Yeni Planın Irak'ın Hızlı Bir Şekilde Teslim Olmasını Sağlayacağını Söylüyor"

³⁰⁵**The Christian Science Monitor**, 03.03.2003, Türkiye'nin İç Politika Çıkmazı ABD Planına Zarar Veriyor ; **New York Times**, Dexter Filkins, "Türkler, ABD Planının Yenilgiye Uğratılmasını Demokrasi İçin Bir Zafer Olarak Görüyorlar"

³⁰⁶**The Wall Street Journal**, 04.03.2003, Anlaşılmaz Türkler

³⁰⁷**Amerika'nın Sesi Radyosu**, 06.03.2003, Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök: TSK'nın Görüşü Hükümetle Aynıdır

³⁰⁸**The Wall Street Journal**, 05.03.2003, İsmail Cem, "ABD Türkiye'nin Ruh Halini Başından Beri Yanlış Anladı"

³⁰⁹**Washington Post**, 03.03.2003, Bradley Graham, "ABD Türk Üslerinden Vazgeçmek İstemiyor"

askeri anlaşmaların şartlarının Türkiye açısından çok iyi olduğunu tezkerenin reddi ile Türkiye'nin bu şartları çöpe attığını belirtmişlerdir³¹⁰. Bir takım analistlere göre Bush yönetimi Türkiye'ye, Irak'lı Kürtlerin geleceği de dâhil olmak üzere rüya gibi bir teklif sunmuş, buna rağmen Türk Meclisi halkın isteğine uyarak savaş tezkeresini reddetmiştir³¹¹.

ABD yönetimi 1 Mart Tezkeresi'nin reddedilmesine rağmen Irak savaşında askeri stratejiyi aşan sebeplerden ötürü Türkiye'den vazgeçmemiş, ancak Türk Amerikan ilişkilerinin yeniden tanımlanması gerektiğine şiddetle vurgu yapmışlardır³¹².

---

³¹⁰**The Christian Science Monitor**, 05.03.2003, Ilene R. Prusher, "ABD'nin Türkiye'de İzlediği Diplomatik Strateji, Zamanı Geçmiş Bir Yol Haritasına Dayanıyor"

³¹¹**The New York Times**, 05.03.2003, Irak Usulü Oyun

³¹²**The Christian Science Monitor**, 05.03.2003, Ilene R. Prusher, "ABD'nin Türkiye'de İzlediği Diplomatik Strateji, Zamanı Geçmiş Bir Yol Haritasına Dayanıyor"

SONUÇ

Türk Amerikan ilişkileri geçmişten günümüze Türk dış politikasının şekillenmesinde rol alan en önemli unsurlardan biri olmuştur. İlişkiler genel anlamda Osmanlı İmparatorluğu döneminde başlamış ve 1945 sonrası stratejik müttefiklik çerçevesinde devam etmiştir.

Kuruluşunu takiben uluslar arası arenada güçlü bir devlet olma amacını güden ABD, bu amacını gerçekleştirmek için ekonomik gelişimine çok büyük önem vermiş ve uluslar arası ticari faaliyetlere başlamıştır. Dönem içerisinde dünya ticaretinde çok büyük bir öneme sahip Akdeniz bölgesine yönelen ABD, bölge hâkimiyetini elinde bulunduran Osmanlı İmparatorluğu'nun kapısını çalmıştır. Ticari faaliyetler temeline dayanarak iki ülke arasında başlayan ilişkiler gün geçtikçe siyasi bir boyut kazanmıştır.

Zaman içerisinde Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu karmaşık durumun ilerlemesi ile birlikte, ticari faaliyetler çerçevesinde yürütülen ve siyasi ilişkilerin derinleştirildiği ikili ilişkilerde bir takım anlayış farklılıkları ortaya çıkmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yaşadığı buhranlar neticesinde kaybettiği güçle orantılı olarak ikili ilişkilerde Amerika'nın etkinliği artmıştır. Bu noktadan hareketle ABD, Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki çıkarlarını koruma eksenli bir politika yürütmeye başlamıştır. Nitekim ABD İmparatorluk üzerindeki mevcut çıkarlarını korumak ve geliştirmek adına başta Ermeni meselesi olmak üzere birtakım siyasi tehdit unsurlarına başvurmuş ve İmparatorluk üzerinden nemalanmaya çalışmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile birlikte Türkiye'nin Almanya yanında savaşa katılması ve diğer sebeplerden ötürü Türk Amerikan İlişkileri kesintiye uğramıştır. Savaş sonrası Türk milletinin yürüttüğü kurtuluş mücadelesi sırasında ABD'nin devam ettirmekte olduğu izolasyonist politikalar milli mücadeleyi yürüten hareketin amaçlarına ters düşmemiş ve ikili ilişkilerdeki kesinti devam etmiştir. Milli mücadele sonrası Lozan'da yürütülen sulh görüşmelerinde de iki ülke arasındaki ilişkiler ne bir karşıtlık ne de bir dostluk geliştirecek tarzda gelişmiştir.

İlerleyen yıllarda dünya uluslar arası konjunktöründe meydana gelen gelişmeler ve bunun sonucunda ikinci dünya savaşının patlak vermesi sonrası savaşta aktif rol alan

ABD ile savaşta tarafsız olmayı tercih eden Türkiye arasında önemli bir siyasi gelişme yaşanmamıştır.

İkinci dünya savaşının sona ermesiyle birlikte başlayan soğuk savaş döneminde Türk Amerikan ilişkileri de şiddetli bir ivme kazanmıştır. Bu dönemin başlangıcından itibaren iki ülkenin karşılıklı çıkarlarının ortak bir payda da buluşması sonucu stratejik müttefiklik ile adlandırılan yakın ilişkiler kurulmuştur. ABD'nin Sovyetleri tek ve önemli bir rakip olarak görmesi, Türkiye'nin ise Sovyetleri çok büyük bir tehdit unsuru olarak kabul etmesi iki ülkenin ortak bir amaç doğrultusunda, aynı safta yer almasına zemin hazırlamıştır.

Soğuk savaşın başlangıcında iki ülke arasında yürütülen sıkı ve dostane ilişkiler gün geçtikçe bulunduğu orijinden sapmaya başlamıştır. ABD'nin kendi çıkarlarını Türkiye'nin çıkarlarının üzerinde görmesi ve bu durumun gerek Türk milleti, gerek Türk medyası, gerekse Türk bürokrasisi tarafından bariz bir şekilde anlaşılması ile birlikte Türkiye'de bir Amerikan karşıtlığı oluşmuş ve bu karşıtlık gelişerek devam etmiştir. Küba Krizi, Johnson Mektubu, Kıbrıs Çıkartması, Haşhaş Sorunu gibi iki ülke arasında cereyan eden şiddetli fikir ayrılıkları ve bu olaylarda Amerika'nın sergilemiş olduğu tutum Türk Milleti'nin hafızalarına kazınmıştır. Her ne kadar soğuk savaş sırasında, iki ülkenin yan yana olma zorunluluğunun bulunması yaşanan tatsız gelişmelerin göz ardı edilmesi sonucunu doğursa da, soğuk savaşın sona ermesi bu tür olayların değerlendirilmesinde farklı bir bakış açısı kazandırmıştır.

Soğuk savaşın sona ermesi iki ülke arasındaki ilişkilere çok farklı bir boyut kazandırmıştır. Komünist tehdidi bertaraf eden ABD'nin gücünü perçinlemek ve devam ettirmek adına yeni bir düşman belirleme çabası içerisine girmiş ve bu düşmanın İslam dünyası olarak kabul etmiştir. ABD bu düşmanını belirlerken sıradan sebepleri göz önüne almamış, aksine dünyada önemi son derece artmış olan enerji kaynaklarını hesaba katmıştır. Soğuk savaş sonrası elde ettiği dünya hâkimiyetini devam ettirmenin İslam dünyasının üzerinde oturduğu petrol kaynaklarına hâkim olmaktan geçtiğini düşünen ABD, bu hâkimiyeti sağlama adına çok çeşitli politikalar geliştirmiş ve uygulamaya koymuştur. Bu politikaları meşru bir zemine oturtmak adına 11 Eylül saldırıları sonrası küresel terörizm, demokrasinin tevsii, tiranlarla mücadele gibi

birtakım içi tam olarak doldurulmamış söylemler kullanan ABD yeşil kuşak üzerinde acımasız bir siyaset yürütmeye başlamıştır.

Temelsiz ve mesnetsiz söylemlerle başta petrol olmak üzere çeşitli enerji sahalarını kontrol etmek adına öncelikle Afganistan'a müdahale eden ABD vakit kaybetmeksizin Irak'a yönelmiştir. Irak'ta kendi amaçlarıyla ters düşen Saddam rejimini devirmeyi çok önemli bir görev kabul eden ABD, bu misyonunu gerçekleştirmek adına her türlü fedakârlığı yapmış ve nitekim amacını gerçekleştirmiştir.

ABD, Irak müdahalesinde Türkiye'nin çok önemli bir rol oynayabileceğini hesaplamıştır. Bu doğrultuda Irak müdahalesi öncesinde ABD'li yetkililerin hazırlamış olduğu askeri harekât planında, Türkiye üzerinden açılacak Kuzey Cephesinin yapılacak müdahaleye çok büyük katkı sağlayacağı ve başarıyı kolaylaştıracağı öngörülmüştür. Bu gibi çeşitli öngörüler üzerine ABD, Irak müdahalesinde Türkiye üzerinden Kuzey Cephesi'nin açılması amacıyla Türkiye'ye başvurmuştur. Bölgesinde kalıcı bir barış ve istikrar isteyen ve bu yönde hareket eden Türkiye, söz konusu müdahaleyi istememiştir. Müdahalenin gerçekleşmemesi adına her türlü fedakârlığı yapan Türkiye, söz konusu girişimlerinin sonuç vermemesi üzerine önemli bir karar vermenin eşiğine gelmiştir.

Olası bir müdahalede ulusal ve uluslar arası çıkarlarını korumak adına hareket etme iradesini ortaya koyan Türkiye, kendi toprakları üzerinden bir Kuzey Cephesi açılması fikrine sıcak bakmış ve müdahalenin başkahramanı ABD ile pazarlık masasına oturmuştur. Yapılan kapsamlı müzakerelerde gücü ve kendisine atfedilen önemi neticesinde birtakım kazanımlar elde etmeye çalışmıştır. Söz konusu Irak müdahalesinde Türkiye'nin etkin bir rol oynaması gerektiğini savunan ABD bu rolü kendi çıkarları doğrultusunda belirlemeye çalışmıştır. Türkiye'nin askeri harekâta önemli bir rol oynamasının yani savaşa fiilen katılmasının söz konusu olamayacağı, ancak çeşitli konularda kendi çıkarlarını da hesaba katarak ABD'ye destek verebileceği yönünde sinyaller vermesiyle başlayan pazarlık sürecinin sona ermesiyle birlikte TBMM'nin karar vereceği son aşamaya gelinmiştir.

Irak müdahalesinde Türkiye'nin oynayacağı rol adına TBMM de verilecek karar, Türk halkı tarafından da değerlendirilmiş ve bu konuda kamuoyu olarak bir tutum içerisine girilmiştir. Savaş karşıtı bir tutum sergileyen Türk halkı kendi seçtiği

temsilcilerin halkla doğru orantılı bir düşünce içerisinde olması gerektiği kanaatine varmış ve bu düşüncesini çeşitli vasıtalarla milletvekillerine iletmiştir.

Nitekim Irak savaşını konu alan, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunması için Hükümet'e yetki verilmesine ilişkin Başbakanlık Tezkeresi 1 Mart 2003'te TBMM tarafından görüşülerek reddedilmiştir.

1 Mart Tezkeresi'nin cereyan etmiş olduğu sancılı süreç tezkerenin reddi sonrası da devam etmiştir. Nitekim ABD'nin Türkiye'nin desteği olmaksızın Irak'a yönelik olarak gerçekleştirmek istediği harekâtındaki kararlılığı ve bunun sonucunda gerek Türk Amerikan ilişkilerinde meydana gelebilecek olumsuzluklar gerekse Irak'ta oluşturulacak yeni bir yapılanmanın Türkiye'nin menfaatlerine zarar verebilme olasılığının bulunması, Türk yetkilileri konunun yeniden gözden geçirilmesi gerektiği düşüncesine sevk etmiştir. Bu noktadan hareketle bir durum değerlendirmesi yapan Türk Hükümeti ABD'nin Irak harekâtına yönelik olarak ikinci bir tezkere hazırlamış ve bu tezkereyi TBMM'nin onayına sunmuştur. ABD'ye Irak harekâtında kısmi bir destek verilmesini öngören ikinci tezkere TBMM tarafından kabul edilerek uygulamaya konmuştur.

Her ne kadar söz konusu Irak harekâtında ikinci bir tezkere çerçevesinde ABD'ye kısmi bir destek verilmiş olursa da ABD'nin bu konudaki beklentileri tam olarak karşılanmamıştır.

Her şeye rağmen ABD Irak'a müdahale etmiş ve Irak'ta Saddam yönetimi devrilmiştir. ABD'nin uluslar arası terörizme mücadele söylemleri altında Irak'a yapmış olduğu askeri harekât Türk Amerikan ilişkileri açısından çok önemli sonuçlar doğurmuştur. Gerek harekât öncesinde iki taraf arasında yürütülen müzakereler, gerek harekât sırasında meydana gelen birtakım olaylar gerekse harekât sonrasında Irak'ta yaşanan gelişmeler Türk Amerikan ilişkilerinde önemli sayılabilecek gelişmeler olarak kabul görmektedir.

Tezkerenin TBMM tarafından reddedilmesi, öncelikli olarak Türk Amerikan ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiş ve iki ülke arasında güven bunalımına yol açmıştır. Yıllardır sürdürülen müttefiklik ilişkilerinde 1 Mart Tezkeresi'nin reddi derin çatlaklar oluşturmuştur. Günümüzde her ne kadar ikili ilişkilerin varlığı ve devamlılığından

bahsedilse söz konusu olay ikili ilişkilerde unutulmayacak yaralar açmıştır. Demokratik bir biçimde verilen karar ve bu kararın Türk Amerikan ilişkilerinde oluşturduğu olumsuz hava Irak savaşı sırasında ve sonrasında da kendisini göstermiştir. Savaş sırasında Türk askerini Irak'tan uzak tutma amacını taşıyan ABD bu savaşa karşı olan Türk halkının onurunu kırma cesaretini göstermekten de geri durmamıştır. Türk askerini dünya kamuoyu önünde küçük düşürmek amacıyla Süleymaniye'deki Türk birliğine ABD askerlerince baskın düzenlenmiştir. Çuval Olayı olarak da adlandırılan Süleymaniye baskını 4 Temmuz 2003 günü Süleymaniye'deki Türk irtibat timlerinin, üçü subay, sekizi astsubay olmak üzere toplam on bir Türk askerinin 120 ABD askeri ve 100 civarındaki peşmerge tarafından rehin alınması, elleri plastik kelepçelerle bağlanıp, kafalarına çuval geçirilerek gözaltına alınması hadisesidir³¹³.

Türk kamuoyu ve medyasında oldukça geniş yer verilen ve 1 Mart Tezkeresi'nin intikamı olarak adlandırılan hadise sonrasında, Türkiye ABD'ye olayla ilgili olarak nota vermiştir³¹⁴. Her ne kadar Amerikalı yetkililer Çuval olayının talihsiz bir yanlış anlaşılma olduğu söylemlerinde bulunsalar da³¹⁵, bu olay Türk milletinin onurunu zedelemiş ve derin yaralar açmıştır.

Türkiye geçmişten günümüze bulunduğu coğrafyada, ciddiye alınan sözü dinlenen güçlü bir ülke olmuştur. Böylesine güçlü bir ülkenin bulunduğu bölgede ulusal çıkarları adına birtakım hedef ve amaçlarının olması gayet normaldir. Nitekim yaşanan Irak savaşında ve savaş sonrasında ulusal çıkarlarını koruma içgüdüsüyle Türkiye, bazı hedef ve amaçlar belirlemiştir. Irak krizinin başlamasından itibaren Türkiye'nin hedef ve amaçları belirli noktalarda toplanmış ve bu hedef ve amaçlar Kırmızı Çizgilerle adlandırılarak bir devlet politikasına dönüştürülmüştür.

Ancak savaş sonrası Irak'ta yaşanan gelişmeler, Türkiye'nin Kırmızı Çizgilerle adlandırılan devlet politikalarının başarısızlıkla sonuçlandığını açıkça göstermektedir.

³¹³Murat Yetkin, "PKK'ya Karşı İki Özel Düzenleme"
(<http://www.usakgundem.com/haber.php?id=6781>)

³¹⁴"Türkiye ABD'ye Nota Verdi"
(<http://www.usakgundem.com/haber.php?id=12119>)

³¹⁵"Türkiye PKK İçin Sabretmeli"
(<http://www.usakgundem.com/haber.php?id=3665>)

Bu gün Irak'a bakıldığında; Türkiye'ye düşman, etnik temelde bir devlet yapılanmasında son aşamaya gelen Kürt Grupların varlığı ve etkinliği, Kuzey Irak'ta PKK terör örgütünün varlığını sürdürdüğü ve Türkiye'ye yönelik olarak gerçekleştirilen terör saldırılarının çok tehlikeli boyutlara ulaştığı, Irak'ın asli unsuru olan Türkmenlerin haklarının çiğnendiği, güvenliklerinin sağlanamadığı ve geleceklerinin güvence altına alınamadığı gerçeklerini çok rahat bir şekilde görebilmekteyiz.

ABD ve diğer koalisyon güçlerinin Irak'a yönelik olarak gerçekleştirdikleri askeri operasyonun sonucunda Saddam rejimi devrilmiş ve Irak yeni bir siyasal sürece girmiştir. Irak'taki bu süreç içerisinde seçimler yapılmış ve Irak Parlamentosu şekillenmiştir. Parlatentonun şekillenmesinden sonra yapılan referandumla kabul edilen anayasa federal bir devletin temellerini atmıştır. Bu federal yapı içerisinde Kürt'lere özel bir önem verilmiş ve Kürtler Irak içerisinde çok etkin bir konuma getirilmiştir. Kısacası Irak'ın üniter yapısı tamamen bozulmuş, etnik ve mezhep temellerine dayanan ayrışma gerçekleşmiş ve siyasal yapı bu ayrışma çerçevesinde belirlenmiştir.

Kuzey Irak'ta yaşayan Kürt gruplar, Irak'ta yaşanan bu gelişmelerden çok yüksek ölçüde yararlanmışlardır. Irak'ta bağımsız bir devlet olma yolunda büyük bir yol kateden Kürt gruplar Türkiye'nin toprak bütünlüğünü tehdit eden faaliyetlerden de kaçınmamaktadırlar.

Savaş sonrası Irak'taki mevcut anayasanın kaldırılması ve yeni anayasanın kabul edilmesi ile birlikte, Irak'ta yaşayan Türkmenler siyasal ve hukuki açıdan yok sayılmışlardır. Irak'ın asli unsuru olan Türkmenler, yeni anayasada azınlık olarak kabul edilmişlerdir. Bu yeni anayasa ile Türkmenler ve Kürt'ler arasında bulunan eşitlik Kürt'lerin lehine bozulmuştur. Nitekim Musul ve Kerkük gibi birtakım Türkmen şehirlerinde Türkmenler göçe zorlanmış ve bu şehirlerin demografik yapıları değiştirilmiştir. Kürt'ler başta Musul ve Kerkük olmak üzere bazı şehirlerin nüfus yapılarını değiştirerek 2008 yılında yapılacak halkoylamasında bu şehirlerin Kürt bölgesine katılmasını amaçlamaktadırlar.

Irak Petrolünün % 40 ve doğalgaz üretiminin % 70'inin yapıldığı Kerkük zorla gasp edilerek Kürt bölgesinin başkenti yapılmaya çalışılmaktadır. Bu denli bir enerji

yatağı olan şehrin Kürt bölgesine bağlanmasıyla Kürt grupların Irak içindeki etkinliği son derece artacaktır.

Türkiye karşıtı bir Kürt bölgesi oluşturan Kürt gruplar, başta akrabalık bağları olmak üzere çeşitli ortak duygu düşünce ve ortak amaçları çerçevesinde bölücü terör örgütü PKK'yı da desteklemekten geri durmamaktadırlar. Kuzey Irak'taki Kürt gruplar ve PKK ortak bir amaç doğrultusunda Türkiye karşıtı eylemlerine devam etmektedirler. Bu iki unsurun temel amacı Türk topraklarını parçalayarak büyük Kürdistan devletini kurmaktır.

Diğer yandan PKK'nın lider kadroları, eğitim kampları, silah ve mühimmat yığınakları Kuzey Irak'ta bulunmaktadır. Yaşanan savaşın meydana getirdiği karmaşa ve çatışma ortamı ve otorite boşluğu PKK militanlarının bölgede daha da etkin konuma gelmelerini sağlamış ayrıca bölgedeki Kürt gruplardan sağlanan destek militanları daha da rahatlatmıştır.

Kısacası ABD'nin Irak harekatinde Türkiye Cumhuriyeti'nin konumunu ve durumu belirlemeye yönelik olarak iki ülke arasında karşılıklı diyalog neticesinde hazırlanan tezkere 1 Mart 2003'te TBMM tarafından reddedilmiştir. Söz konusu tezkerenin reddi başta Türk Amerikan ilişkileri olmak üzere Türkiye'nin Irak'a yönelik olarak geliştirdiği politikalarını olumsuz yönde etkilemiş ve Türkiye'nin dış politikasında geleceğe yönelik olarak elde etmek istediği kazanımları tehlikeye düşürmüştür.

ABD Irak müdahalesi öncesinde ve müdahale sırasında olduğu gibi müdahale sonrasında da Ortadoğu bölgesinin en güçlü devleti Türkiye'nin hassasiyetlerini göz ardı etmiştir. Dolayısıyla Türkiye, bölgesinde meydana gelen gelişmelere karşı etkili bir politika yürütememiş ve bu gelişmelerin beraberinde getirdiği olumsuz etkilerin bertaraf edilmesinde yetersiz kalmıştır.

Her şeye rağmen 1 Mart Tezkeresi'nin TBMM tarafından onaylanması, süreci, Türkiye'de modern ve olgun bir demokrasinin varlığını tüm dünyaya yeniden göstermiştir. Türkiye geçmişten bu güne dünya siyaset sahnesinin en önemli aktörlerinden biri olmuştur ve gelecekte de bu misyonunu devam ettirecektir.

EKLER

BOP

Harita-1. Büyük Ortadoğu Projesi Öncesi Ortadoğu Coğrafyası İçerisinde Yer Alan Ülkelerin Toprak Sınırları

Harita-2. Büyük Ortadoğu Projesi'nin Gerçekleştirilmesi Durumunda Ortadoğu Coğrafyası İçerisinde Yer Alan Ülkelerin Toprak Sınırları

KAYNAKÇA

Abramowitz, Morton (Edit.), **Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası**, Ankara, Liberte, 2001.

Abay, Onur, ve Baykan, Orhan, **TMMOB Su Politikaları Kongresi Bildiriler Kitabı 2. Ankara**, 2006

Armaoğlu, Fahir, **Belgelerle Türk Amerikan Münasebetleri**, Ankara, TTK Yayınları, 1991

-----, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, İstanbul, Alkım Yayınevi, Cilt 1-2, Baskı 16, 2007

Arı, Tayyar, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, İstanbul, Alfa, 2004.

-----, **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, İstanbul, Alfa yayınları, 2006

-----, **Irak, İran, ABD ve Petrol**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2007

-----, "Türkiye, Irak ve ABD: Soğuk Savaş Sonrası Basra Körfezinde Yeni Parametreler ", **Türk Dış Politikası**, der. İdris Bal, İstanbul, Alfa Yayınları, 2001

-----, "Türkiye'nin Ortadoğu Politikası ve ABD İle İlişkileri: Politik İkilem", **Doğudan Batıya Dış Politika ve Ak Partili Yıllar**, der. Zeynep Dağı, Ankara, Orion Yayınevi, 2006

Aron, Raymond, **Peace & War: A Theory of International Relations**, 2003

Bağcı, Hüseyin, **Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar**, Ankara, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2001

Bal, İdris (Edit.), **21. Yüzyıl Türk Dış Politikası**, Ankara, AGAM, 2006.

Ballı, Rafet, **Kürt Dosyası**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1991.

Berejikian, Jeffrey D., **International Relations Under Risk: Framing State Choice**, 2004

Bila, Fikret, **Ankara'da Irak Savaşları**, İstanbul, Güncel Yayıncılık, 2007

Bostanoğlu, Burcu, **Türkiye- ABD İlişkilerinin Politikası**, Ankara, İmge Kitapevi Yayınları, Baskı 2, 2008

Bölükbaşı, Deniz, **1 Mart Vakası Irak Tezkeresi ve Sonrası**, İstanbul, Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş, 2008

Brzezinski, Zbigniew, **Büyük Satranç Tahtası**, İnkılap Kitabevi, 2005.

-----, **Tercih: Küresel Hakimiyet mi? Küresel Liderlik mi?**, İnkılap Kitabevi, 2005

Chowdhry, Geeta, Sheila NAİR (Edits.), **Power, Postcolonialism, and International Relations: Reading Race, Gender and Class**, 2003

Dağı, Zeynep (Edit.), **Uluslararası Politikayı Anlamak**, İstanbul, Alfa, 2006.

Donnelly, Chrissy, **Amerikan İmparatorluğu'nun Yeniden İnşası**, Çivi Yazıları, 2004.

Dulles, John Fuster, **War or Peace**, The Macmillan Company, Newyork, 1957

Dursunoğlu, Alptekin, **Stratejik İttifak**, İstanbul, Anka, 2000.

Ecevit, Bülent, **Dış Politika**, Ankara, Ajans Türk Matbaacılık, 1975

Erhan, Çağrı, **Türk Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu**, Ankara, Bilgi Yayınları/Bilgi Dizisi:107, 1996

-----, **Türk Amerikan İlişkileri'nin Tarihsel Kökenleri**, Ankara, İmge Kitapevi Yayınları, 2001

Fendoğlu, Hasan Tahsin, **Modernleşme Bağlamında Osmanlı Amerika İlişkileri, İstanbul**, Beyan Yayınları, 2002

Franz, Erhard, **Ege Denizi Kıta Sahaneliği Sorunu**, Çev: Selçuk Demirsoy, Madencilik, Cilt14, Sayı 1.

Fukuyama, Francis, **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, Gün Yayıncılık, 2005.

Hale, William, **Türk-Dış Politikası 1774-2000**, Mozaik, 2003.

Harvey, David, **Yeni Emperyalizm**, Ankara, Everest, 2004.

-----, **Tarihin Sonu mu?**, Vadi Yayınları, 1999.

Gerger, Haluk, **ABD, Ortadoğu, Türkiye**, Ceylan Yayınları, 2006.

Griffiths, Martin, O'Callaghan, Terry, **International Relations: The Key Concepts**, 2001

Gönlübol, Mehmet, **Uluslararası Politika**, Ankara, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1985

Gözen, Ramazan, **Türk Dış Politikası Barış Vizyonu**, Palme Yayıncılık, 2006.

-----, **Amerikan Kıskaçında Dış Politika**, Ankara, Liberte, 2000

Güzel, Hasan Celal, **Kuzey Irak : Kürtçülük ve Ayrılıkçı Terör**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2007

Hobson, John M., **The State and International Relations**, 2000

Hungtington, Samuel, **Medeniyetler atışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması**, Okuyanıs, 2004.

-----, **The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order**, 1998

----- **Biz Kimiz? Amerika'nın Ulusal Kimlik Arayışı**, CSA Yayın, 2004.

İnat, Kemal ve Gieler W. (Edits.), **Foreign Policy in the Greater Middle East. Central Middle Eastern Countries**, Wissenschaftlicher Berlin, Verlag Berlin, 2005

İnat, Kemal, Gieler, W. ve Kullmann, C. (Edits.), **Foreign Policy of States. A Handbook on World Affairs**, İstanbul, Publications, 2005

İnat, Kemal ve Balcı Ali (Edits.), **Ortadoğu Yıllığı 2005**, Ankara, Nobel, 2006.

-----, (Edit.), **ABD'nin Haydut Devletleri**, İstanbul, Değişim, 2004.

İnsel, Ahmet, **'Dünyanın Yeni Hiyerarşik Düzeni'** National İntrest, 1992,

Jhonson, Chalmers, **Amerikan Emperyalizminin Sonbaharı**, İstanbul, Küre Yayınları, 2005.

Joseph S. Nye, **Amerikan Gücünün Paradoksu**, Çev: Gürol Koca, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 2003

Kaiser, Karl ve Schwarz, Hans Peter, **Yeni Yüzyılda Yeni Dünya Politikası**, Sinemis Yayınları, 2005.

Kantarcı, Şenol, "ABD- Irak Savaşları Sırasında Türkiye'ye Yönelik Ermeni Lobi Faaliyetleri", **Bildiriler Kitabı**, der. Ramazan Tosun, Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Konya, 2003

Kennan, George F., **The Sources of Soviet Conduct, içinde American Diplomacy**, The University of Chicago, Chicago, 1984

Knapp, Manfred, **Einführung in die Internationale Politik Studienbuch**, 2001.

Lefebvre, Maxime, **Amerikan Dış Politikası**, İletişim, İstanbul 2005.

Latif, Hüseyin, **Çelişkiler Projesi BOP ve ABD'nin Türkiye'ye Bıçığı Rol**, İstanbul, Bizim Avrupa Yayınları, 2007

Lesser, Ian O. ve Larrabee, F. Stephen, **Türk Dış Politikası Belirsizlik Döneminde**, Ötüken, 2004.

Lewis, Bernard, **Recent Developments in Turkey**, International Affairs ,Londra, No. XXVII, July 1951

Long, David ve Schmitt Brian C. (Edits.), **Imperialism and Internationalism in the Discipline of International Relations**, 2005

Oran, Baskın (Edit.), **Türk Dış Politikası**, I. Ve II. Cilt, İletişim, 2003.

Puchala, Donald James, **Theory and History in International Relations**, 2003

Risen, James, **Savaş Devleti**, Pegasus, 2006

Sander, Oral, **Türkiye'nin Dış Politikası**, Ankara, İmge Kitap Evi, 1998

-----, **Türk Amerikan İlişkileri 1947-1964**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, No:427, 1979

Shalom, Stephen R. **İmperial Alibis**, Boston, South End Press, 1993

Simmons, Beth A., Carlnaes, Walter ve Risse, Thomas (Edits.), **Handbook of International Relations**, 2005

Sönmezoğlu, Faruk, (Edit.), **Türk Dış Politikası. II. Dünya Savaşın'ndan Günümüze**, Der Yayınları, İstanbul 2006.

Strange, Susan, **Cuba and After, The Yearbook of World Affairs**, Documents on American Foreign Relations, 1962

Şimşir, Bilal, **Ermeni Propagandası'nın Amerika Boyutu Üzerine**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1984

Tanter, Raymond, **Regimes, Rogue, Terrorism and Poliferation**, New York: St. Martin's Press, 1999

Uslu, Nasuh, **Türk Amerikan İlişkileri**, Ankara, 21. Yüzyıl Yayınları, 2000

-----, **Türk Dış Politikası Yol Ayrımında**, Anka Yayınları 2006.

Wallerstein, Immanuel, **Bildiğimiz Dünyanın Sonu**, Çev: Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları, 2000

Weisband, Edward, **İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye**, Çev:.M. A. Kayabağ ve Örgen Uğurlu, İstanbul Örgün Yayınevi, 2002

Welsh, Jennifer M. (Edit.), **Humanitarian Intervention and International Relations**, 2004

Williams, Michael C. , **Realist Tradition and the Limits of International Relations**, 2005

Woodward, Bob, **Bush Savaşta**, Arkadaş Yayınları, 2005

Yeğen, Mesut, **Devlet Söyleminde Kürt Sorunu**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003

Yetkin, Murat, **Tezkere: Irak Krizinin Gerçek Öyküsü**, Ankara, Remzi Kitapevi, 2004

Ziegler, Jean, **Dünyanın Yeni Sahipleri ve Onlara Direnenler**, Altın Kitaplar, 2004.

Arı, Tayyar, “Türk Amerikan İlişkileri: Sistemdeki Değişim Sorunu mu?,” **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, Cilt 4, Sayı 13, 2008), s.s. 17-35.

-----, “BOP, Ortadoğu ve ABD: Politika mı Yoksa Propaganda mı?,” **Global Strateji Dergisi**, Yıl 2, Sayı 5, s.s. 57-67.

Alkan, Mehmet Ö., ”Türkiye’de Amerikan İmajının Değişimi,” **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler , Fakültesi Toplumsal Tarih Dergisi**, 2003, Sayı 1, 2003, s.s54-61.

Altıok, Metin, “Uluslar arası Sermayenin Krizi, Hegemonya Savaşları ve Türkiye,” **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 12, 2005, s.151-173.

Akarşlan, Mediha, “Kıbrıs Uyuşmazlığı ve 1975 Silah Ambargosu” **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Cilt 113, No 340, Nisan 1994, s.s. 3-10.

Akgün, Birol, “Irak Savaşının Türk İç Politikası Üzerine Muhtemel Etkileri,” **Stradigma Dergisi**, Sayı 2, Mart 2003, s.17-26.

Azer, Arzu, “ Küreselleşmenin Kıbrıs Durağı,” **Jeopolitik Dergisi**, Ocak 2007, s.s. 7-9.

Beriş, Yakup, “Genişletilmiş Ortadoğu Girişimi ve Türkiye,” **Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği ABD Gündemi**, Nisan 2004, s.s. 1-3.

Bingöl, Yılmaz ve Akgün, Şener, “Demokratlıktan Muhafazakâr Demokratlığa: Demokrat Parti ile Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Karşılaştırmalı Bir Analizi,” **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2005, Sayı 9, s.s.1-33.

Çeçen, Anıl, “Yeni Bir CENTO,” **2023 Dergisi**, Sayı: 65, (Eylül 2006), s.19-36

Doğan, Nejat, “Uluslar arası İlişkilerde Güç Kullanımı ve New Haven Ekolu: Eleştirel Bir Giriş,” **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, 2006, s.s. 103-111.

Erhan, Çağrı, “ABD’nin Ulusal Güvenlik Anlayışı,” **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 56 Sayı 4, s.s. 78-92.

-----, “Yeni Muhafazakârların Gözüyle Türkiye’nin Değişen Vizyonu,” **Görüş Dergisi**, Sayı: 55, Temmuz 2003, s.s. 26-32.

Güler, Yavuz, “Osmanlı Devleti Dönemi Türk Amerikan İlişkileri (1795-1914),” **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 6, Sayı 1, 2005, s.227-240

Günel, Altuğ, “Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye,” **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1-2, s.s.161-169.

Gürbüz, M. Vedat, “Petrol, Petrol Politikaları ve Ortadoğu: Global Politikaların Bölgesel Yansımaları ve Irak Savaşı” **Uluslar arası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt:9, Sayı: 1, 2003, s.s. 133-169.

Haytoğlu, Ercan, “Kore Savaşı ve Denizli Kore Şehitleri ile Gazileri,” **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 11, 2002, s.s. 76-114.

Hungtington, Samuel, "The Cash of Cvilizations," **Al-Ahram Weekly**, sayı: 419, 1999

Kantarcı, Şenol, "ABD'nin İmparatorluk Projesini Gerçekleştirme Düşüncesi Çerçevesinde İran Krizi ve Türkiye," **2023 Dergisi**, Sayı: 58, Şubat 2006, s.s. 37-49.

Kaştan, Yüksel, "İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye- Irak Siyasi İlişkileri," **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:19, 2008, s.s. 313-326

Kaymaz, İhsan Şerif, "Amerikan Devlet Sistemi ve Türk İmajı: Kıbrıs Barış Harekatı ve Silah Ambargosu Örneği," **İletişim**, Sayı 20, Bahar 2005, s.s. 106-131

Kıbaroğlu, Mustafa, "Kitle imha Silahlarının Gelişim Süreci, Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Yapılan Çalışmalar ve Geleceğin Güvenlik Tehditleri," **2023 Dergisi**, Kasım 2002, s.s 1-24

Koloğlu, Orhan, "Türk'le Amerikalının Tanışması," **Tarih ve Toplum Dergisi**, Sayı 163, (Temmuz 1997), s.1-29.

Kona, Gamze Güngörmüş, "Ortadoğu'da Güvenlik Algılaması ve Dahili Risk Faktörlerinin Etkisi," **Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı: 8, 2004, s.s. 113-138.

-----, "Ortadoğu Coğrafyasının Türkiye'nin Güvenliğine Olası Etkileri ve Geliştirilmesi Gereken Stratejiler," **Asya Avrupa Uluslar arası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 2, (2005), s.s. 60-76.

Köse, Salih, "24 Ocak 1980 ve 5 Nisan 1994 İstikrar Programlarının Karşılaştırılması," **Planlama Dergisi**, Özel Sayı, 2002, s.s.119-122.

Laçiner, Sedat, "İrak Savaşı: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Deneme," **Karizma Dergisi**, Temmuz- Ağustos-Eylül 2003, s.s. 11-24.

Mutioğlu, Halil ve Özdemir, Abdullah, "Tarihsel Süreç İçerisinde Afganistan'ın Konumu, Günümüzde Afganistan'ın Yeniden Yapılandırılmasında Uluslar arası Boyut ve Türkiye," **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Genel Kurmay Basın Evi, , Sayı: 11, 2008, s.96-114.

Nimet Kurat, Akdes, "Türkiye ile ABD Arasındaki Münasebetlere Dair Arşiv Vesikaları," **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 5, 1967, s.327-341.

Oran, Baskın "Uluslar arası ve İç Hukukta Çekiç Gücün Yasal Dayanakları Sorunu," **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 50, Sayı 3, 2001, s.257-270.

Özgiray, Ahmet, "Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Siyasi İlişkiler (1923-1938)," **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 15, Sayı 43 Mart 1999, s.s. 53-75.

Palabıyık, Mustafa Serdar , "ABD'deki Ermeni Soykırımını İddiaları Karar Tasarılarının Karşılaştırmalı Analizi (1975- 2007)," **Stratejik Analiz Dergisi**, Ağustos 2007, s.s.63-71.

Sever, Ayşegül, "Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye," **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 52, No:1-4, Ocak-Aralık 1997, s.s. 647-660.

Taşkıran, Cemalettin, "Türkiye-ABD: Güven Bunalımından Yeni Bir İşbirliğine mi?," **Avrasya Dosyası**, Cilt 11, Sayı 2, 2005, s.s. 30-37.

Taşkıran, Cemalettin, ve Çakmak, Haydar, "Kuzey Irak'ta Türk-ABD Politikaları ve PKK Terörü," **Avrasya Dosyası**, Cilt 11, Sayı 2, 2005, s.s. 73-81.

Tuna, Serkan, “Cumhuriyet Ekonomisinin İlk Develüasyonu: 7 Eylül 1946,” **Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi**, Sayı:13, (2007), s.s. 86-121.

Yetim, Fahri, “Atatürkçü Dış Politika Bağlamında 1919- 1922 Dönemi Türk Dış Politikası,” **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 8, Sayı13 (Atatürk Özel Sayısı), s.203-226.

Yavuz, Celalettin, “NATO’dan Ayrılmak,” **2023 Dergisi**, Sayı:68, Aralık 2006, s.38-49.

Yüceer, Saime, “Tarihsel Perspektif İçinde Türkiye’nin NATO’ya Girişi ve Meclisteki Yankıları,” **Uludağ Üniversitesi Atatürkçü Bakış Dergisi**, Sayı 1, 2002, s.s.71-89.

Korkmazcan, N. Selcen, “Truman Doktrini ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri”, (MasterTezi, T.C Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Ankara 2005), s. 82.

Silindir, Murat, “ABD’nin Gücünün Geleceği”, (Master Tezi, T.C. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslar arası İlişkiler Anabilim Dalı Ankara 2007), s.61.

Ünay, Bora, “Türk Yunan İlişkilerinde Temel Sorunlar ve 1999 Sonrası Yumuşama Dönemi”, (Master Tezi, T.C. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Ankara, 2007), s.269

T.C Tarım Bakanlığı, Haşhaş Ekim Bölgelerinde Tarımsal Gelirin Geliştirilmesi, Ankara, 1971

T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi Başkanlığı, Bakanlar Kurulu Kararı, 29.06.1971, Karar Sayısı:712654

DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, **Türkiye’nin Dış Ekonomik İlişkileri Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT:25-12 ÖİK:529 Ankara, 2000

Radikal Gazetesi

Zaman Gazetesi

Yeniçağ Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi

Milliyet Gazetesi

The New York Times

AP Haber Ajansı

Washington Post

Wall Street Journal

Foxs News

USA Today

The Washington Times

Boston Herald Boston Globe

Los Angeles Times

The Christian Science

Monitor Denver Post

The Washington Times

International Herald Tribune

CNN

<http://www.usakgundem.com>

<http://www.tusam.net>

<http://www.foreignpolicy.org.tr>

<http://www.usak.org.tr>

<http://www.tasam.org>

<http://www.mfa.gov.tr>

<http://www.belgenet.com>

<http://www.tbmm.gov.tr>

<http://addsoma.org.tr>

ÖZET

Bu tezde 1 Mart 2003 Tezkeresi süreci ve bu sürecin devamı incelenmiştir.

Tezde zaman ve kaynak açısından sınırlandırmaya gidilerek 1 Şubat 2003-30 Mayıs 2003 tarihleri arasındaki gelişmeler ve Türkiye’de faaliyet gösteren beş gazete ele alınarak incelemeler yapılmıştır. Bununla beraber değerlendirilen konuda bağlantının sağlanması amacıyla Türk Amerikan ilişkilerinin tarihsel kökenleri de incelemeye dâhil edilmiştir.

Tezde genel olarak 1 Mart Tezkeresi süreci ve bu süreç sonrası gerek Türk Amerikan İlişkileri’nin içinde bulunduğu durum gerekse Türkiye’nin Irak savaşı sonrası karşılaştığı önemli sorunlar değerlendirilmiştir. Bu çalışmada Türkiye’deki basın organlarının 1 Mart sürecine ilişkin değerlendirmelerinden yararlanma yoluna gidilmiştir.

Tez üç aşamalı bir şekilde hazırlanmış ve konunun ayrıntılı olarak incelenmesine çalışılmıştır. Birinci bölümde Türk Amerikan ilişkilerinin geçmişi incelenmiştir. Ayrıca yine bu bölümde Amerika’nın dış politikasına yön veren doktrinler konu edilmiştir. İkinci bölümde Türk Amerikan İlişkilerinde meydana gelen bunalımlar ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise 1 Mart Tezkeresi süreci değerlendirilmiş ve bu sürecin Türkiye üzerindeki etkileri tartışılmıştır.

1 Mart Tezkeresi, Türk Amerikan İlişkilerinde derin yaralar açan önemli bir olaydır.

ABSTRACT

Within this thesis; the process of ‘March 1 Parliament Rejection of US Troops in Turkey’ and continuation of this period have been studied.

A limitation was used in time and source and the research has been carried out by analysing five different journals published between the dates of 1st February 2003 and 30th May 2003. In addition; The historical background of the relations between Turkey and America have also been included into the research in order to link and visualize the subject matters clearly.

In the thesis, on the whole, the process of ‘March 1 Parliament Rejection of US Troops in Turkey’ and ongoing period; the status of the Turkish American relations; and the major problems that Turkey encountered after The Iraq war have been discussed. During the research, the way of benefiting from the Turkish media evaluations concerning 1 March Permission has been used.

This thesis has been organized in three parts and within the thesis the subject matter is analysed in detail. The history of Turkish-American relations finds its place in the first part. Besides; the doctrines shaping the American foreign policy are dealt in the same part. In the second part; the turmoils that occurred in Turkish-American relations are researched. And finally, in the third part; the process of ‘March 1 Parliament Rejection of US Troops in Turkey’ is assessed and the influences of this process on Turkey are discussed.

‘March 1 Parliament Rejection of US Troops in Turkey’ can be considered as a turning point which leads to deterioration in Turkish-American relations.